

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Збірник наукових праць
Випуск 7

Полтава, 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

**ІННОВАЦІЙНІ
ПЕДАГОГІЧНІ
РІШЕННЯ
У ПОЧАТКОВІЙ
ОСВІТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 7

Полтава – 2024

УДК 373.3:001.895(082)

I-66

*Друкується згідно з рішенням ученої ради
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
Протокол № 5 від 26 грудня 2024 року*

Рецензенти:

Шпак В. П. – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Сулаєва Н. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри музики, декан факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

**Інноваційні педагогічні рішення у початковій
I-66 освіті :** зб. наук. праць [за заг. ред. О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Вип. 7. Полтава : ПП Астроя, 2024. 141 с.

У збірнику вміщені статті з актуальних проблем початкової освіти та професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Автори ознайомлюють читачів з положеннями та висновками досліджень актуальних проблем навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасних умовах. Презентовано сучасні технології, інноваційні методики й досвід роботи у школі I ступеню та у педагогічному закладі вищої освіти.

Матеріали збірника подані в авторській редакції.

УДК 373.3:001.895(082)

Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей.

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024

© Колектив авторів, 2024

© ПП Астроя, 2024

ПЕРЕДМОВА

Збірник наукових праць кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті» є результатом науково-дослідної діяльності навчально-методичної лабораторії «Інноваційних освітніх рішень».

Основна тематика публікацій відповідає проблемам організації освітнього процесу у сучасній початковій школі й розглядається авторами наукових доробків з огляду на виклики часу: реалізація провідних положень концепції Нової української школи, впровадження інтерактивних форм, методів роботи вчителя з учнями початкових класів, сучасних комп'ютерних технологій, використання естетотерапевтичних засобів, потенціалу освітнього середовища, двомовного навчання учнів початкової ланки освіти.

Дослідниками розглянуто питання парадигмального пошуку розбудови освітнього процесу на різних освітніх рівнях, реалізації філософської ідеї людиноцентризму, згідно з якою духовно-ціннісний, естетичний зміст освіти набуває соціальної державної домінанти. Розкривається проблема особистісної зорієнтованості педагога-майстра, його гуманістичної спрямованості.

Авторами також висвітлюються питання, пов'язані з формуванням компетентностей молодших школярів (комунікативної, рідномовної та іншомовної, математичної, природничої, здоров'язбережувальної, екологічної, інформатичної, тощо), формування у дітей пізнавального інтересу, розвитку творчих здібностей, креативності, критичного мислення, стресостійкості тощо.

Нові підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи знайшли відображення у статтях присвячених формуванню у них здатності до інноваційної діяльності та самоосвіти, а також пошуку шляхів реалізації новітніх напрямів розвитку сучасної освіти, наприклад, акмеологічного підходу, екотуризму, забезпечення безпеки і комфорту учасників освітнього процесу та ін.

Відмітимо позитивну тенденцію – за весь період роботи над щорічним збірником наукових праць «Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті» (наразі маємо випуск № 7)

утворилася активна група науковців, які із року в рік готують наукові статті. Також колектив авторів постійно розширюється представниками закладів-партнерів. Редакція збірника запрошує однодумців для спільного продовження розпочатої роботи.

Бажаємо авторам статей подальших успіхів у роботі над науковими дослідженнями. Маємо надію, що науково-дослідна робота збагатить їхній педагогічний досвід, сприятиме особистісно-професійному зростанню.

Дякуємо викладачам кафедри початкової освіти – керівникам наукових праць студентів і аспірантів – за здійснене керівництво науково-дослідною роботою, допомогу у підготовці наукових статей здобувачів освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) освітніх рівнів вищої освіти.

Збірник буде надзвичайно корисним для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, учителів, майбутніх фахівців освітньої галузі.

Ольга ФЕДІЙ,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти

Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Юлія ПАВЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ольга ФЕДІЙ,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Тетяна МІРОШНІЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Ольга МАЛІСЕВИЧ,

асистент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

***Анотація.** У статті висвітлено особливості розвитку акмеологічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Визначено зміст понять «акмеологія», «педагогічна акмеологія», «акмеологічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів». Схарактеризовано педагогічні умови розвитку в майбутніх педагогів акмеологічної компетентності: наявність акмеологічної спрямованості; оволодіння сучасними акмеологічними технологіями професійного розвитку; здійснення самоосвітньої діяльності здобувачів освіти з розвитку акмеологічної компетентності.*

***Ключові слова:** акмеологія, педагогічна акмеологія, акмеологічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів, професійний розвиток вчителя, професійна самореалізація вчителя.*

PEDAGOGICAL CONDITIONS DEVELOPMENT OF ACMEOLOGICAL COMPETENCE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Olha FEDIY,

Tetiana MIROSHNICHENKO,

Olha MALISEVYCH

***Abstract.** The article highlights the peculiarities of the development of acmeological competence of the future primary school teacher. The content of the concepts of «acmeology», «pedagogical acmeology», «acmeological competence of the future primary school teacher» is determined. The*

pedagogical conditions of development in future teachers of acmeological competence are characterized: the presence of acmeological orientation; mastering modern acmeological technologies of professional development; implementation of self-educational activities of applicants for education on the development of acmeological competence.

Keywords: *acmeology, pedagogical acmeology, acmeological competence of the future primary school teacher, professional development of the teacher, professional self-realization of the teacher.*

Однією з важливих проблем сучасної педагогічної науки є підготовка висококваліфікованих майбутніх вчителів початкових класів, спрямованих на розвиток професійних компетентностей, здатних до постійного самовдосконалення та творчу самореалізацію. В контексті цього актуальності набуває реалізація акмеологічного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців, що ґрунтується на положенні про розвиток власного «акме» як вершини, вищого ступеня професійного зростання, про формування здатності особистості навчатися й розвиватися упродовж життя. Педагогічна акмеологія базується на психолого-педагогічній концепції, зорієнтованій на вивчення людини як предмета комплексних досліджень, а саме, як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності.

Загальну характеристику педагогічної акмеології як галузі наукового знання надає В. Вакуленко, В. Гладкова, О. Дубасенюк, Б. Євтух, Н. Мачинська, С. Пальчевський, В. Сидоренко, Г. Яворська та інші.

Проблема розвитку акмеологічної компетентності майбутнього вчителя розкрита у наукових працях Н. Носовець, О. Гречаник, В. Григораш, О. Кузьменко та інших. Учені відзначають потребу постійного вдосконалення вчителями своєї майстерності та намагатися досягти найкращих результатів.

У науковій літературі «акмеологія» трактується як «наука, яка вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості. Основна галузь досліджень акмеології пов'язана з вивченням професіоналізму як вищого ступеня розвитку людини» [4, с. 22]. За твердженням С. Гончаренка, акмеологія вивчає проблеми суперечностей між зростаючим об'ємом інформації, і часом, необхідним для оволодіння нею. Акмеологія, на думку науковця, виявляє спільні і відмінні ознаки, що проявляються в людей у процесі їхньої діяльності, а також досліджує фактори, які визначають якісні й кількісні характеристики «акме» [4, с. 22-23].

Як зазначає Н. Мачинська, акмеологія виступає в якості теоретико-методологічного підходу, який орієнтує на вищі досягнення в цілісному розвитку зростаючої і дорослої людини в умовах освітніх систем [8, с. 52]. На думку вчених, акмеологічний підхід передбачає комплексне вивчення людини в процесі розвитку – як індивіда, особистості, індивідуальності та суб'єкта життєдіяльності; створення педагогічних умов для мотивації успіху та творчості; організацію творчої діяльності; оцінювання якості освіти відповідно до інтегральних критеріїв саморозвитку та самовдосконалення.

Як стверджує В. Огнев'юк, президент Української академії акмеології, «акмеологія є сферою наукових знань про людину, що виявляє закономірності, фактори й умови самореалізації творчого потенціалу особистості на шляху до вищих досягнень діяльності як професійної, так і непрофесійної, а також закономірності, фактори та умови прогресивного розвитку соціальних спільнот» [10, с. 5]. У дослідженні враховуємо той факт, що об'єктом акмеології є зріла особистість, яка постійно прагне до саморозвитку й досягає акме-вершин у будь-яких видах діяльності, а її досягнення збагачують і примножують корисні надбання людської спільноти, а предметом – закони та закономірності, умови та фактори, які позитивно сприяють розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Аналіз наукової літератури показав, що акмеологія – це галузь наукового знання, комплекс наукових дисциплін, об'єктом яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних життєвих сферах професійної діяльності, у тому числі, в освіті.

Учені Л. Рибалко і Г. Коваленко визначають поняття «педагогічна акмеологія» як науку про шляхи досягнення професіоналізму в роботі педагога. На нашу думку, педагогічну акмеологію не можна зводити лише до професійної діяльності педагога, її слід вважати наукою про закономірності, принципи, шляхи досягнення найвищого рівня розвитку всіх суб'єктів освітнього процесу. Пояснимо це тим, що процес навчання має двобічний характер, удосконалюються й досягають нових вершин і педагоги, і також й ті, хто навчається. Метою педагогічної акмеології є розкриття внутрішнього потенціалу кожного учасника педагогічного процесу та досягнення найвищих освітніх результатів завдяки педагогічній взаємодії, а завданнями – розробляння та впровадження нових прийомів, методів, форм

організації співпраці суб'єктів педагогічної праці; створення комфортних умов для професійного самовизначення та самореалізації творчого потенціалу; стимулювання процесів самопізнання та саморозвитку особистості педагогічними й акмеологічними засобами [11].

Розвиток професіоналізму педагога з позицій акмеологічного підходу – це процес удосконалення професійної діяльності, її результату та особистісне зростання педагога, спрямованість на формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя. Отже, кінцевим результатом реалізації акмеологічного підходу є акмеологічна спрямованість особистості, одним із важливих компонентів якої є прагнення до професійного успіху: мотивація досягнення, прагнення до саморозвитку, готовність до творчої професійної діяльності, здатність до рефлексії та саморефлексії [2, с. 106]. Зважаючи, що сформованість акмеологічної позиції – це прагнення особистості досягати позитивних самозмін у професійній підготовці, ставлення до дитини як найвищої цінності, успішна реалізація особистісно-професійного потенціалу в різних видах діяльності, акмеологічна позиція є найважливішою складовою професійної успішності, що забезпечує самореалізацію особистості в професійній діяльності.

Професійна акмеологія приділяє значну увагу визначенню та аналізу рівнів професійної діяльності та зрілості особистості фахівця [3]. У становленні професійності особистість проходить чотири етапи оволодіння професією:

- початковий рівень оволодіння професією (адаптація до неї, первинне засвоєння чинних норм, необхідних технологій тощо);

- рівень фахової майстерності (використання у своїй діяльності кращих зразків професійного досвіду, оволодіння прийомами індивідуального та особистісно-орієнтованого підходу до суб'єктів взаємодії);

- рівень самоактуалізації в професії (усвідомлення можливостей професії для розвитку особистості, саморозвиток за допомогою професії;

- рівень творчості фахівця (особистісний творчий вклад, внесення авторських пропозицій щодо окремих завдань, прийомів, засобів, методів, форм організації процесу навчання, створення нових систем ефективної взаємодії). На цьому рівні особистість досягає професійної успішності, її професіоналізм

досягає вершин свого розвитку, а професійна діяльність перетворюється у творчу, рефлексивну та самодостатню.

Н. Сідаш, вивчаючи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, важливу роль відводить розвитку процесів самості, мотивів саморозвитку особистості викладача. Дослідниця визначає педагогічну свідомість як цілісне, динамічне особистісне утворення, яке містить у собі професійні знання та вміння, особистісний досвід викладача та його професійно важливі якості, усвідомленість педагогічних цінностей, сформованість ціннісних орієнтацій та мотивів саморозвитку педагогічної свідомості, позитивне емоційно-ціннісне відношення до себе як фахівця та своєї професійної діяльності, уміння керувати особистими психічними та емоційними станами, професійну та творчу активність, цілепокладання, професійну спрямованість, здатність до рефлексії [12, с. 6].

Н. Носовець дослідив теоретичні аспекти педагогічної акмеології при підготовці майбутнього вчителя [9]. На думку вченого, педагогічна акмеологія вивчає співвідношення загального особистісного розвитку людини з професійним, взаємозв'язок етапів її соціалізації і професіоналізації, виходячи з того, що вершин професіоналізму та майстерності людина досягає сама, а професійна діяльність особистості відіграє провідне місце. Отже, професійна успішність впливає на всі аспекти життєдіяльності вчителя [9].

У педагогічних наукових дослідженнях пропонують акмеологічні моделі сучасного педагога та рівні професійного зростання особистості. Акмеологічна модель педагога, розроблена Г. Даниловою (*рис. 1*), містить такі компоненти: компетентність (психолого-педагогічні й соціальні знання, теоретико-практичні й методичні знання, педагогічні вміння, педагогічні здібності); особистісну орієнтацію (самореалізацію у контексті акмеологічної моделі «Я – компетенція» в динаміці від «Я – реальний» до «Я – перспективний (ідеальний)»); морально-духовну культуру (моральну свідомість, моральну діяльність, моральні стосунки) [6].

Акмеологічну компетентність майбутнього вчителя початкових класів трактуємо як інтегративне особистісне утворення, що характеризується усвідомленим прагненням вдосконалювати себе засобами інноваційної педагогічної діяльності, знаннями й уміннями самоорганізації та

самореалізації у процесі професійної підготовки, розвиненими якостями професійної мобільності, самопізнання й самовдосконалення у процесі фахової підготовки.

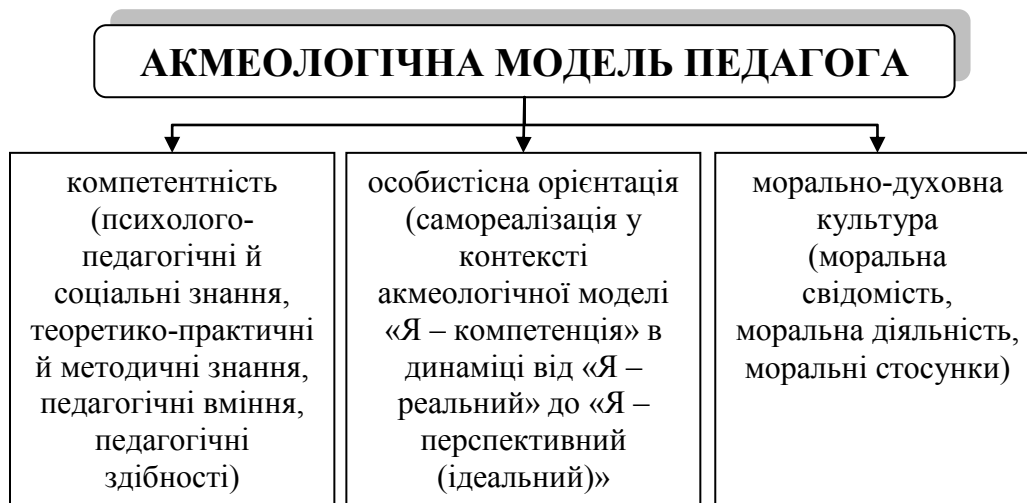

Рис. 1. Акмеологічна модель педагога за Г. Даниловою

На основі науково-педагогічного аналізу проблеми, теоретичного обґрунтування змісту й структури акмеологічної компетентності вчителя початкових класів ми визначили такі педагогічні умови її розвитку (*рис. 2*):

- наявність акмеологічної спрямованості вчителя;
- оволодіння сучасними акмеологічними технологіями професійного розвитку;
- здійснення самоосвітньої діяльності вчителя з розвитку акмеологічної компетентності.

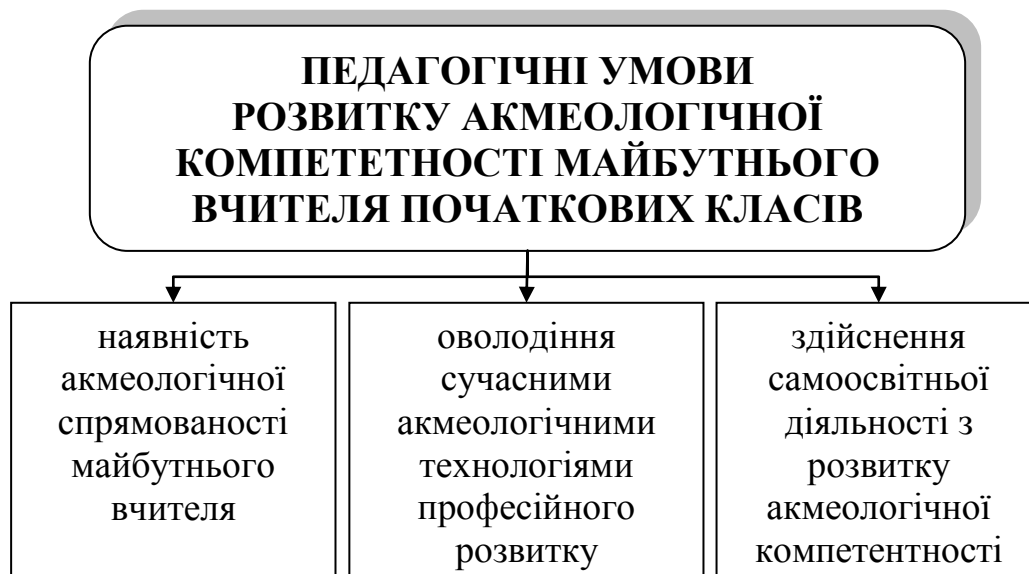

Рис. 2. Педагогічні умови розвитку акмеологічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

Отже, визначені й обґрунтовані нами педагогічні умови розвитку акмеологічної компетентності майбутнього вчителя взаємодіють між собою, органічно доповнюють одна одну та забезпечують ефективність через комплексність, взаємозв'язок і цілісність.

Список використаних джерел:

1. Акмеологічна концепція розвитку професійного педагога. Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід: монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 5–57.
2. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості. *Акмеологія – наука XXI століття* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 17–22.
3. Гладкова В. М., Пожарський С. Д. Основи акмеології : підручник. Львів : Новий Світ, 2017. 320 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
5. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти : монографія. Харків : Вид. група «Основа», 2019. 144 с.
6. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога у XXI столітті. *Рідна школа*. 2013. № 6. С. 6–9.
7. Кузьменко О. С. Формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів з позиції акмеологічного підходу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 93–96.
8. Мачинська Н. Деякі аспекти педагогічної акмеології. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 3. С. 51–58.
9. Носовець Н. М. Теоретичні основи педагогічної акмеології в підготовці майбутнього вчителя. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
10. Огнев'юк В. О. Лідери для нової української школи». *Неперервна освіта: акмеологічні студії*. № 1. 2017. С. 4–13.
11. Рибалко Л. С., Коваленко Г. С. Формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки : монографія. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2013. 190 с.
12. Сідаш Н. С. Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2017. 23 с.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МАТЕМАТИЧНІ ТВЕРДЖЕННЯ

Наталія КАРАПУЗОВА,

кандидат педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Наталія МАРЧЕНКОВА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті висвітлено окремі теоретико-методичні аспекти розвитку логічного мислення учнів початкової школи у процесі формування уявлень про математичні твердження. Запропоновано систему завдань на визначення істинності чи хибності тверджень та висвітлено специфіку їх використання на уроках математики. Представлено критеріально-діагностичний апарат для виявлення сформованості у молодших школярів логічних прийомів мислення та динаміку їх розвитку в процесі роботи над завданнями. Описано результати педагогічного експерименту.*

***Ключові слова:** початкова школа, навчання математики, логічне мислення, логічні прийоми, істинні та хибні твердження.*

DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING OF YOUNG SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF FORMING ILLUSTRATIONS ABOUT MATHEMATICAL PROPOSITIONS

Natalia KARAPUZOVA,

Nataliia MARCHENKOVA

***Abstract.** The article highlights certain theoretical and methodological aspects of the development of logical thinking of elementary school students in the process of forming ideas about mathematical statements. A system of tasks for determining the truth or falsity of statements is proposed and the specifics of their use in mathematics lessons are highlighted. A criterion-diagnostic apparatus is presented for identifying the formation of logical thinking techniques in younger schoolchildren and the dynamics of their development in the process of working on tasks. The results of the pedagogical experiment are described.*

An important aspect of the process of forming the personal qualities of primary school students is ensuring the appropriate development of their logical thinking, which is a necessary condition for students' adaptation to life and continued education.

Psychologists note that the principle of sensitivity operates in a child's development. If this is not taken into account, it will be difficult to achieve the necessary results. Younger schoolchildren have not yet developed the skills of incorrect use of logical forms, and preventing this phenomenon through purposeful training is much easier and more effective than relearning at an older age.

However, as shown by the results of research on the development of logical structures of thinking of junior high school students, there is a need to resolve the contradiction between the level of requirements for the development of logical thinking of students of the primary level of education and the insufficient level of use for this purpose by primary school teachers of tasks to form ideas about true and false statements, which have significant potential for this.

The analysis of mathematics textbooks and the study of the practical experience of using mathematical statements in order to develop logical structures of thinking in younger schoolchildren revealed problematic points, namely: teachers perceive such tasks as optional and intended for the best students; the number of such tasks is insufficient and they are not given due attention from a methodological point of view; the absence of specific recommendations for the formation of basic thinking techniques (analysis, synthesis, classification, comparison, exclusion, etc.) in younger schoolchildren, while using a conceptual mathematical apparatus.

It is suggested that the development of logical thinking of younger schoolchildren can be effectively influenced by a system of tasks for forming ideas of younger schoolchildren about true and false statements.

Under the system of tasks for the formation of the abilities of junior high school students to determine true and false statements (statements), we understand a set of interrelated educational exercises, which is aimed at forming the logical thinking of students and is characterized by awareness, rationality, generalization, strength.

Keywords: *elementary school, learning mathematics, logical thinking, logical techniques, true and false statements.*

Важливим аспектом процесу формування особистісних якостей учнів початкової ланки освіти є забезпечення відповідного розвитку їх логічного мислення, яке виступає необхідною умовою адаптації учнів до життя та продовження навчання.

У Державному стандарті загальної початкової освіти підкреслено, що математична освітня галузь сприяє розвитку

логічного мислення, математичного мовлення, серед цілей і завдань вивчення математики виділяється формування початкових умінь доказово міркувати і пояснювати свої дії [3].

Формування в учнів логічних структур мислення є також одним із завдань Типових освітніх програми з математики для 1-4 класів [9, 10].

Закономірності розвитку логічного мислення вивчалися ученими М. Кондаковим, М. Мельниковим, О. Серебрянниковим. У дослідженнях П. Гальперіна, Є. Голанта, В. Давидова, Л. Занкова, Д. Ельконіна, Н. Менчинської та інших, предметом дослідження виступала проблема формування прийомів розумової, зокрема логічної діяльності. Психологи зазначають, що в розвитку дитини діє принцип сенситивності. Якщо цього не брати до уваги, то досягти необхідних результатів буде важко. У молодших школярів ще не склалися навички неправильного вживання логічних форм, і попередити це явище шляхом цілеспрямованого навчання значно простіше і ефективніше, ніж переучувати у старшому віці [1].

Дослідження Л. Виготського показало, що особливістю логічного розвитку є те, що учень повинен мислити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, процесами та фактами, робити висновки. Це характеризується здатністю дитини виконувати певні дії в різних умовах. Учений підкреслює що завдання на розвиток логічного мислення доступні вже першокласникам [6].

Особливе місце розвитку логічного мислення молодших школярів у своїх роботах приділяв В. Сухомлинський. У своїй книзі «Серце віддаю дітям» суть його роздумів зводиться до аналізу процесу розв'язання різних логічних завдань [8].

Проблему розвитку логічного мислення у дітей молодшого шкільного віку у різних її аспектах досліджували педагоги О. Гришко (формування умінь доказово міркувати), Р. Загоруй (навчання робити умовисновки), К. Маланюк (формування логічної грамотності), Т. Михайлович (формування логічних умінь в процесі розв'язування задач).

Значний вклад у розкриття значущості вивчення логіки у навчанні молодших школярів внесли також вчені-методисти: М. Бантова, М. Богданович, Н. Істоміна, М. Козак, Я. Король, Н. Листопад, Г. Лищенко, О. Митник, О. Савченко, С. Скворцова, М. Моро та ін.

Так, відомий методист О. Митник вказує на велике значення у курсі математики початкової школи знання елементів логіки: а саме: понять, тверджень (істинні чи хибні), окремих схем логічних міркувань. Вчений розробив методику роботи над завданнями, які спрямовані на розвиток змістового компоненту логічного мислення учнів [7].

У своїй роботі Г. Ісаченко наводить приклади завдань на формування у молодших школярів уявлень про найпростіші математичні твердження, які слугують засобом розвитку у них логічних прийомів мислення [4].

Від правильності і точності уявлень про математичні твердження значною мірою залежить успіх подальшого навчання математики та інших предметів шкільного курсу. Важливо, щоб дитина з раннього віку набувала вмінь щодо розуміння відмінностей дефініцій: «істинні твердження» й «хибні твердження», що б мотивувало її до поглибленого вивчення математики та розвивало інтерес до точних наук, які ґрунтуються на математичних засадах.

Однак, як показали результати дослідження проблеми розвитку логічних структур мислення молодших школярів, є потреба у розв'язанні суперечності між рівнем вимог до розвитку логічного мислення здобувачів початкової ланки освіти і недостатнім рівнем використання для цього учителями початкових класів завдань на формування уявлень про істинні та хибні твердження, які мають для цього значний потенціал.

Аналіз підручників з математики та вивчення практичного досвіду використання математичних тверджень з метою розвитку у молодших школярів логічних структур мислення виявив проблемні моменти, а саме: учителями сприймаються такі завдання як необов'язкові і призначеними для кращих учнів; кількість таких завдань недостатня і їм не приділяється належної уваги з методичної точки зору; відсутність конкретних рекомендацій щодо формування у молодших школярів основних мисленнєвих прийомів (аналіз, синтез, класифікація, порівняння, виключення тощо), використовуючи при цьому понятійний математичний апарат.

Мета дослідження полягає в розробці системи завдань з формування уявлень молодших школярів про математичні твердження та виявлення її впливу на розвиток основних операцій мислення учнів.

Висунуто припущення, що на розвиток логічного мислення молодших школярів може ефективно впливати система завдань з

формування уявлень молодших школярів про істинні та хибні твердження.

На констатувальному етапі нами було перевірено рівень сформованості у молодших школярів основних операцій мислення: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, систематизації, серіації, обмеження тощо. Учням було запропоновано виконати завдання на перевірку умінь мислити з допомогою вказаних вище логічних прийомів.

Саме це дало нам можливість визначити вихідний рівень логічного мислення молодших школярів як основного критерію, формами якого є поняття, судження, умовисновки. З цією метою ми розкрили основні операції логічного мислення дітей та їх показники.

Наступним кроком було визначення рівнів сформованості означених мисленнєвих операцій у молодших школярів (таблиця 1).

Таблиця 1 – Рівні сформованості мисленнєвих операцій у молодших школярів

Рівні Операції	Високий	Середній	Низький
<i>Аналіз</i>	Швидко й легко розчленовує ціле на частини, встановлює зв'язки між ними	Має труднощі при розчленуванні цілого на частини, та встановленні зв'язків між ними	Не розчленовує ціле на частини, не встановлює зв'язки між ними без допомоги вчителя
<i>Синтез</i>	Швидко й легко у думках поєднує в єдине ціле частини предметів або ознак	Має труднощі при поєднанні в єдине ціле частини предметів або ознак	Не може самостійно поєднувати в єдине ціле частини предметів або ознак
<i>Порівняння</i>	Швидко й легко встановлює схожість та відмінність об'єктів за існуючими або уявними ознаками	Встановлює недостатню кількість схожостей та відмінностей між об'єктами за існуючими або уявними ознаками	Складно встановлює схожість та відмінність об'єктів за існуючими або уявними ознаками

<i>Узагальнення</i>	Швидко й легко об'єднує в одну групу об'єкти чи явища за їх основними властивостями	Має труднощі в окремих випадках при об'єднанні в одну групу об'єктів чи явищ за їх основними властивостями	Складно об'єднує в одну групу об'єкти чи явища за їх основними властивостями
<i>Класифікація</i>	Швидко й легко розподіляє предмети у групи за певними існуючими ознаками	Має окремі труднощі при розподілі предметів у групи за певними існуючими ознаками	Не розподіляє предмети у групи за певними існуючими ознаками без допомоги вчителя
<i>Умовисновок</i>	Швидко й легко з одного або декількох суджень за певними правилами отримує нове судження	За підказкою вчителя з одного або декількох суджень за певними правилами отримує нове судження	Не може з одного або декількох суджень за певними правилами отримувати нове судження
<i>Систематизація</i>	Швидко й легко виявляє закономірності у створенні певної системи, а також визначає місце об'єкта чи явища в цій системі	Іноді має труднощі у встановленні закономірності при створенні певної системи, а також визначенні місця об'єкта чи явища в цій системі	Складно виявляє закономірності у створенні певної системи, а також визначає місце об'єкта чи явища в цій системі
<i>Серіація</i>	Швидко й легко встановлює зв'язки між предметами та впорядковує об'єкти за ступенем інтенсивності однієї чи декількох ознак у певній послідовності	Встановлює зв'язки між предметами та впорядковує об'єкти за ступенем інтенсивності однієї чи декількох ознак у певній послідовності, однак не помічає логічних помилок інших	З допомогою вчителя встановлює зв'язки між предметами та впорядковує об'єкти за ступенем інтенсивності однієї чи декількох ознак у певній послідовності

<i>Заперечення</i>	Швидко й легко виявляє ознаку об'єкта на основі протилежної ознаки	За підказкою вчителя виявляє ознаку об'єкта на основі протилежної ознаки	Має значні труднощі при виявленні ознак об'єкта на основі протилежної ознаки
<i>Обмеження</i>	Швидко й легко виділяє один або декілька об'єктів з групи за певними ознаками	За підказкою вчителя виділяє один або декілька об'єктів з групи за певними ознаками	Робить помилки при виділенні одного або декількох об'єктів з групи за певними ознаками

Реалізуючи мету нашого дослідження було розроблено систему завдань на формування уявлень молодших школярів про математичні твердження та виявлено її вплив на розвиток логічного мислення молодших школярів.

Перш за все була проведена робота над змістом тих понять, які використовувались у дослідженні.

Так, під твердженням розуміють речення, у яких щось стверджується та які можуть бути істинними або хибними [2]. Твердженням називають ще форму мислення, що розкриває зв'язок між предметами, чи ознаками предметів. Поділяють твердження на прості та складені [5].

Логічне мислення школяра розглядається як особливий тип мислення, за допомогою якого він може пов'язувати між собою різні факти та явища, отримувати різні варіанти вирішення життєвих і навчальних проблем [4].

Під системою завдань на формування умінь молодших школярів визначати істинні та хибні висловлення (твердження) ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних навчальних вправ, яка спрямована на формування логічного мислення учнів та характеризується усвідомленістю, раціональністю, узагальненістю, міцністю.

Означена система включає: завдання, які знайомлять із сутністю математичних понять та уявлень (розроблено Програму-пам'ятку до кожної змістової лінії); завдання, на формування логічних прийомів аналізу, синтезу, узагальнення, умовисновок, порівняння, класифікацію, систематизацію, заперечення, серіацію та обмеження; завдання на формування операції, що є новою дією – висловлення; завдання на безпосереднє формування уявлень

про істинні та хибні твердження; завдання на формування уявлення про прості та складені твердження. Такого роду завдання, як фрагменти, пропонувалися учням на кожному уроці (у їх числі нетрадиційних, наприклад «Подорож у країну термінів»), з використанням ігрових технологій, тестів «Істинні та хибні твердження», сучасних засобів навчання (зокрема, сервіс LearningApps) та форм організації навчальної діяльності учнів.

Зокрема, за допомогою сервісу LearningApps до кожної змістової лінії було розроблено ігри на встановлення істинності чи хибності математичних тверджень (таблиця 2).

Таблиця 2 – Назви розроблених дидактичних ігор за допомогою сервісу LearningApps

Змістова лінія	Назва гри
Числа. Дії з числами. Величини	Істинні чи хибні твердження: «Порівняй числа», «Знайди потрібну одиницю вимірювання величини»
Вирази, рівності, нерівності	Істинні чи хибні твердження: «Знайди значення виразу», «Чи правильна нерівність»
Геометричні фігури	Істинні чи хибні твердження: «Розпізнай геометричні фігури»
Математичні задачі і дослідження	Істинні чи хибні твердження: «Добери відповідь до задачі»
Робота з даними	Істинні чи хибні твердження: «Упорядкуй дані»

На основі узагальнення результатів педагогічного експерименту зроблено висновок про обґрунтованість вихідних положень теоретико-експериментальної роботи. За результатами формувального експерименту в експериментальній групі відбувся зріс відсотка учнів з високим рівнем сформованості логічного мислення з 20,8% до 37,5%. Відсоток учнів з середнім рівнем розвитку логічного мислення залишився незмінним, однак значно зменшився відсоток учнів з середнім рівнем сформованості логічних структур мислення з 25,0% до 8,3%. Водночас в експериментальній групі ці показники залишилися майже незмінними.

В експериментальній групі зросла на 16,7% кількість учнів з високим рівнем сформованості математичних компетентностей, у яких математичне мислення носить творчий характер й учні самостійно виконують усі завдання; на 4,1% зросла чисельність учнів з достатнім рівнем, які володіють творчо репродуктивним характером математичного мислення й, у більшості, виконують

завдання самостійно. У цій групі зменшилася кількість учнів з середнім та початковим рівнем знань, умінь та навичок на 8,3% та 12,2% відповідно, що означає зменшення кількості молодших школярів, які мали репродуктивний та реконструктивний характер мислення, та потребували частої допомоги з боку вчителя. Водночас, в контрольному класі динаміка цих показників є незначною.

Зіставлення отриманих показників з визначених критеріїв педагогічного експерименту дало можливість стверджувати, що запровадження у навчальний процес системи завдань з формування уявлень про математичні твердження позитивно впливає на логічні структури мислення учнів початкової ланки освіти, що є підтвердженням висунутої гіпотези.

Запровадження у процес навчання математики запропонованих та інших завдань на формування у молодших школярів уявлень про істинні та хибні твердження може стати у нагоді вчителю початкових класів, який прагне розвивати у дітей логічні прийоми мислення, що сприяє кращому засвоєнню змісту математичної освітньої галузі, вирішення її основних завдань.

Дане дослідження не вичерпує усіх проблем формування логічного мислення молодших школярів у процесі навчання математичної освітньої галузі. Потребують глибокого дослідження проблема готовності учителів початкової школи до використання завдань з різних видів математичних тверджень у процесі навчання математики учнів початкової ланки освіти.

Список використаних джерел:

1. Вікова та педагогічна психологія / за ред. О. В. Скрипченко та ін. К., 2017. 399 с.
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyiosviti>
4. Ісаченко Г. В. Формування логічного мислення молодших школярів в процесі навчальної діяльності, 2016. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-logicnogo-mislenna-molodsih-skolariv-v-procesi-navcalnoi-dialnosti-107178.html>
5. Гібалова Н. В., Карапузова Н. Д., Ржеко В. А. Математика: практикум: навч. посіб. для студентів спеціальності 013 Початкова освіта ; за ред. Н. В. Гібалової. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. 202 с.

6. Кашуб'як І. О., Ольхова Н. В., Іванців М. І. Формування логічного мислення молодших школярів : навч.-метод. посіб. для студ. спец. 013 «Початкова освіта». 2-ге вид., перероб. і допов. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 160 с.

7. Митник О. Я. Технологія розвитку мислення і мовлення молодшого школяра у процесі навчання, URL: https://psytir.org.ua/upload/journals/3.24/authors/2019/Mytnyk_O_Y_Tekhnolohia_rozvytku_myslennia_i_movlennia_moldshymy_shkoliaramy_u_protsezi_navchannia.pdf

8. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D1%86%D0%B5_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D0%B0%D1%8E_%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8F%D0%BC

9. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Савченко О. Я. Цикл І-ІІ. URL: http://www.makariv-lyceum.edukit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/

10. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Шияна Р. Б. Цикл І-ІІ. URL: http://www.makariv-lyceum.edukit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ STORYTELLING

Валентина БОГУТА,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** На основі аналізу наукових пошуків досліджуваної проблеми викладено результати триетапного педагогічного експерименту. Виокремлені та обґрунтовані критерії, їх показники та рівні досліджуваної якості уможливив проведення етапів педагогічного експерименту. Статистична кількісна та якісна обробка отриманих результатів підстави стверджувати про ефективність застосованої технології Storytelling для формування комунікативних компетентностей.*

***Ключові слова:** компетентісний підхід, державний стандарт початкової освіти, комунікативна компетентність, діти молодшого шкільного віку.*

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS USING STORYTELLING TECHNOLOGY

Valentina BOGUTA

***Abstract.** The article analyzes the scientific research of linguistic and pedagogical research on the problem of forming the communicative competence of children of primary school age. Based on the analysis of modern communication technologies, the expediency of using Storytelling technology has been identified and substantiated. The distinguished and substantiated criterion apparatus of pedagogical research (criteria and their indicators, levels) made it possible to carry out ascertainment, formative and control stages of the pedagogical experiment. Empirical methods were the study, analysis and generalization of work experience in the formation of communicative competence of younger schoolchildren; conversations, surveys, testing; pedagogical experiment. The practical aspect of the investigated problem is implemented through a pedagogical experiment in three interrelated stages. The article provides examples of*

Storytelling technology implementation and methodical recommendations. Statistical quantitative and qualitative processing of the obtained results gave reasons to affirm the effectiveness of the applied method of formation of communicative competences – Storytelling.

Keywords: *competent approach, state standard of primary education, communicative competence, children of primary school.*

Формування і розвиток комунікативної компетентності молодших школярів – актуальне завдання освітнього процесу сучасної початкової школи. На це орієнтує Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та Державний стандарт початкової освіти.

Від рівня сформованості комунікативної компетентності школярів значною мірою залежить якість початкової освіти, оскільки означена компетентність сприяє суттєвим змінам у системі міжособистісних взаємин учнів із ровесниками та дорослими і є однією із соціально-психологічних передумов забезпечення наступності між початковою і основною школою, допомагає успішній адаптації молодших школярів до нових умов навчання.

Роль початкового навчання в розвитку комунікативної компетентності має вирішальне значення для подальшого навчання учнів, тому проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів через мовленнєву діяльність є досить актуальною.

У лінгвістичних і педагогічних дослідженнях (Е. Архипова, Е. Бистрова, Г. Городілова, Д. Ізаренкова, А. Леонтьєва, М. Мазо, І. Міхалкіна, Р. Сабаткоєва та ін.) комунікативну компетентність визначено як реалізацію комунікативної поведінки на основі системи компонентів: мотиваційного (мовна поведінка), когнітивного (знання), оперативного (подолання суперечностей, пов'язаних зі змістом навчання). Психологи (А. Бодальов, А. Добрович, Е. Малібурда, Л. Петровська, Е. Руденський та ін.) пов'язують її з розвитком умінь давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування, програмувати цей процес, уживаючись в атмосферу комунікативної ситуації, здійснювати управління процесом спілкування групи, колективу, команди.

Проблематика розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи неодноразово ставала предметом наукових розвідок багатьох вчених: педагогів, психологів, соціологів та

методистів. Серед них, зокрема, можна виділити наступні прізвища: Н. Бількевич, І. Бондар, О. Василець, Г. Гич, Ю. Дем'янчук, Ю. Деркач, В. Дроненко, О. Зіненко, С. Ковпик, Г. Крохмальна, Т. Лугова, М. Мазурок, Г. Маринченко, І. Побідаш, Ю. Поліщук, К. Пономарьова, К. Симоненко, Н. Скакун.

Українські вчені по-різному тлумачать поняття «компетентність», однак, як свідчать дослідження проблеми на теоретичному та практичному рівнях незважаючи на широкий спектр її аналізу, питання формування комунікативної компетентності шляхом активізації мовленнєвої діяльності молодших школярів ще потребують наукового вивчення, узагальнення та систематизації. Проблема формування й удосконалення мовленнєвих умінь школярів, розвитку комунікативної компетентності є однією із провідних у працях українських та зарубіжних психологів (Г. Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін та інші), дослідників мовлення дітей молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, І. Гудзик).

Питанням розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи засобами Storytelling не приділено належної уваги з боку науковців. Поряд з тим, в наукових поглядах переважної більшості дослідників часто наявні розбіжності і протиріччя щодо різних аспектів досліджуваного явища. Більшою мірою, зумовлено це тим, що в процесі аналізу цієї проблематики використовуються різні наукові підходи та методи, що призвело до відмінних один від одного тлумачень одних і тих самих категорій. Також, враховуючи той факт, що технологія використання Storytelling має тенденцію до постійних змін та удосконалень відповідно до вимог сучасності, більшість із досліджень вже не відповідає вимогам сьогодення. Враховуючи все зазначене, проблематика розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи засобами Storytelling в даний період часу знаходиться в зоні підвищеної значущості та потребує наукового осмислення і детального теоретичного обґрунтування.

Метою статті є висвітлити хід експериментальної частини дослідження впливу технологій Storytelling на покращення комунікативних компетентностей учнів початкових класів.

Педагогічний експеримент був проведений у три взаємопов'язані етапи:

I. Пропедевтично-організаційний етап передбачав вивчення психолого-педагогічний літератури щодо формування комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку, теоретичного виявлення та обґрунтування понятійно-категоріального апарату магістерського дослідження; дослідження сучасних технологій покращення комунікативної компетентності, виокремлення серед них технології Storytelling як ефективного засобу покращення мовної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

II. Проєктно-моделювальний етап характеризувався проведенням констатувального та формувального етапу педагогічного експерименту з метою моніторингу сучасного стану сформованості досліджуваної якості в учнів початкових класів загальноосвітнього навчального закладу, комплексне вивчення умов забезпечення функціонування комунікативних здібностей у молодших школярів та впровадження освітній процес загальноосвітнього навчального закладу сучасної технології Storytelling як предмету магістерського дослідження.

III. Узагальнюючо-рефлексивний етап передбачав аналіз та узагальнення отриманих даних формувального етапу педагогічного експерименту, критичну оцінку кількісних та якісних показників отриманих результатів констатувального етапу педагогічного експерименту магістерського дослідження.

Підґрунтям для подальшого перебігу дослідження варто зауважити, що Державний стандарт загальної середньої освіти передбачає «організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровані основі та з переважанням ігрових методів у 1-му циклі та інтегровано предметні основі у 2-му циклі» [1]. Відповідно компетентнісному підходу до переліку ключових компетентностей найперше знаходить «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови та ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [там само]. Державотворчі зазначають, а ми підтримуємо провідну думку про те, що підґрунтям для реалізації всіх ключових компетентностей є вміння читати та розуміти прочитане, вміння висловлювати власну думку як усно, так і письмово із застосуванням критичного та системного мислення, творчих

здібностей на засадах ініціативності. До всього вище сказаного варто додати, що комунікативна компетентність передбачає розуміння правил поведінки і спілкування, а також налагодження взаєморозуміння та співпраці з іншими особами.

Для проведення експериментального педагогічного дослідження було теоретично обґрунтовано та виокремлено критерії та показники досліджуваної якості у дітей молодшого шкільного віку, які є учнями початкових класів загальноосвітнього навчального закладу. Для оцінки рівня сформованості комунікативної компетентності дітей молодшого шкільного віку, нами було виокремлено та обґрунтовано критерії та показники досліджуваної якості: ціннісно-мотиваційний, когнітивний та потребнісно-дійовий. Критерії та показники стали підґрунтям для формування змісту рівнів: високого (достатня кількість лексичних одиниць рідної мови, стійка, відповідно до вікових особливостей дитини молодшого шкільного віку, потреба в удосконаленні уміння використовувати лексичні одиниці для вирішення основних комунікативних потреб, вміння слухати та повністю розуміти звернене мовлення, адекватність реакцій у діалогічному мовленні у запропоновані ситуації, вміння виражати власні емоції у вербальному та невербальний спосіб намагання оцінити власні дії та дії оточуючих), середнього (вияв вищевикладених здібностей за мотиваційної підтримки вчителя) та низького (здатність до вияву комунікативної компетентності за суттєвої підтримки та допомоги дорослого).

Виокремлення структурних компонентів досліджуваної якості дали можливість сформулювати змістовий компонент високого, середнього та низького рівнів.

Респондентами педагогічного експерименту виступили 57 учнів молодшого шкільного віку 1А та 1В класів. Для з'ясування стану досліджуваної якості у респондентів було застосовано емпіричні: вивчення, аналіз та узагальнення досвіду роботи з формування комунікативної компетентності молодших школярів; бесіди, опитування, тестування; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи). У результаті рівень досліджуваної якості виявився на посередньому рівні, що дало підстави поділити респондентів на контрольну та експериментальну групу. Причинами, на нашу думку, стало обмеженість кола спілкування та міжособистісної взаємодії у наслідок довготривалих санітарних обмежень, спричинених Covid-19 та військового стану.

На формувальному етапі педагогічного експерименту було застосовано класичний, адаптивний та цифровий Storytelling у три взаємопов'язані етапи (докомунікативний, комунікативний, рефлексивний). Обрана нами технологія була підсилена тематичними годинами спілкування «Поступ до ефективної комунікації», де були задіяні різноманітні методи та форми роботи з дітьми молодшого шкільного віку різних рівнів сформованості досліджуваної якості з перевагою проєктної роботи у різнорівневих групах.

Практика впровадження методики Storytelling виявила, що якщо учень не хоче розповідати про себе, навіть у вигаданій ситуації, то особливо доцільним є прийом, коли історія стосується когось іншого і розпочинати її варто зі слів «Жив у нас в будинку один хлопчик, дівчинка, бабуся тощо». Цікавим для дітей виявилися і створення історії про відому їм особистість. Водночас такі історії були цікавими виключно за умови, якщо про цю особистість дитина багато чого знала та цікавилася про неї. Тому така робота не підходила для проєктної діяльності у мікрогрупах, але була особливо доцільною як індивідуальна форма роботи дітей молодшого шкільного віку. На додаток до вище сказаного варто зазначити, що вигадана історія важче давалися учням, ніж реальна, але з вигаданими героями.

Наводимо приклади створених учнями початкових класів історій:

Приклад 1 (математичний): Чиселко (Марія К.)

У чарівній країні Математики жив маленький хлопчик на ім'я Чиселко. Він був дуже допитливий і любив все, що пов'язано з числами. Одного разу, коли Чиселко грався зі своїми іграшками, він раптом помітив дивну, сяючу цифру 7, яка випала з книжки про космос.

Чиселко підняв цифру і відразу ж відчув, що вона наділяє його особливими силами. Тепер він міг перетворювати будь-які предмети на цифри! З захопленням Чиселко почав експериментувати зі своїм новим даром. Він перетворив свій м'ячик на круглу цифру 0, а кубик – на квадратну цифру 4.

Одного разу, Чиселко вирішив вирушити у велику подорож по країні Математики. Він хотів знайти інших любителів чисел і разом з ними створити щось неймовірне. По дорозі він зустрів Цифру 9, яка була дуже самотньою, бо всі інші цифри боялися її великого розміру. Чиселко заспокоїв дев'ятку і запросив її стати його подругою. Разом вони побудували вежу з цифр, найвищою в країні Математики.

Далі, Чиселко зустрів Цифру 2, яка завжди хотіла мати друга. Разом вони створили гарну квітку з цифр, де кожна пелюстка була різною цифрою. Ця квітка стала символом дружби і єдності в країні Математики.

Під час своїх подорожей Чиселко дізнався багато цікавого про числа. Він зрозумів, що кожне число має своє особливе значення і може бути використане для створення чогось прекрасного. І хоча Чиселко мав багато пригод, його найулюбленішим заняттям залишалося гратися з числами і відкривати для себе нові математичні таємниці.

Приклад 2 (філологічний): **Важливо українська літера Ї** (Святослав Б.)

Була собі літера «Ї». Вона жила в чарівній країні Алфавітії, серед інших літер. Кожна літера мала свою особливу роботу: «А» завжди починала слова, «Я» – часто закінчувала, а «Ї» любила ховатися в середині слів, роблячи їх особливими та мелодійними.

Одного разу, під час великого свята в Алфавітії, літера «Ї» вирішила влаштувати сюрприз для всіх. Вона вигала веселу гру: «Хто знайде більше слів з літерою «Ї»?». Усі літери з радістю погодились.

«Я! Я знаю багато слів з «Ї»! – вигукнула літера «Я». – Єжик, їжачок, їжа!»

«А я знаю слово «київський»! – похвалилася літера «К». – Це дуже смачний торт!»

«А я знаю слово «дійсно»! – сказала літера «Д». – Це означає «правда»!»

Так вони грали і називали все нові й нові слова з літерою «Ї». Але раптом, літера «Ї» зникла! Усі почали шукати її по всій країні Алфавітії. Вони переглянули кожне слово, кожну книгу, але ніде не могли знайти маленьку літеру «Ї».

«Може, вона заблукала в лісі Слів?» – запропонувала літера «Л».

«Або, може, її викрали злі букви?» – занепокоїлася літера «З».

І ось, коли всі вже майже зневірилися, літера «Ї» з'явилася сама. Виявилося, що вона заблукала в чарівному саду, де росли дивні квіти з пелюстками у вигляді літер. Вона так захопилася красою квітів, що забула дорогу додому. Усі літери радісно зустріли «Ї». Вони зрозуміли, наскільки важлива кожна літера в алфавіті, і що разом вони можуть створювати найдивовижніші слова та історії. А літера «Ї» більше ніколи не губилася і завжди була готова до нових пригод.

Приклад 3 (вигадана історія): Кінь Космо.

У далекому місті Космополісі жив незвичайний кіт на ім'я Космо. Він мав великі зелені очі, які сяяли цікавістю, і м'яку смугасту шерсть, що переливалася всіма кольорами веселки. Але найдивовижнішим у Космосі була його пристрасть до зірок. Він годинами міг дивитися в нічне небо, мріючи про міжзоряні подорожі.

Одного разу, коли Космо грався зі своєю улюбленою м'ячиком, він випадково зачепив старий телескоп, який стояв у кутку кімнати. Телескоп заіскрився і створив портал, що вела прямо в космос! Здивований кіт не вагаючись стрибнув у портал і опинився серед зірок.

Космо подорожував по галактиках, зустрічав дивовижних істот: пухнастих зірок, які світили різними кольорами, маленьких зелених чоловічків, що літали на медузах, і навіть космічних піратів, які хотіли захопити його космічний корабель – старий пілосос, який Космо перетворив на космічний транспорт.

Під час своїх пригод, Космо дізнався багато нового про космос. Він побачив неймовірні планети, де росли цукеркові дерева і текли річки з шоколаду. Він також допоміг маленькому інопланетянину знайти його загублену іграшку, а космічних піратів переконав відмовитися від свого злочинного життя.

Повернувшись додому, Космо став справжнім героєм. Він розповідав своїм друзям про свої пригоди, показував їм фотографії з космосу і навіть привіз з подорожі зірку, яка світилася в темряві. З того часу, Космо став не просто котом, а справжнім космонавтом, який надихав всіх на дослідження Всесвіту.

Аналіз результатів контрольного етапу педагогічного експерименту дав можливість прослідкувати позитивну динаміку формування досліджуваної якості у дітей молодшого шкільного віку та підстави стверджувати про ефективність застосованої методики формування комунікативних компетентностей – Storytelling.

Узагальнення та інтерпретація отриманих даних на контрольному етапі педагогічного експерименту дослідження формування комунікативних здібностей дітей молодшого шкільного віку дає можливість виснувати, що достатньо для вікових особливостей лексичний запас мова, достатньо стійка потреба в удосконаленні вмінні використовувати мову задля встановлення ефективної комунікації, свідомий вступ у

взаємодію з іншими людьми, особливо однокласниками, ґрунтується на потребі задоволення пізнавального інтересу та сприйняття нової інформації, прояв ініціативи та адекватність реакції у діалогічному мовленні, спілкування з допомогою інтонаційних засобів мовлення з урахуванням емоційного змісту ситуації виявлено у 28,5% респондентів.

Середній рівень вияву досліджуваної якості та притаманну їй наявність розбіжностей між рівнем домагань та відносно достатнім об'ємом лексичного запасу, удосконалення якого відбувається за умови стимулювання звуку дорослого, прояв стійкого вияву ініціативності у взаємодії з однолітками, водночас характеризується стимульована зовні взаємодію з дорослими, інтонаційні засоби мовлення не завжди правильно використовуються, особливо у ситуації діалогу виявлено у 56,3% дітей молодшого шкільного віку.

У 15,2% респондентів ми зафіксували наявні суттєві розбіжності між рівнем домагань і наявним лексичним запасом активного мовлення, який недостатнім чином впливає на комунікативну активність та встановлення дієвої взаємодії навіть з однолітками, відсутність зацікавлення у пізнанні навколишнього світу через комунікацію з іншими людьми, компенсуючи його взаємодію з різноманітними гаджетами, що призводить до відсутності вміння вступати у взаємодію та будувати діалог з урахуванням емоційної складової ситуації та інтонаційної лексики. Водночас хотілось би зазначити, що кількість дітей з низьким рівнем комунікативної компетентності стали ті діти, які продовжили перебувати на дистанційні форми навчання за наполягання батьків та брали участь у експерименті дистанційно.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. *Офіційний вісник України*, 2018 р. № 19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Деркач Ю. Я. Storytelling як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи. *Молодий вчений*. 2022. № 9. С. 67–73.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ірина ВЕРЕЩАК,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Статтю присвячено актуальній педагогічній проблемі – діагностиці готовності вчителів до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі. На основі теоретичного аналізу й узагальнення даних експериментальних досліджень, власного педагогічного досвіду виявлено, що готовність вчителя до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі – це єдність чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, пізнавального, практичного та особистісно-рефлексивного. Визначені компоненти реалізуються за допомогою аналогічних критеріїв, до кожного з яких дібрані належні показники для оптимізації процесу діагностики. Відповідно до критеріїв виділено такі рівні підготовки вчителів до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі: високий, достатній, середній, низький.*

***Ключові слова:** діагностика, готовність учителів до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі, компоненти, критерії, показники та рівні вияву критеріїв.*

DIAGNOSTICS OF THE FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS TOWARDS HEALTH CARE ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL

Iryna VERESHCHAK

***Abstract.** The article is devoted to an actual pedagogical problem - the diagnosis of teachers' readiness for health-preserving activities in primary school. Based on the theoretical analysis and generalization of experimental research data and own pedagogical experience, it was found that a teacher's readiness for health-preserving activities in primary school is a unity of four components: motivational-value, cognitive, practical and personal-reflective. The identified components are implemented using similar criteria, for each of which appropriate indicators are selected to optimize the diagnostic process.*

According to the criteria, the following levels of training of teachers for health-preserving activities in primary school were selected: high, sufficient, medium, low.

Keywords: *diagnosis, readiness of teachers for health-preserving activities in primary school, components, criteria, indicators and levels of criteria manifestation.*

У сучасних умовах, коли здоров'я нації стає одним із найважливіших пріоритетів державної політики, підготовка майбутніх учителів початкових класів до здоров'язбережувальної діяльності набуває особливої актуальності. Початкова школа відіграє вирішальну роль у формуванні основ здорового способу життя, адже саме в цей період діти набувають первинних навичок і звичок, які впливатимуть на їхнє здоров'я у майбутньому. Зростаюче навантаження у закладах освіти, систематичні інновації в системі початкової освіти, недостатня фізична активність та нездоровий спосіб життя, посилює виняткову роль учителя у пропаганді здорових звичок серед молодших школярів. Учитель початкових класів, який володіє знаннями та навичками здоров'язбережувальної діяльності, може стати для своїх учнів прикладом, взірцем і джерелом натхнення щодо ведення здорового способу життя. Саме вчитель здатен навчити дітей основам правильної гігієни, харчування та фізичної активності, що є важливим елементом здоров'язбережувального виховання. У зв'язку з цим, підготовка педагогів, здатних ефективно застосовувати здоров'язбережувальні технології в освітньому процесі, стає невід'ємною частиною сучасної початкової освіти.

Для результативності формування навичок здорового способу життя вчитель повинен постійно взаємодіяти і вести «просвітницьку роботу з учнями, їхніми батьками, медичними працівниками та шкільним психологом, соціальним педагогом; планувати і організовувати свою діяльність, зважаючи на пріоритети формування, збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу. І педагог має бути готовим до виконання такої ролі, але не формально, а за життєвими переконаннями» [3, с. 128].

З метою виявлення рівня поінформованості і обізнаності педагогів, а також якості підтримки здоров'язбережувального навчання у закладах загальної середньої освіти, нами були проаналізовані веб-сайти ЗЗСО, сайти закладів освіти, які працюють за програмою «Школа сприяння здоров'ю», блоги

вчителів тощо. Було опрацьовано біля 50 випадкових веб-сторінок сайтів ЗЗСО з різних регіонів України.

Веб-сайти закладів освіти містять таку інформацію: методика загартування за системою П. Іванова, гімнастики та вправи для фізичного розвитку тощо (Початкова школа № 42 Полтавської міської ради); сторінки «Здоровий спосіб життя» та «Безпечний інтернет», де представлено опис ресурсів та назви тренінг-курсів з превентивної освіти школярів (Онуфріївська зош I-III ступенів Кіровоградської області); орієнтовну модель принципів здоров'язбереження (Харківська ЗОШ I-III ступенів №41 Харківської міської ради Харківської області), у тематичному розділі «Безпека життєдіяльності» подано загальні Інструкції з охорони здоров'я та пам'ятки для учнів (Першотравенська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 Першотравенської міської ради Дніпропетровської області), інструкції з безпечної поведінки у природному і соціальному середовищі, надання першої допомоги вчителем (Комунальний заклад освіти «Середня загальноосвітня школа № 35» Дніпровської міської ради Дніпропетровської області), опис процесу впровадження проєкту «Школа сприяння здоров'ю» (Кам'янець-Подільська загальноосвітня I-III ступенів школи №7) тощо.

Розглянемо наповнюваність веб-сайтів тих закладів освіти, що зараховані до мережі Шкіл Сприяння здоров'ю. На сайті Полтавської гімназії «Здоров'я» № 14 представлено програму «Здоров'я», фотоматеріали та рубрику «Про інформаційну безпеку». Харківська ЗОШ I-III ступенів № 164 Харківської міської ради містить відповідну програму «Школа сприяння здоров'ю», опис діяльності педагогічних працівників щодо збереження та укріплення здоров'я учнів і педагогів. На сайті Комунального закладу «Харківська спеціальна школа №2» подано характеристику напрямів діяльності Школи Сприяння здоров'ю, тематичних виховних заходів, опис вправ корекційної фізкультурно-оздоровчої роботи, серед яких пальчикова і дихальна гімнастика, фітболгімнастика, психогімнастика, пісочна терапія тощо. Сайт Вороцівського ЗЗСО I-III ступенів Львівської області пропонує схему напрямів діяльності, форми і методи роботи Школи сприяння здоров'я, серед діючих гуртків – «Школа безпеки», у рубриці «Робота з батьками» – лекторій на тему «Здоровий спосіб життя сім'ї як запорука успішного формування здорового молодого покоління».

Найбільш змістовними виявилися сайти навчально-виховних комплексів, зокрема Філії «Грузький НВК» ОКНЗ «Софіївська ЗОШ I-III ступенів» Кіровоградської області. Тут у розділі «Здоров'я через освіту» представлені розширений опис діяльності «Школи сприяння здоров'ю», комплексна програма оздоровчої діяльності (у розрізі структури школи – початкова і основна), теоретичне обґрунтування і характеристика здоров'я-збережувальних технологій, подано опис культури здоров'я в спадщині В.Сухомлинського та валеологічних особливостей українських страв, конкретні рекомендації та приклади застосування здоров'язбережувальних технологій на різних уроках (читання, музичне мистецтво), репрезентовано презентацію тощо.

На більшості веб-сайтів інформація за проблематикою здоров'я обмежується лише сторінками, що присвячені булінгу та кібербулінгу, де висвічуються нормативно-правова документація, заходи запобігання булінгу, порядок повідомлення та алгоритм дій у разі виявлення означеного діяння насильства тощо. Відзначимо, що не на кожному веб-сайті представлено нормативно-правовий супровід щодо забезпечення умов здоров'язбережувального навчання.

На персональних сайтах вчителів зустрічали тези й статті, присвячені проблемі здоров'язбережувальної діяльності в освітньому процесі початкової школи. Деякі автори подають конкретні поради для батьків, методики (вправи на гармонізацію півкуль головного мозку, гімнастика для очей, дихальні вправи) тощо.

Загалом відзначимо, що актуальність та всеосяжність даної проблеми потребує широкої та безперервної популяризації серед педагогічної спільноти. На жаль, проведені дослідження переконують в недосконалій пропаганді, нерегулярній агітації та фрагментарній практичній реалізації здорового способу життя в учнівському середовищі. Інформація здебільшого подана в описовій формі і має декларативний (показовий) характер, відсутні конкретні рекомендації, вправи, методики, авторські технології здоров'язбереження тощо. Причому спостерігаємо тенденцію до більш змістовного наповнення здоров'язбережувальною тематикою сайтів навчально-виховних комплексів, у порівнянні із закладами загальної середньої освіти. Відповідно, основний здоров'язбережувальний ресурс спрямовано на дошкільну освіту, у порівнянні з початковою.

Означену ситуацію можемо пояснити низькою обізнаністю педагогічних працівників щодо застосування здоров'язбережувальних технологій, відповідно, учнівська та батьківська аудиторія не мають достатньої інформаційної можливості для грамотної організації здоров'язбережувального навчання і дозвілля школярів. Відтак, якість підготовки студентів до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі потребує суттєвої підтримки в процесі професійної підготовки у ЗВО.

Перевірка теоретично обґрунтованих положень здійснюється в наукових дослідженнях за допомогою експерименту – спеціально організованої педагогічної діяльності із заздалегідь визначеною метою для спостереження розвитку досліджуваного явища у відповідно створених педагогічних умовах.

Дослідно-експериментальна робота (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) проводилася в природних умовах, не порушуючи логіки і перебігу освітнього процесу.

Констатувальний етап експерименту полягав у виявленні вихідного рівня сформованості готовності майбутніх учителя до здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі.

Мета формувального експерименту полягала у реалізації і перевірці науково обґрунтованих положень щодо порушеної проблеми дослідження.

На контрольному етапі експерименту проведено повторну діагностику з використанням методик, застосованих на попередніх етапах дослідження, систематизовано та узагальнено результати експериментальної роботи, зроблено висновки.

В експериментальному педагогічному дослідженні було використано ряд методів (анкетування, тестування, бесіди, спостереження, нетнографія тощо), які вважаємо буде доцільним більш глибоко їх обґрунтувати.

Анкетування – це метод опитування, в ході якого комунікаційним засобом зв'язку між дослідником і респондентом є розроблена заздалегідь анкета. Відповідно до класифікації соціологічних анкет, нами були підібрані питання за формою: прямі; за структурою: відкриті та напівзакриті (таблична форма розміщення питань); за функціями: основні (змістові) та неосновні (допоміжні). Перед проведенням анкетування в кожній групі нами здійснено усний інструктаж стосовно процедури заповнення анкети.

Нами були проведені анкетування вчителів початкових класів «Практики впровадження здоров'язбережувальних заходів у

навчальному процесі» (оцінка використання різних методів і технік для підтримки здоров'я дітей під час навчання); «Перешкоди та виклики в реалізації здоров'язбережувальної діяльності» (виявлення труднощів, з якими стикаються вчителі при впровадженні здоров'язбережувальних заходів), «Інтеграція здоров'язбережувальних технологій у шкільну програму» (дослідження ефективності включення здоров'язбережувальних практик у щоденну роботу вчителів); для батьків молодших школярів – «Взаємодія школи та сім'ї у сфері здоров'язбереження» (оцінка співпраці між школою та батьками у підтримці здорового способу життя дитини, зокрема обміну інформацією та порадами).

За допомогою системи спеціально розроблених тестів, творчих завдань нами було виявлено рівень сформованості когнітивного і діяльнісного компонентів готовності студентів до застосування здоров'язбережувальних технологій у початковій освіті. Неодмінними вимогами до тестування є такі: обов'язковий для всіх досліджуваних комплекс випробувальних завдань; чітка стандартизація зовнішніх умов, у якій здійснюється тестування; наявність більш-менш стандартної (фіксованої) системи оцінювання та інтерпретації одержаних результатів; використання під час оцінювання досліджуваних середніх показників результатів тестування [1]. Щодо співвідношення форм тестових завдань, то було розроблено тестові завдання закритої форми (у яких студенти вибирають одну правильну відповідь із декількох запропонованих) та відкритої форми (завдання з вільно конструйованою відповіддю).

Бесіди зі студентами (індивідуальні, групові) у процесі діалогу дозволяли з'ясувати певні характеристики й особливості педагогічних оцінок, суджень, думок, характер пізнавального інтересу й мотивів поведінки, рівень значущості професійних цінностей та інші явища, які були недоступні при безпосередньому спостереженні; встановити бар'єри й перешкоди на шляху самоосвіти у процесі формування готовності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у майбутній професії та ведення здорового способу життя.

Спостереження – найбільш інформативний експериментальний метод дослідження певного педагогічного явища (його характеру, особливостей, обставин, кількісних параметрів тощо) в природних умовах. Спостереження в розрізі нашої роботи відповідало вимогам об'єктивності, систематичності та контролюваності.

Нетнографія – це метод дослідження онлайн з метою вивчення та опису діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу у мережі Інтернет (сайти, блоги). Через опосередковану комп'ютерну мережу ми вивчали стан інформаційного забезпечення організації здоров'язбережувального навчання учнів закладів загальної середньої освіти.

Для оцінки наявного рівня сформованості структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до здоров'язбережувальної діяльності, необхідно визначити критерії з відповідними показниками.

Означення критерію знаходимо у навчальному посібнику З. Курлянд, де означений феномен розглядається як «мірило оцінки, судження; необхідна та достатня умова прояви або існування явища чи процесу» [2, с. 120] Далі учена вважає, що розгляд будь-якої досліджуваної величини повинен включати в себе не лише її ознаки, а й критерії, які визначають експлікацію тієї чи тієї ознаки у процесі та явищі, що розглядається [2].

Таким чином, для визначення рівня сформованості досліджуваного явища, нами було визначені критерії, які характеризують змістові ознаки по кожній зі складових готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності та відповідні їм показники:

- мотиваційно-ціннісний критерій (усвідомлення важливості та позитивне ставлення до здоров'язбережувальної діяльності; високий рівень мотивації до означеної діяльності);

- пізнавальний критерій (володіння теоретичними знаннями про основні принципи і методи здоров'язбереження у шкільному середовищі; знання законодавчих і нормативних документів, що регулюють питання збереження здоров'я учнів у школі; розуміння відповідальності за створення здорового та безпечного навчального середовища в молодшій школі);

- практичний критерій (уміння застосовувати конкретні методики та прийоми, спрямовані на збереження фізичного та психічного здоров'я учнів під час уроків; створення здорового та безпечного навчального середовища; розробка та реалізація здоров'язбережувальних програм і заходів);

- особистісно-рефлексивний критерій (здатність до самоаналізу та самооцінки власної діяльності у сфері здоров'язбереження; готовність до постійного самовдосконалення; критичність до власних помилок та готовність їх виправляти).

За допомогою оптимальних способів контролю відповідно до критеріїв виділено такі рівні підготовки вчителів початкової школи до здоров'язбережувальної діяльності в початкових класах: високий, достатній, середній, низький (елементарний), що визначаються не лише за ступенем сформованості критеріїв і показників їх вияву в навчальній діяльності, а й з урахуванням неперервності, поетапності процесу, поступового ускладнення, розширення та варіювання сфер діяльності, підвищення складності вирішуваних навчальних завдань у професійному контексті.

Отже, актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до здоров'язбережувальної діяльності обумовлена необхідністю забезпечення здорового та гармонійного розвитку підростаючого покоління. Здоров'язбережувальна діяльність у школі сприяє формуванню здорового способу життя, а також позитивно впливає на загальну успішність і самопочуття учнів. Відповідна підготовка педагогів є ключовою умовою ефективної реалізації цих завдань, що, в свою чергу, сприяє підвищенню якості освіти та здоров'я нації в цілому.

Виокремлені компоненти готовності вчителів до здоров'язбережувальної діяльності, що корелюють із критеріями та показниками, рівні їх вияву не лише забезпечують цілісне бачення системи неперервної підготовки вчителів початкової школи до освітньої діяльності, але сприяють переходу до конкретного плану дій щодо здійснення моніторингу ефективності системи, надають можливість активного втручання в підготовку вчителів початкової школи з метою її корекції.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи: навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою навч. для студ. магістратури. Київ: Центр навч. літ., 2005. 396 с.
2. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. Одеса, 1995. 160 с.
3. Романишина Л. М., Кришук Б. С., Поліщук О. С. Здоров'язбережувальна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2022. № 2(24). С. 123–131.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОСВІТНІХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСКУРСІЙ У ПРИРОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наталія ВЛАСЕНКО,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Інна ХОДУЛІЙ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті проаналізовано роль освітніх екологічних екскурсій у початковій школі. Досліджено поняття освітньої екологічної екскурсії, проаналізовано ключові аспекти організації та проведення освітніх екологічних екскурсій у природу в початковій школі. Зосереджено увагу на методології проведення освітніх екологічних екскурсій у природу для молодших школярів.*

***Ключові слова:** освітні екскурсії, екологічні екскурсії в природу, початкова школа, початкові класи.*

FEATURES OF ORGANIZING AND CONDUCTING EDUCATIONAL ENVIRONMENTAL EXCURSIONS IN NATURE IN PRIMARY SCHOOL

Nataliia VLASENKO,

Inna KhODULIY

***Abstract.** The article analyzes the role of educational ecological excursions in primary school. The concept of an educational ecological excursion is studied, the main organizations and conduct of educational ecological excursions to nature in primary school are analyzed. The focus is on the methodology of conducting educational ecological excursions to nature for younger schoolchildren.*

***Keywords:** educational excursions, ecological excursions to nature, primary school, primary grades.*

Метою освітніх екологічних екскурсій є формування екологічної культури, розширення знань про навколишнє середовище, розвиток естетичного сприйняття природи, виховання любові до рідного краю та дбайливого ставлення до його

екосистем, а також організація активного та пізнавального відпочинку. Важливе місце екскурсіям в освітньому процесі початкової школи відводили Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Численні дослідження О. Білан, М. Горопахи, В. Зебзеєвої, Л. Іщенко, В. Маршицької, Г. Тарасенко вказують на значимість екскурсій для формування природничої компетенції учнів.

Методологія створення освітньої екологічної екскурсії включає кілька основних етапів: аналіз попиту, визначення мети й завдань, планування, організація та проведення, а також підбиття підсумків. Дослідники пропонують різні підходи до структурування цих етапів. Наприклад, Л. Ноздріна [13] і І. Скрипченко [15] пропонують виокремити ключові складові процесу підготовки екскурсії [14].

Аналітичний етап передбачає врахування потреб цільової аудиторії, оцінку можливостей організатора та екологічних ресурсів, визначення теми, термінів проведення, мети, завдань і концепції екскурсії.

Планувальний етап включає добір природних об'єктів для екскурсії, делегування обов'язків і контроль виконання, складання робочого плану-графіку, розробку маршруту, підготовку інформації про туристичні об'єкти та логістичну організацію.

Організаційний етап охоплює створення бази даних, підготовку матеріалів, обхід маршруту, складання контрольного тексту, технологічної карти, визначення тривалості, таймінгу та кілометражу.

Діяльнісний етап передбачає розробку документації та підрахунок вартості, проведення пробної екскурсії, проведення затвердженої екскурсії.

Заклучний етап зосереджений підведення підсумків, аналіз результатів проведеної екскурсії.

Підготовка освітніх екологічних екскурсій є складним і багатоетапним процесом, який враховує як особливості екскурсійних об'єктів, так і рівень розвитку туристичної інфраструктури регіону. Важливим аспектом є аналіз природного середовища, що передбачає дослідження територій, які будуть включені до маршруту. Зокрема, необхідно ідентифікувати екологічно цінні ділянки, які можуть стати прикладом гармонійного співіснування людини й природи, а також

території, що демонструють актуальні екологічні проблеми. Це дозволяє не лише підвищити екологічну обізнаність учасників екскурсії, але й зосередити їхню увагу на шляхах вирішення таких проблем.

Джерела інформації для підготовки освітніх екологічних екскурсій включають широкий спектр ресурсів. Серед них – наукові статті, публікації у друкованих виданнях та Інтернеті, довідкова література з екології, карти місцевості. Особливе значення мають бесіди та консультації з фахівцями-екологами, які можуть надати актуальні дані про стан екосистем, цікаві факти про природні об’єкти та рекомендації щодо вибору оптимального маршруту. Такий підхід забезпечує наукову обґрунтованість екскурсії та робить її максимально пізнавальною.

Вибір місця проведення екскурсії повинен враховувати логістичні особливості, зокрема транспортне забезпечення. Важливо ретельно проаналізувати всі можливі варіанти дістатися до місця, оцінюючи їхню екологічність, вартість і зручність для учасників. Наприклад, перевагу можна надати громадському транспорту, велосипедам або пішохідним маршрутам, які мають мінімальний негативний вплив на довкілля. Також потрібно врахувати фізичні можливості учасників екскурсії, щоб уникнути перевтоми та забезпечити комфортне пересування.

Важливим моментом є баланс між інформативністю та рекреаційним характером екскурсії. Вибраний маршрут має не лише сприяти підвищенню екологічної свідомості, але й створювати умови для відпочинку, що дозволяє учасникам краще засвоїти інформацію та отримати емоційне задоволення від перебування на природі. Тому при плануванні маршруту доцільно врахувати місця для відпочинку, наприклад, зони для пікніка чи оглядові майданчики, які водночас мають екологічну та естетичну цінність.

У результаті правильно підготовлена освітня екологічна екскурсія стає ефективним інструментом екологічної освіти, сприяючи формуванню в учасників глибокого усвідомлення важливості збереження природи та екосистем [11].

Незалежно від рівня обізнаності організатора з місцевістю, перед початком екскурсії необхідно здійснити попередню перевірку маршруту. За кілька днів до запланованої екскурсії гід має обстежити місцевість, щоб переконатися у відповідності маршруту плану, визначити можливі потреби та організувати умови для індивідуальних і колективних спостережень. Такий

підхід дозволяє не лише детально ознайомитися з майбутнім місцем проведення екскурсії, але й передбачити потенційні труднощі та запобігти їм.

Відбір об'єктів для екологічних екскурсій є важливим і відповідальним етапом, що вимагає ретельного аналізу. Основне завдання полягає у виборі найцікавіших і найбільш відповідних до теми об'єктів. Вони повинні бути зручними для спостереження, дослідження та вивчення учасниками, а їхнє розташування має сприяти комфортному пересуванню. Для кожного обраного об'єкта складається інформаційна картка, що містить основні характеристики, пізнавальну цінність та рекомендації щодо його огляду.

При відборі екскурсійних об'єктів враховується їхня наукова та освітня значимість, типовість або унікальність у контексті загальної природи регіону, а також доступність. Такий підхід забезпечує не лише інформативність екскурсії, а й сприяє її ефективному проведенню, допомагаючи учасникам краще пізнати природні особливості місцевості [12].

Маршрути екологічних екскурсій формуються за тематичним принципом, де кожен об'єкт стає частиною загальної концепції маршруту. У випадку вивчення великого об'єкта екскурсійна група зупиняється для детального ознайомлення з його характеристиками та особливостями. Якість підготовки екскурсії значною мірою впливає на її успішність та ефективність [7].

Екскурсія починається з організованої зустрічі групи на стартовій точці маршруту та вступного слова гідів. Важливо, щоб учасники розташовувалися так, аби мати в полі зору і екскурсовода, і об'єкт. Водночас гід повинен контролювати розташування групи та зберігати візуальний контакт із об'єктом і слухачами. Для кожного етапу екскурсії заздалегідь визначається конкретний час, який фіксується у плані заходу. Найчастіше використовуювані методи подачі інформації під час екскурсії – це опис і характеристика, що дозволяють демонструвати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами.

Основна частина екскурсії побудована на колективному спостереженні. Завдання гідів – акцентувати увагу учасників на характерних особливостях природних об'єктів чи явищ. Для цього використовуються різні методи: розповідь, пояснення чи уточнення.

Особлива увага приділяється питанням, які стимулюють учасників порівнювати об'єкти, знаходити їх подібності та

відмінності, а також встановлювати зв'язки між природними явищами. Наприкінці основної частини учасникам пропонується час для індивідуальних спостережень та збору природничого матеріалу. Проте, якщо передбачено завдання із збирання матеріалів, їх кількість повинна бути суворо обмежена. Це сприяє зосередженню уваги на окремих видах рослин і тварин, а також виховує бережливе ставлення до природи.

Загальне враження від екскурсії значною мірою залежить від особистості гід. Він повинен майстерно володіти словом, вільно і доступно подавати інформацію, висловлюватися змістовно, але лаконічно [3, 6]. Гід має бути відкритим до спілкування, проявляти повагу до кожного учасника, враховувати їхній емоційний стан, а також демонструвати спокій і витримку у взаємодії з групою.

Для формування у молодших школярів уявлень про природні об'єкти та явища, а також розкриття їх сутності та властивостей використовуються різноманітні методи навчання: словесні, наочні та практичні. Ефективність цих методів значною мірою залежить від творчого підходу та професіоналізму вчителя. Однак на уроці не завжди можливо показати всі аспекти пристосування організмів до середовища, продемонструвати взаємозв'язки в природі або природні явища. Тому для доповнення уроків використовуються інші форми організації навчання, такі як позаурочні заняття, позакласні заходи, домашні завдання чи літня практика учнів [5].

Позаурочна діяльність тісно пов'язана з навчальною програмою. Згідно з вимогами, учні виконують завдання в куточках живої природи, на географічних майданчиках або навчально-дослідних земельних ділянках, а також проводять спостереження у природі. Наприклад, у куточках живої природи діти вивчають умови, необхідні для росту та розвитку кімнатних рослин, зокрема світло, вологу і підживлення. Такі завдання зазвичай виконуються перед уроками, присвяченими відповідній темі. Під час занять учні діляться результатами своїх спостережень, доповідають про виконану роботу і демонструють отримані дані [1, 3]. Важливе значення під час вивчення природознавчого матеріалу мають екскурсії. Екологічна екскурсія – це особливий вид навчальних занять, що проводяться поза школою: на луках, у полі, лісі, саду тощо [1, 8]. Байбара Т. до кожного виду уроку-екскурсії пропонує окрему

макроструктуру. Таким чином, вступна екоекскурсія має такі етапи:

- організація класу;
- постановка мети і завдань уроку;
- засвоєння нових знань, умінь і навичок;
- підсумок уроку;
- домашнє завдання.

Макроструктура поточної екологічної екскурсії, крім наведених етапів, включає ще й такі:

- перевірка засвоєних знань, умінь і навичок;
- узагальнення та систематизація засвоєних знань, умінь і навичок;
- застосування засвоєних знань, умінь і навичок.

Основним етапом підсумкової екологічної екскурсії є систематизація та застосування засвоєних знань, умінь і навичок. На підсумковому уроці зростає самостійність школярів [10].

На екологічних екскурсіях, як і на уроках природознавства, учні безпосередньо ознайомлюються з предметами та явищами природи. Однак, на відміну від занять у класі, тут вони спостерігають об'єкти в їхньому природному середовищі, де вони існують у взаємодії з іншими компонентами екосистеми. У класній кімнаті об'єкти часто розглядаються ізольовано, що не дає можливості повною мірою зрозуміти їх зв'язки з навколишнім середовищем. Екскурсії дозволяють глибше пізнати різноманітність природних явищ, вивчити взаємозв'язки між організмами, а також їх адаптацію до умов існування. Вони конкретизують теоретичний матеріал, пов'язують навчання з реальним життям і природою, сприяють розвитку краєзнавчої діяльності учнів. Крім того, перебування на свіжому повітрі під час екскурсій сприяє фізичному загартуванню дітей і розвитку в них спостережливості та інтересу до дослідження природи рідного краю [4].

Екскурсії також виконують важливу виховну функцію. Вони допомагають учням побачити красу і багатство рідного краю, виховують дбайливе ставлення до природи, акцентують увагу на важливості раціонального використання природних ресурсів.

Екскурсії з природознавства повинні бути інтегровані в загальний навчальний процес. Навчальна програма передбачає мінімальну кількість обов'язкових екскурсій для кожної теми, проте вчитель має право коригувати тематику, якщо це сприяє

кращому засвоєнню матеріалу. Програма також визначає орієнтовний розподіл екскурсій за класами та річний план.

Наприклад, у 3-му класі передбачені екскурсії, що охоплюють вивчення форм рельєфу, ґрунтів, водойм, корисних копалин, рослинного і тваринного світу, а також праці людей. У 4-му класі екскурсії спрямовані на формування навичок орієнтування на місцевості за допомогою Сонця, компаса та місцевих ознак [4, 9]. Усі екскурсії, що проводяться в початкових класах, можна розподілити на 3 групи:

- екскурсії в природу;
- екскурсії на виробництво;
- екскурсії в музеї [4].

Екскурсії в природу проводяться з метою спостереження об'єктів і явищ у природі і з'ясування їх взаємозв'язків із середовищем. Наприклад, вивчаючи у 3-му класі тему «Рослинний і тваринний світ прісних водойм», із зовнішнім виглядом окремих водних тварин можна ознайомитись у класі. Але коли потрібно вивчати умови життя у водоймі, встановити взаємозв'язки між рослинами і тваринами, подивитись, які тварини живуть на дні, які – у заростях водяних рослин, як хижаки нападають на здобич тощо, доцільно проводити екскурсії на водоймище. На екскурсіях у природу легше на конкретному матеріалі спостерігати найпростіші закономірності в природі (взаємозв'язок різноманітних явищ природи залежно від сезонних змін, результати дії води в природі тощо).

Екологічні екскурсії на виробництво, згідно з програмою з природничої освітньої галузі, проводять: на місце розробки місцевих корисних копалин (3-й клас); на тваринницьку ферму (3-й клас) для ознайомлення із сільськогосподарськими тваринами та працею людей; на поле для ознайомлення з рослинами, тваринами і працею людей [10].

Під час екскурсій на сільськогосподарське виробництво учитель має показати дітям, як людина, оволодіваючи наукою, перетворює тваринний і рослинний світ в інтересах суспільства. На таких екскурсіях в учнів розвивається інтерес до різних видів виробництва, що має профорієнтаційне значення.

Екскурсії до музеїв, виставок та інших об'єктів відіграють важливу роль у вивченні природничої освітньої галузі. Під час таких заходів учні мають змогу ознайомитися з різноманітністю рослинного і тваринного світу, особливостями праці людей та

досягненнями господарства. Деякі екскурсії проводяться на початку вивчення теми як вступні, що дозволяє вчителю використовувати їх результати у подальших уроках. Інші екскурсії можуть бути частиною навчального процесу (поточні) або завершувати вивчення теми, підсумовуючи матеріал (оглядові чи підсумкові екскурсії), наприклад, після закінчення певної пори року [4].

Кожна екскурсія вимагає ретельної підготовки як з боку вчителя, так і з боку учнів. Вчитель повинен чітко визначити тему та мету заходу, а також розробити його зміст. Перед проведенням екскурсії педагог самостійно проходить запланований маршрут. Це дозволяє уточнити деталі, впевнитися у наявності всіх необхідних об'єктів, оцінити тривалість кожного етапу і підготуватися до можливих ситуацій.

Після перевірки маршруту складається детальний план екскурсії з дітьми, в якому визначається послідовність її проведення. Важливо заздалегідь підготувати все необхідне обладнання: папки для збору рослин, совочки, ножі для викопування, сачки для ловлі комах тощо. Учнів інформують про екскурсію напередодні або на попередньому уроці, пояснюючи її мету, маршрут, тривалість, необхідне спорядження і вимоги до одягу [4, 5].

Учитель повинен обов'язково провести бесіду з техніки безпеки, а також розбити учнів на групи для проведення самостійної роботи.

У структурі уроку-екскурсії можна виділити такі етапи:

- організаційний момент (0,5-1 хв.);
- вступна бесіда (2-3 хв.);
- самостійна робота (20-25 хв.);
- бесіда за матеріалами самостійних робіт (10-15 хв.);
- підсумок уроку (2-3 хв.);
- хвилинка календаря (2-3 хв.).

Вступну бесіду до екскурсії можна провести як у класі, так і безпосередньо на місці її проведення. Вчитель знайомить учнів з темою, метою, завданнями та планом екскурсії. Рекомендується обговорити план екскурсії з учнями, дозволяючи внести певні зміни. Під час бесіди також нагадують про правила поведінки під час екскурсії [2, 4]. Вчитель повинен пам'ятати, що він несе відповідальність за здоров'я і безпеку дітей на протязі всього заходу. На цьому етапі кожній групі учнів даються завдання для

самостійної роботи, організовується виконання цих завдань, призначаються відповідальні за підготовку обладнання тощо.

Найважливішим етапом екоекскурсії є самостійна робота учнів, під час якої з метою засвоєння, систематизації та застосування знань, умінь і навичок діти проводять спостереження за предметами й об'єктами неживої і живої природи. Спостереження проходить за питаннями-завданнями. Ці завдання повинні допомогти учням провести порівняння об'єктів, що вивчаються, розглянути об'єкт за частинами, дати характеристику окремим якостям предмета тощо. Проводячи зимову екскурсію в природу (ліс, парк, лісосмугу) з метою виявлення змін, що відбулися порівняно з осіннім сезоном, учитель може запропонувати дітям для самостійної роботи такі питання-завдання: визначити товщину снігового покриву в різних місцях (на узліссі, в лісі – серед дерев і на галявині); перевірити, як зимують трави; назвати дерева, що скидають листя і в яких вони залишаються на зиму; знайти березу, сосну, ялину, дуб і визначити, чим вони відрізняються між собою; зрізати гілочки дерев, кущів для куточка живої природи; зібрати насіння, плоди дерев, кущів для виготовлення колекції; розглянути шматочок кори з пня та знайти личинки, лялечки, дорослі комахи, що знаходяться там у заціпенінні; провести спостереження за осілими та зимуючими птахами (описати їхній зовнішній вигляд, поспостерігати за живленням, поведками тощо); описати зовнішній вигляд звірів, яких ти побачив [3, 6].

До завдань на екскурсії слід включати лише той матеріал, який можна безпосередньо вивчити в природних умовах. Якщо учні на цей момент не можуть побачити певні явища, не варто про це говорити, хоча в окремих випадках це може бути доречно. Наприклад, варто зазначити факт відсутності деяких комах чи птахів, які вже відлетіли на зиму.

Під час екскурсії важче зосередити увагу дітей, ніж у класі, тому важливо використовувати різноманітні методи і прийоми роботи. Учні можуть робити зарисовки, записи, вимірювання, збирати матеріал для колекцій, гербаріїв і проводити спостереження відповідно до завдань.

Після завершення самостійної роботи проводиться обговорення, де діти доповідають про результати своїх спостережень. Бесіда може бути проведена після виконання кожного завдання, яке виконують окремі групи.

Наприкінці екскурсії необхідно підсумувати всі отримані знання, підкреслити основні моменти, на яких учні зосередилися, відзначити кращих учасників та звернути увагу на дисципліну.

Також, під час екскурсії можна провести хвилинку календаря, де учні обговорюють зміни, що сталися протягом тижня в неживій природі, рослинному і тваринному світі, а також у праці людей. Якщо це включено в програму екскурсії, хвилинка календаря буде проводитись під час уроку.

Однією з особливостей освітніх екологічних екскурсій є організація спостережень та оформлення зібраного матеріалу у вигляді експонатів. Після повернення з екскурсії, рослини слід акуратно розкласти між аркушами паперу в гербарії для просушування. Частину рослин можна висадити в ящики із ґрунтом для подальших спостережень. Крім того, важливо оформити гербарії, препарати та колекції. Цю роботу можна виконувати під час позаурочних занять, таких як робота в куточку живої природи, на позакласних заняттях або як домашнє завдання.

В процесі збору матеріалу на екскурсії особливу увагу слід приділяти охороні природи. Часто кількість зібраних об'єктів може бути надмірною, і частина зібраного матеріалу викидається, що призводить до знищення корисних рослин і тварин. Тому важливо обмежувати кількість зібраних об'єктів. Наприклад, можна збирати тільки тих комах, які завдають шкоди сільському чи лісовому господарству, а також рослини, які вказані в навчальній програмі, якщо їх достатньо в даній місцевості. Однак рослини і тварини, занесені до Червоної книги, повинні лише спостерігатися, а їх ознаки вивчаються без втручання в природне середовище.

Екологічні освітні екскурсії є потужним інструментом для формування у учнів і ширшої аудиторії глибокого розуміння екологічних процесів та важливості збереження природних ресурсів. Вони надають можливість безпосередньо спостерігати за взаємодією різних компонентів природного середовища, що допомагає краще усвідомити, як кожен елемент впливає на загальну екологічну рівновагу. Такі екскурсії сприяють розвитку у учнів відповідального ставлення до природи та формують навички збереження природних ресурсів, що необхідні для підтримки екологічної стабільності на планеті.

Процес підготовки освітніх екологічних екскурсій вимагає ретельного планування та врахування низки важливих аспектів. На першому етапі необхідно здійснити аналіз попиту на екологічні екскурсії серед учнів, туристів або інших зацікавлених осіб. Це дозволяє зрозуміти, які екологічні теми та об'єкти найбільш цікаві та актуальні для конкретної аудиторії. Далі формується мета та завдання екскурсії, які повинні чітко відповідати навчальним цілям та сприяти розвитку екологічної свідомості.

Планування екскурсії включає визначення конкретних об'єктів, які будуть відвідуватися, та розробку маршруту, що дозволяє охопити всі ключові моменти. Важливо врахувати безпеку учасників, зручність маршруту, а також підготовку необхідного обладнання для збору матеріалу (наприклад, для створення гербаріїв, колекцій рослин, записів спостережень). Організація екскурсії передбачає також підготовку вчителя або гіда-екскурсовода, який має бути добре обізнаний з темою, здатний чітко і доступно передати інформацію, а також бути готовим до різних ситуацій, що можуть виникнути під час проведення заходу.

На етапі проведення екскурсії важливо забезпечити активну участь усіх учасників. Кожен з них має виконувати певні завдання, проводити спостереження, збирати матеріал, а також вести записи, робити малюнки або вимірювання, щоб отримати більш детальне уявлення про об'єкти, що вивчаються. Зібраний матеріал повинен бути належним чином зафіксований і оформлений, що дозволить пізніше використовувати його для подальшого навчання чи наукових досліджень. Крім того, важливо звернути увагу на етичні аспекти під час збору матеріалів – необхідно уникати шкоди для навколишнього середовища, не зриваючи рідкісні рослини, не лякаючи диких тварин.

Після проведення екскурсії важливим етапом є підбиття підсумків. Це дозволяє учням поділитися своїми спостереженнями та висновками, що вони зробили під час екскурсії. Вчитель чи гід повинні оцінити рівень засвоєння матеріалу, звернути увагу на те, як кожен учасник справився з виконанням завдань, а також виявити найбільш цікавих і відповідальних учасників. Заклучна частина екскурсії включає також рефлексію, де учні можуть поділитися своїми враженнями

і висловити думки щодо того, як отримані знання можуть бути застосовані в реальному житті для поліпшення екологічної ситуації.

Отже, освітні екологічні екскурсії є не лише навчальним процесом, але й важливим етапом виховання екологічної свідомості, розвитку особистої відповідальності за стан довкілля та формування позитивного ставлення до природи. Вони сприяють глибшому усвідомленню того, як важливо охороняти природу і зберігати її для майбутніх поколінь.

Таким чином, під час освітніх екологічних екскурсій важливо, щоб учитель сприяв формуванню у учнів екологічних знань, що є основою розуміння природи. Вчитель повинен навчити учнів правильному збору матеріалу, виховуючи при цьому дбайливе ставлення до природи та підкреслюючи важливість охорони навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. Київ: Веселка, 1998. 334 с.
2. Білянська М. М., Бондаренко Л. І., Лазебна О. М. Застосування методу інтерпретації в процесі проведення екскурсій екологічного спрямування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 70. 2020. С. 36–41.
3. Войтович А. Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2016. 20 с.
4. Воронцова Т. В. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на засадах компетентнісного підходу. Київ : Вид-во «Алатон», 2019. 112 с.
5. Гаврило О. І. Екологічні екскурсії як форма екологічного виховання молодших школярів. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*: збірник наукових праць ; Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2018. Вип. №2 (12). С. 19–26.
6. Гуренкова О. Тенденції розвитку екологічної освіти в зарубіжних країнах. *World science*. 2016. № 11(15). С. 9–12.
7. Екологічні екскурсії – шлях до екологічної свідомості. Методичний посібник. URL: <https://naurok.com.ua/ekologichni-ekskursi-shlyah-do-ekologichno-svidomosti-87385.html> (дата звернення 28.10.2024р.).
8. Кобеньок Г. В. Теоретичні засади організації екологічних екскурсій в школі. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1392/1/H-Kobenek_ZZPK_IS_IPSP.pdf (Дата звернення 29.10.2024).
9. Коваль В. О. Екологічна компетентність учителя Нової української школи : навч.-метод. посіб. в таблицях і схемах. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 40 с.

10. Матвеева Н. О. Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів: нав.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2013. 146 с.

11. Михайлова О. А. Перспективи розвитку екотуризму: природоохоронні території та історико-культурна спадщина. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdakk/2010_1/17.pdf (Дата звернення 28.10.2024).

12. Наумова Т. О. Екскурсія як одна з провідних форм екологічної освіти учнів. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/30.pdf> (Дата звернення 29.10.2024).

13. Ноздріна Л. В. Управління проєктами: підручник. Київ : ЦУЛ, 2010. 430 с.

14. Поколотна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник ; Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.

15. Скрипченко І. Т. Інноваційні технології в туризмі : навч. посіб. Дніпро: Журфонд, 2021. 137с.

РОЗВИТОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ

Вікторія ВОЛОКОНСЬКА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті висвітлено окремі теоретичні аспекти проблеми розвитку інтересу до математики у сучасних молодших школярів. Розглянуто дидактичні особливості використання електронних засобів у процесі навчання математики здобувачів початкової ланки освіти. Схарактеризовано можливості додатку Kahoot для розвитку в учнів початкової школи інтересу до математики, описано результати магістерського експериментального дослідження.*

***Ключові слова:** початкова школа, інтерес до математики, електронні освітні ресурси, сервіс Kahoot, ефективність, навчальний процес.*

DEVELOPMENT OF INTEREST IN MATHEMATICS IN YOUNG SCHOOL STUDENTS USING ELECTRONIC LEARNING MEANS

Viktoriia VOLOKONSKA

***Abstract.** The article highlights certain theoretical aspects of the problem of developing interest in mathematics among modern junior high school students. The didactic features of the use of electronic means in the process of teaching mathematics to students of the primary level of education are considered. The capabilities of the Kahoot application for developing elementary school students' interest in mathematics are characterized, and the results of the master's experimental research are described.*

The purpose of the research is to substantiate and experimentally verify the method of developing interest in mathematics among junior high school students by means of electronic learning (Kahoot application) in the educational process of NUS.

The conducted experimental study was aimed at studying the effectiveness of using electronic educational resources (using the Kahoot application as an example) to develop interest in mathematics among

younger students. A method of forming cognitive interest in mathematics was developed and tested, which took into account the age characteristics of students and the specifics of mathematical content.

The developed method of forming primary school students' cognitive interest in mathematics and educational activities using the Kahoot application contains blocks: target, content, organizational-methodical, and diagnostic-evaluative. The experimental method is based on competence, activity approaches and the principles of integrity, systematicity, consistency, accessibility, visibility, connection with life. It includes the main stages: selection of electronic resources; creation of didactic materials; promoting interactivity; monitoring and adaptation; involvement of parents; psychological and pedagogical support.

The Kahoot service allowed you to quickly create a variety of interactive tasks, such as didactic games, quizzes and surveys, etc. In addition, we used a large library of ready-made games. Thus, students joined the game using a unique code and answered questions using their gadgets. We also used Kahoot for the independent work of younger students, quick surveys, discussions and dialogues, formative reflection in the process of teaching mathematics education.

In order to confirm the effectiveness of the proposed hypothesis, we implemented an experiment that was carried out in three stages: ascertaining, formative and control, each of which had its own goal and task.

The analysis of the obtained results made it possible to conclude that the use of the Kahoot educational application in the process of learning mathematics helps to increase the formation of the cognitive interest of younger schoolchildren, the development of their cognitive abilities, and the improvement of educational achievements.

Keywords: elementary school, interest in mathematics, electronic educational resources, Kahoot service, efficiency, educational process.

Сучасному суспільству необхідні люди, які мають високий загальноосвітній і професійний рівень підготовки, здатні до розв'язування складних соціальних, економічних, політичних, науково-технічних завдань.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти учень початкової школи має не лише засвоїти програмовий матеріал, але й бути самостійним, творчим та допитливим [6, с. 4]. Тому актуальним є використання у навчанні прийомів і методів, які формують уміння самостійно здобувати нові знання, збирати необхідну інформацію, робити висновки, приймати самостійне рішення.

Саме тому, проблема розвитку пізнавального інтересу молодших школярів – одна із самих актуальних у сучасній педагогіці, оскільки взаємодія людини з навколишнім світом можлива завдяки її активності й діяльності.

Одним із засобів формування пізнавального інтересу молодших школярів є використання електронних освітніх ресурсів.

Швидкий розвиток інформаційних технологій створює безліч можливостей для ефективного використання електронних засобів навчання, зокрема, у математичній освіті [1, 3]. Використання інтерактивних програм, віртуальних ігор та онлайн-ресурсів може значно розширити спектр методик і підходів до розвитку інтересу до математики. Електронні засоби дозволяють створювати індивідуалізовані програми навчання, що враховують потреби та особливості кожного учня. Це дозволяє більш ефективно підходити до розвитку математичних здібностей кожного молодшого школяра. Використання ігор, візуалізації та інтерактивних завдань може зробити процес вивчення математики цікавим і захоплюючим. Застосування елементів гри в електронних засобах навчання може збільшити мотивацію дітей до вивчення математики. Використання електронних засобів дозволяє впроваджувати інтерактивні завдання та головоломки, які сприяють розвитку критичного мислення та проблемного підходу до математичних завдань [2].

Оволодіння навичками роботи з електронними ресурсами та програмами стає необхідною компетенцією учнів для успішного функціонування у сучасному інформаційному суспільстві, тому інтеграція електронного навчання у математичну освіту вже на ранніх етапах формує підготовлену та компетентну молодь [7].

Інформаційно-навчальна діяльність заснована на введенні в процес навчання інтерактивних комп'ютерних систем: мультимедійних технологій, що включають комплексне (текст, звук, колір, обсяг, анімація) сприйняття інформації; телекомунікації, що дозволяє розширити соціальні межі, у рамках яких здійснюється розвиток дітей; штучного інтелекту, що піднімає рівень навчання до свідомого дослідження.

Розробкою даної проблеми займалося багато науковців, представників різних галузей науки. Вивчення даного питання в науково-педагогічному колі можна знайти в працях О. Глотова, О. Мельник, О. Пехоти, О. Пометун, О. Шаран, А. Кіктенка, Н. Ларіонової, Н. Бойка, Л. Пономаренко та ін.

Однак, незважаючи на це, сьогодні існує потреба у дослідженні, яке б узагальнило, систематизувало існуючі відомості з даної проблеми.

Мета дослідження – полягає в обґрунтуванні й експериментальній перевірці в освітньому процесі НУШ методики розвитку інтересу до математики у молодших школярів засобами електронного навчання (додаток Kahoot).

Проведене експериментальне дослідження було спрямоване на вивчення ефективності використання електронних освітніх ресурсів (на прикладі додатку Kahoot) для розвитку в молодших школярів інтересу до математики. Було розроблено та апробовано методику формування пізнавального інтересу з математики, яка враховувала вікові особливості учнів та специфіку математичного змісту.

Аналіз теоретико-методичних джерел дозволяє стверджувати, що використання електронного навчання має значний потенціал для розвитку інтересу до математики у молодших школярів. Електронні освітні ресурси (ЕОР) відкривають нові перспективи для розвитку інтересу до математики у молодших школярів. Їхнє використання в навчальному процесі може суттєво вплинути на мотивацію учнів та ефективність навчання завдяки своїм можливостям: візуалізації та інтерактивності, індивідуалізації навчання, збільшення мотивації, розвитку критичного мислення та творчих здібностей, співпраці та комунікації, доступності навчальних матеріалів.

Однак, ефективність такого навчання залежить від багатьох факторів, зокрема, від правильної організації навчального процесу, підбору дидактичних матеріалів та врахування індивідуальних особливостей учнів.

Сучасні учні все частіше стикаються з труднощами у вивченні математики. Це пов'язано з низкою причин, серед яких можна виділити недостатню мотивацію, відсутність зв'язку між математичними знаннями та реальним життям, а також недостатню підготовленість вчителів до використання інноваційних технологій. Інтерес до математики – це активне прагнення дитини пізнавати світ чисел, формул, геометричних фігур. Це не просто бажання отримати хорошу оцінку, а внутрішнє бажання розв'язувати задачі, досліджувати закономірності, робити відкриття.

Варто зазначити, що ефективність використання ЕОР залежить від кількох факторів: якість ресурсів, компетентність вчителя, технічне забезпечення. Для досягнення максимального результату необхідно враховувати особливості учнів, підбирати відповідні ресурси та забезпечити їхнє ефективне використання в навчальному процесі.

В якості засобу електронного навчання, ми обрали додаток Kahoot [4]. Він набирає все більшої популярності в освітньому середовищі, зокрема, для вивчення математики. Переваги використання Kahoot в математиці: інтерактивність, миттєвий зворотний зв'язок, різноманітність форматів, можливість створення власних вікторин, гейміфікація навчання, командна робота. Kahoot – це потужний інструмент, який може зробити навчання математики більш цікавим та ефективним. Він дозволяє не тільки перевірити знання учнів, але й розвивати їхні математичні здібності та формувати стійкий інтерес до предмета.

Розроблена методика формування в учнів початкових класів пізнавального інтересу до математики та навчальної діяльності з використанням додатку Kahoot містить блоки: цільовий, змістовий, організаційно-методичний та діагностично-оцінювальний. Експериментальна методика ґрунтується на компетентнісному, діяльнісному підходах та принципах цілісності, систематичності, послідовності, доступності, наочності, зв'язку із життям. Вона включає основні етапи:

1. Обрання електронних ресурсів (вибір навчальних платформ, ігор, відеоуроків тощо, спрямованих на підвищення інтересу до математики; забезпечення доступу до інтерактивних вправ та завдань).

2. Створення дидактичних матеріалів (розробка відповідних завдань, які зацікавлять учнів та сприятимуть їхньому математичному розвитку; використання різних типів завдань для розвитку різних аспектів математичної грамотності;

3. Сприяння інтерактивності (використання віртуальних інструментів та інтерактивних завдань для залучення учнів до роботи; організація віртуальних групових проєктів чи змагань для підтримки спільної роботи).

4. Моніторинг та адаптація (ведення статистики виконання завдань та використання платформ; здійснення аналізу результатів роботи та адаптація методики відповідно до потреб учнів).

5. Залучення батьків (забезпечення можливостей для батьківської участі в процесі навчання; надання інформації про використання електронних засобів та рекомендації для спільного розв'язання завдань вдома);

6. Психолого-педагогічна підтримка (впровадження елементів психолого-педагогічної підтримки для стимулювання позитивного ставлення до математики; сприяння виробленню самостійності та позитивної мотивації до вивчення предмету).

У процесі роботи для обміну повідомленнями, організації консультаційної співпраці, надання рекомендацій, звітування про результати навчальних досягнень, дистанційного спілкування нами частково використовувались популярні месенджери Viber чи WhatsApp, Facebook чи Telegram [2]. Освітня платформа Kahoot ставала у нагоді при виконанні певних завдань, урізноманітненні діяльності учнів під час уроку. Сервіс Kahoot підходить для учнів будь-якого віку. Цей інструмент дозволяв швидко створювати різноманітні інтерактивні завдання, такі як дидактичні ігри, вікторини та опитувальники тощо. Крім того, ми користувалися великою бібліотекою готових ігор. Так, учні приєднувалися до гри за допомогою унікального коду і відповідали на запитання за допомогою своїх гаджетів [5]. Нами використовувалась Kahoot також для самостійної роботи молодших школярів, швидких опитувань, дискусій та діалогів, формувальної рефлексії у процесі навчання математичної освітньої галузі.

Аналізуючи власний досвід, можна сказати, що digital-інструмент Kahoot цікавий як учням, так і дорослій аудиторії.

Аби підтвердити ефективність висунутої гіпотези, нами було реалізовано експеримент, що здійснювався в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний, кожен з яких мав свою мету та завдання. Під час первинної діагностики, ми визначили (за Н. Лускановою), що рівень сформованості пізнавального інтересу до математики та навчальної діяльності учнів другокласників переважно середній як у експериментальному, так і в контрольному класах; показники високого рівня має незначна кількість здобувачів освіти в обох класах. Порівняно більша кількість учнів з низьким рівнем спостерігалася у експериментальному класі. Формувальний етап передбачав реалізацію розробленої нами методики в експериментальній групі молодших школярів. Контрольний етап

був направлений на повторну діагностику рівня сформованості інтересу молодших школярів до математики та виявлення результатів ефективності проведеної роботи. Отримані дані свідчать про наявність зростання кількості учнів з високим та середнім показником сформованості інтересу до вивчення математичної освітньої галузі в експериментальному класі: із середнім рівнем було 53%, стало 63%; з високим рівнем було 16%, стало 24%. Також зменшилась кількість дітей із низьким показником: було 31%, стало 13%. В контрольному класі ці показники не змінилися. Спостерігаючи позитивну динаміку, можна стверджувати про ефективність проведеної нами роботи.

Аналіз отриманих результатів дозволив зробити висновок про те, що використання у процесі вивчення математики освітньої додатку Kahoot сприяє підвищенню рівня пізнавального інтересу молодших школярів, розвитку їх пізнавальних можливостей, покращенню навчальних досягнень.

Список використаних джерел:

1. Андрієвська В. М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності: монографія. Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. 308 с.
2. Антонова О. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у 1-2 класах ЗЗСО: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 96 с.
3. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
4. Використання Kahoot! У навчально-виховному процесі: веб-сайт. URL: <http://urokinformatyky.blogspot.com/p/blog-page.html>
5. Гладун М. А. Технології візуалізації навчального матеріалу при створенні сучасних електронно-освітніх ресурсів для початкової школи. *Інформаційні технології*: зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців. Київ, 2017. С. 49–51.
6. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyiosviti>
7. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws>

ПРИРОДОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

Тетяна ГЕРБАЧ,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Сьогодні система наукових знань про природу і суспільство, які цілісно пов'язані між собою, є частиною гармонійного розвитку духовної культури людства. Відтак, стаття присвячена актуальній проблемі природознавчої підготовки майбутніх учителів початкових класів як необхідної якості конкурентноспроможного фахівця, яка забезпечує виконання професійних обов'язків на високому рівні, з урахуванням реальних потреб швидкозмінюваного світу. Визначено сутність поняття «природознавча компетентність майбутнього вчителя початкових класів». Уточнено структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, предметно-практичний) досліджуваної особистісної якості; схарактеризовано кожен з них.*

***Ключові слова:** підготовка, компетентність, природознавча компетентність, майбутні учителі початкових класів.*

SCIENCE COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF PRIMARY EDUCATION

Tetiana HERBACH

***Abstract.** Today, the system of scientific knowledge about nature and society, which are integrally connected, is part of the harmonious development of the spiritual culture of mankind. Therefore, the article is devoted to the actual problem of science training of future primary school teachers as a necessary quality of a competitive specialist, which ensures the performance of professional duties at a high level, taking into account the real needs of a rapidly changing world. The essence of the concept of «science competence of the future primary school teacher» is defined. The structural components (motivational-value, cognitive-cognitive, subject-practical) of the studied personal quality have been clarified; each of them is characterized.*

***Keywords:** training, competence, science competence, future primary school teachers.*

У сучасному світі, де знання та наукові відкриття постійно змінюють уявлення про навколишній світ, природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів набуває особливої актуальності. Від учителя початкових класів залежить не лише передача базових знань, але й формування світогляду молодшого школяра, його ставлення до природи та навколишнього середовища. У зв'язку з цим, рівень природознавчої компетентності педагога стає вирішальним фактором у вихованні майбутніх поколінь.

По-перше, слід зазначити, що початкова школа є фундаментом у системі освіти, де формуються основні уявлення дітей про світ. Природознавство охоплює широкий спектр знань, від біологічних процесів до екологічних проблем. Якщо вчитель недостатньо підготовлений у цій сфері, це може призвести до викривленого сприйняття учнями важливих природних явищ і процесів. Тому природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів є критично важливою для забезпечення якісного навчального процесу.

По-друге, в умовах сучасних екологічних викликів, таких як зміни клімату, забруднення навколишнього середовища та втрата біорізноманіття, виховання екологічної свідомості в дітей стає одним із ключових завдань початкової освіти. Учитель, який володіє глибокими знаннями у сфері природознавства, здатен не лише передати дітям ці знання, але й розвинути в них почуття відповідальності за збереження природи. Таким чином, природознавча компетентність учителя допомагає формувати у дітей усвідомлене ставлення до природного середовища, що є надзвичайно важливим для майбутнього нашої планети.

По-третє, сучасні освітні стандарти вимагають від учителів не лише передачі знань, але й розвитку критичного мислення, здатності до аналізу та застосування отриманих знань на практиці. Природознавча підготовка сприяє розвитку цих навичок, оскільки вчитель повинен не лише розуміти природні процеси, але й бути здатним пояснити їх у доступній формі, пов'язати з реальними життєвими ситуаціями та проблемами. Це дозволяє дітям краще зрозуміти зв'язок між теоретичними знаннями і практичним застосуванням, що є основою сучасної освіти.

Метою роботи є огляд змісту і структури природознавчої компетентності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив констатувати, що проблема формування природознавчої компетентності у майбутніх учителів досліджувалась з різних сторін, як-то: проблема природознавчої компетентності в педагогічній освіті (Н. Бібік, О. Біда, М. Галатюк, Ю. Лінник, Л. Нарочна, О. Савченко); формування наукової картини світу майбутнього педагога (С. Гончаренко, В. Жидков, В. Кузьменко, О. Леонтьєв, К. Соколов, Я. Фруктова та ін.); формування природознавчої компетентності у майбутніх учителів (А. Бальоха, А. Варениченко, К. Волохата, О. Грошовенко, І. Жаркова, В. Мелаш та ін.).

Нам імпонує думка К. Волохатої, яка розглядає «природознавчу компетентність» як інтегративну якість особистості, котра володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, сформованих на основі науково природничого світогляду, що володіє сукупністю уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів і явищ природного оточення, визначає місце і діяльність людини в природі, й краєзнавчого принципу навчання, спрямованого на відродження та розвиток ціннісного ставлення до природи, які проявляються в здатності здійснювати педагогічну діяльність під час навчання молодших школярів змісту початкової природознавчої освіти [1]. Досить змістовною в даному аспекті є наукова позиція І. Жаркової, яка розглядає досліджуваний феномен як «особистісне утворення, що характеризує здатність особистості вирішувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними об'єктами природи в сфері відносин «людина – природа» [2].

Компетентнісний підхід у вищій природознавчій освіті орієнтований на всебічний розвиток і підготовку студентів до професійної діяльності не лише як не лише як компетентного спеціаліста, але й як високоосвіченої людини, надаючи їй не тільки знання, уміння й навички, але й здатність до постійного самовдосконалення, самовиховання та розвитку гуманістичних цінностей [6, с. 245].

Зіставно-порівняльний аналіз з наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволяє нам визначити природознавчу компетентність майбутнього вчителя початкових класів як інтегративне утворення особистості, яке характеризується сформованою системою знань та вмінь про оточуючий світ, що

сприяють ефективності професійної, зокрема під час навчання молодших школярів, та життєвої діяльності.

Сучасні зарубіжні дослідники акцентують увагу на складній концепції професійно-педагогічної компетентності педагога, яка представлена такими факторами: уміння організувати успішний навчальний процес та постійне удосконалення його методики; методи перевірки і оцінювання, які забезпечують опанування студентами знань та умінь; загальні та предметні знання що передумовою для подальшого розвитку педагогічної компетентності [7].

На основі аналізу та узагальнення структурних компонентів професійно-педагогічної та природознавчої компетентності фахівців і враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів, ми виділили у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи три взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, предметно-практичний. Саме ці компоненти, на нашу думку, розкривають суть природознавчої компетентності учителя початкової школи і, відповідно, визначають шляхи і способи її формування та корекції.

Першим компонентом у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи ми визначаємо мотиваційно-ціннісний. Мотивація є сукупністю стійких мотивів, що визначається характером особистості, її ціннісною орієнтацією та спрямовуючою діяльністю [4]. Для здійснення будь-якої діяльності людина має бути вмотивованою до неї, відчувати потребу діяти. Завдяки мотивації закріплюються, розвиваються знання, вміння, практичний досвід.

Мотиваційно-ціннісний компонент природознавчої компетентності учителя відображає внутрішній аспект професійної діяльності, пов'язаний з природознавчою компетентністю учителя початкової школи, а саме: усвідомлення необхідності розвивати та вдосконалювати природничо-наукових знань; морально-етичні мотиви та потреби в підвищенні природничої свідомості; система емоційно-ціннісних установок, що визначають спрямованість ставлення фахівця до природи.

Функція мотиваційно-ціннісного компонента полягає у визнанні природознавчої компетентності як особистісної цінності та у вихованні у студентів інтересу до отримання загальноосвітніх чи професійно-практичних знань, що забезпечують систему інтеграції природничо-наукових і педагогічних знань. Саме це

надасть можливість майбутнім учителям початкових класів глибше осмислити свою роль у формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, а також позитивно вплинути на розвиток системи ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, які, в свою чергу, сприятимуть формуванню природознавчої компетентності.

Мотиви виникають, розвиваються і формуються на основі потреб, які є джерелом активності особистості. Вони регулюють її поведінку, визначають спрямованість почуттів, волі. Звідси випливає, що стійка мотивація є одним із важелів впливу у структурі природознавчої компетентності учителя початкової школи, який стимулює, визначає та спрямовує опанування ним загальноосвітніх природничо-наукових дисциплін та сприяє підвищенню природознавчої свідомості.

Суттєве значення для успішних результатів будь-якої спільної діяльності мають цінності, якими керуються фахівці, учителя початкової школи зокрема. Будь-яка цінність характеризується двома властивостями: функціональним значенням і особистісним смыслом (останній можна розглядати як ставлення людини до своїх потреб). Наприклад, діяльність учителя початкової школи може слугувати засобом існування, а може розглядатися як засіб самовираження особистості. І в тому, і в іншому разі праця пов'язана з різними потребами. Ціннісна свідомість і самосвідомість стає стимулом до дії, оформлюючись і закріплюючись у ціннісних орієнтаціях фахівця. Провідне місце в них посідають професійні орієнтації, що здійснюють вирішальний вплив на становлення і розвиток природничої компетентності майбутнього учителя початкових класів.

Наступний компонент у структурі природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи – когнітивно-пізнавальний компонент, який характеризується системою природничо-наукових знань, що виступає базою для успішної організації освітнього процесу.

Знання фіксують результати пізнавальної діяльності людини і є основою її існування. Знання відображають істотні зв'язки між пізнавальною діяльністю та практичними діями людини, вони дозволяють подолати обмеженість власного досвіду і сформувати готовність до поведінки в різних ситуаціях, з якими ще не доводилось зустрічатись [5, с. 167].

Сформованість стійких, ґрунтовних, усвідомлених знань у сфері природи, педагогіки, психології і методик навчання дисциплін є внутрішнім стрижнем професійної діяльності компетентного й успішного учителя початкових класів.

Когнітивно-пізнавальний компонент характеризує моральний аспект природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи та передбачає науково-теоретичну підготовку з метою формування у них якості, що має психолого-педагогічний, дидактико-методичний, поліпредметний природничий зміст, що є достатньою для формування природознавчої компетентності у молодших школярів.

Третій компонент природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти – предметно-практичний – характеризується сформованими практичними вміннями майбутніх учителів початкової школи щодо формування природознавчої компетентності у молодших школярів; професійним самовдосконаленням майбутніх педагогів в контексті вирішення проблеми розвитку особистості щодо реалізації природознавчих завдань

Показниками операційно-діяльнісного критерію є: використання предметно-практичних умінь і навичок у професійній діяльності; володіння способами та прийомами педагогічної взаємодії; сформованість умінь підвищення природознавчої компетентності.

Предметно-практичний компонент природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи виражається через використання природознавчих знань у професійній діяльності, через сукупність умінь і навичок використання ефективних форм, методів, прийомів, засобів формування природознавчих знань та вмінь у молодших школярів.

Отже, можна зробити висновок, природознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи – це невід’ємний складник професіоналізму сучасного фахівця, який забезпечує ефективність їх фахової діяльності завдяки сукупності мотивів та установок, природничо-наукових, професійно-педагогічних знань та умінь організувати ефективний освітній процес.

Природознавча підготовка майбутніх учителів початкових класів є надзвичайно актуальною темою в сучасній освіті. Вона забезпечує не лише якісне навчання дітей, але й сприяє формуванню екологічно свідомих громадян, здатних відповідально ставитися до природи та використовувати отримані знання на благо суспільства. Розвиток природознавчої компетентності в майбутніх учителів є інвестицією в майбутнє, яка має далекосяжні наслідки для освіти і життя нашої планети.

Список використаних джерел:

1. Волохата К. М. Формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2018. 295 с.
2. Жаркова І. І. Формування предметної природознавчої компетентності молодших школярів шляхом використання проектної технології. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. № 1. 2015. 212 с. С. 43–49.
3. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2005. 19 с.
4. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. К. : Вища школа, 1982. 215 с.
5. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія. К. : Науковий світ, 2008. 346 с.
6. Філімонова Т. Формування природознавчої компетентності в майбутніх учителів початкової школи засобами інноваційних технологій в реалізації Концепції Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 48, том 2, 2022. С. 243–247.
7. Pedagogical competence. URL: <http://www.chalmers.se/en/about-chalmers/policies-and-rules/Documents/Extract%20from%20appointment%20regulations.pdf>

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Ілона ГОЛУБЕНКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Яна МАКАРЕНКО,

кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто проблему формування екологічної компетентності молодших школярів. Особлива увага приділяється розвитку екологічної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який об'єднує знання з різних освітніх галузей для створення комплексного розуміння взаємозв'язків у природі та відповідальності людини за її збереження. Систематизовано основні методи та форми формування екологічної компетентності, серед яких екологічні екскурсії, проєктна діяльність, інтерактивні технології, технології критичного мислення та ігрові методи.*

***Ключові слова:** екологічна компетентність молодших школярів, екологічна освіта, природоохоронна діяльність, екологічна екскурсія, інтерактивні технології, проєктна діяльність, ігрові методи.*

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»

Iлона GOLUBENKO

***Abstract.** The article examines the problem of the formation of environmental competence of younger schoolchildren. Special attention is paid to the development of ecological competence in the lessons of the integrated course «I explore the world», which combines knowledge from various educational fields to create a comprehensive understanding of the relationships in nature and human responsibility for its preservation. The main methods and forms of environmental competence formation are*

systematized, including ecological excursions, project activities, interactive technologies, critical thinking technologies, and game methods.

Keywords: *environmental competence of younger schoolchildren, environmental education, environmental protection activities, ecological excursion, interactive technologies, project activities, game methods.*

Сучасний світ ставить перед освітніми системами завдання виховання екологічно свідомих і відповідальних громадян, здатних розуміти важливість природних ресурсів та зберігати їх для майбутніх поколінь. У початковій школі це завдання набуває особливої значущості, адже саме в цьому віці формуються базові цінності, ставлення до природи та навички взаємодії з довкіллям.

Формування екологічної компетентності учнів передбачає опанування інтегрованих знань про природу, розвиток навичок навчально-пізнавальної діяльності, ціннісних орієнтацій у різних сферах життя та участь у природоохоронній практиці. Цей процес враховано в Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), який базується на компетентнісному та особистісно орієнтованих підходах до навчання. Документ враховує вікові особливості психофізіологічного розвитку дитини й орієнтується на здобуття учнями екологічної компетентності, визначеної як ключова.

Формування екологічної грамотності учнів початкових класів відбувається через цілеспрямоване навчання, в ході якого учні набувають екологічних знань з різних предметів. Взаємозв'язок і взаємозалежність різних видів діяльності створюють основу для системи екологічної освіти.

І. Коновальчук визначає формування екологічної компетентності як процес, що допомагає учням через екологічні завдання здобувати досвід взаємодії з природним середовищем. У школі це реалізується через особистісно-орієнтовані технології, що сприяють соціальній адаптації та участі в суспільному житті [6].

В. Молодиченко, А. Сердюк і Н. Молодиченко підкреслюють важливість створення педагогічних умов для розвитку екологічної компетентності, таких як готовність вчителя, сприятливе освітнє середовище та екологізація змісту навчання через інтеграцію між предметами [10].

В. Мелаш і К. Ковальчук вважають, що екологічну компетентність можна сформувати через педагогічні методи, що включають експериментальні та пошукові завдання, що розвивають критичне мислення [9].

Л. Липова, Т. Лукашенко та В. Малишев акцентують на важливості переходу від зовнішніх стимулів до внутрішніх мотивів для природоохоронної поведінки.

Формування екологічної компетентності у початкових класах включає засвоєння основних наукових понять про природу; усвідомлення цінності природи для людини та суспільства; розвиток потреби в гармонійному спілкуванні з природою; свідоме дотримання правил поведінки в природі та участь у природоохоронній діяльності; а також прагнення пізнавати навколишній світ у поєднанні з моральними і естетичними переживаннями [7].

За підходом С. Дерябо, важливим критерієм при виборі екологічно спрямованого матеріалу є його особиста значущість для учнів. Це досягається через залучення учнів до процесу вибору навчального матеріалу, наприклад, підготовка ними повідомлень про охорону місцевих рослин і тварин, підбір ілюстрацій або створення малюнків. Іншим методом є вільний вибір учнями об'єктів для спостереження з подальшим обговоренням результатів. Також необхідно враховувати пізнавальні інтереси учнів та їхній обсяг [1].

В. Вербицький наголошує на важливості систематичного використання екологічного матеріалу на уроках. Це досягається через регулярне застосування екологічних тем на різних уроках, таких як природознавство, українська мова, образотворче мистецтво тощо. Природоохоронні відомості повинні бути впорядковані в логічну систему, а вчитель має визначити обсяг екологічних знань та навичок, які учні повинні засвоїти протягом навчального року. [3].

Таким чином, формування екологічної компетентності учнів є комплексним процесом, який охоплює різні аспекти освітньої діяльності від інтеграції екологічних знань у навчальну програму до розвитку практичних навичок та внутрішньої мотивації учнів. Педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної компетентності учнів, повинна зосереджуватися на таких аспектах:

- підвищення обізнаності школярів щодо побутових екологічних проблем та акцентування на місцевих екологічних питаннях;

- виховання ставлення до природи як до універсальної цінності, зменшення меркантильних мотивів та збільшення

значущості екологічних цінностей в ієрархії життєвих пріоритетів особистості;

- розвиток навичок свідомого прийняття рішень екологічного характеру, зокрема у виборі моделей поведінки в природі та підходів до особистого і сімейного споживання.

Процес формування екологічної компетентності учнів повинен включати кілька ключових компонентів:

- формування екологічних уявлень;
- формування ставлення до природи;
- формування системи вмінь і навичок взаємодії з природою [13, 14].

Формування екологічної компетентності включає освоєння основ природи, усвідомлення її цінності, дотримання екологічних норм і участь у природоохоронних заходах. Інтегрований курс «Я досліджую світ» є важливим інструментом для формування екологічної грамотності учнів, оскільки використовує різноманітні методи та форми навчання, зокрема, екологічні екскурсії, проєкти, інтерактивні технології, технології критичного мислення та ігри.

Екологічні екскурсії у сучасному освітньому підході мають свої особливості. Їхня специфіка полягає в тому, що під час екскурсій, окрім виконання освітніх завдань, учні можуть долучатися до вирішення доступних їм екологічних проблем. Важливо організувати діяльність дітей таким чином, щоб вони мали змогу досліджувати природні явища та наслідки людської діяльності. Зокрема, учні можуть аналізувати стан забруднення території, яку досліджують, оцінювати стан рослинності та виявляти негативні впливи діяльності людини.

Підготовча бесіда з учнями допоможе викликати їхній інтерес і пояснити важливість особистої участі у справі охорони природи. Наприклад, під час такої бесіди можна розповісти про Червону книгу, обговорити види рослин і тварин, занесені до неї, особливо ті, що зустрічаються у місцевій природі. Доцільно запропонувати завдання, спрямовані на вивчення стану зелених насаджень, визначення ступеня витоптування ділянок парку чи лісу, оцінку забруднення водойм, річок або озер. У процесі роботи школярів варто підвести до обговорення питання: що ми можемо зробити для охорони природи?

Екскурсію можна логічно продовжити, організувавши проєктну діяльність з чітко визначеною метою та планом її

реалізації, наприклад, створення екологічних плакатів, листівок, малюнків, звернень чи лепбуків. Така робота не лише викликає у школярів значний інтерес, а й сприяє формуванню навчальних компетенцій, активної життєвої позиції та відповідального ставлення до природи [5].

Метод проєктів відіграє важливу роль у формуванні екологічної компетентності, оскільки не лише розвиває естетичне сприйняття природи, а й формує свідоме ставлення до її значення для життя. Наприклад, проєкти «Зелений сад» (озеленення класної кімнати або пришкольньої ділянки), «Сторінками Червоної книги» (розповіді про рідкісних тварин) та «Годівниця» (заготівля корму для зимуючих птахів) сприяють активному залученню учнів у природоохоронну діяльність.

Використання інтерактивних технологій є важливим у вирішенні завдань екологічного виховання. Такі методи, як «Робота в парах», «Знайди когось», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Робота в малих групах», «Карусель», «Мозаїка», «Прес», «Дерево рішень», «Шкала думок» тощо, дозволяють організувати цікаву діяльність для молодших школярів, залучаючи їх до активної участі у вирішенні екологічних питань та прийнятті екологічно обґрунтованих рішень. Використання технологій критичного мислення, таких як «Бортовий журнал», «Дерево передбачень», «Таблиця З-Х-Д» тощо, сприяє формуванню у дітей ціннісних орієнтацій і акцентує їхню увагу на вирішенні актуальних екологічних проблем [11].

Ігрові методи ефективно допомагають учням засвоювати складні теми через усвідомлене навчання. Пізнавальні ігри на відкритому повітрі та в класі не лише передають знання, а й розвивають інтелектуальні та творчі здібності. До таких ігор належать: «Дізнайся і назви», «Можна – не можна», «Ланцюжок живлення», «Четвертий зайвий», «Птахи, риби, звірі» та «Хто де живе?».

Для організації ранкових зустрічей рекомендується використовувати різноманітні форми діяльності, які сприяють активізації учнів та створенню позитивної атмосфери. Доцільно включати пісні, екологічні вправи та ігри, що формують екологічну свідомість. Ефективним є застосування інтерактивних засобів навчання, таких як Learning Apps, LEGO, а також візуальних аудіо- та відеоматеріалів. Скрайбінг-презентації додають творчого елементу, допомагаючи урізноманітнити освітній процес і зацікавити учнів.

Формування екологічної компетентності учнів проходить поступово через так звані «сходишки розвитку». На першій сходинці дітей вчать любити природу, щоб вони могли насолоджуватися нею за будь-яких погодних умов. На другій – дитина починає спостерігати за навколишнім середовищем, наповнена враженнями від природи. На третій сходинці дитина усвідомлює взаємозв'язок між усіма живими та неживими елементами природи. На четвертій – дитина розуміє, що люди можуть впливати на природу, проте цей вплив не завжди є позитивним. На п'ятій сходинці дитина починає усвідомлювати, що вона є частиною природи і повинна її зберігати, а не руйнувати. Нарешті, на шостій сходинці доросла людина приймає рішення, які впливають не лише на екологію країни, а й на життя кожної людини.

Ефективність формування екологічної компетентності у дитини залежить від навколишнього середовища, в якому вона розвивається. Вчитель, щоб сприяти цьому процесу, повинен добре знати глобальні, регіональні та місцеві екологічні проблеми, мати відчуття громадянської відповідальності за стан довкілля та бути готовим активно сприяти його збереженню.

Отже, формування екологічної компетентності учнів початкових класів зосереджено на набутті особистого досвіду взаємодії з навколишнім середовищем через проведення екологічних досліджень. Важливу роль відіграє емоційне сприйняття дитиною себе як частини природи, а також розвиток екологічно відповідальної поведінки, що відповідає принципам сталого розвитку. Це досягається шляхом формування моральної відповідальності за свої вчинки та спрямуванням на позитивну взаємодію з природою. Процес формування екологічної компетентності має свої особливості на кожному етапі вікового розвитку. Ці особливості проявляються у постановці завдань, створенні розвивального природного середовища в початковій школі, а також у виборі форм, методів і засобів, які сприяють успішному формуванню екологічної компетентності у молодших школярів. Їх комплексне використання сприяє залученню дітей до екологічної діяльності, а також набуттю практичного досвіду у збереженні та покращенні стану навколишнього середовища, розвитку екологічно важливих особистісних якостей, цінностей і мислення.

Список використаних джерел:

1. Бобро Л. В., Бобро А. А. Наступність у формуванні екологічної компетентності старших дошкільників та молодших школярів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2019. № 4. С. 39–44.
2. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*. 2023. (3). С. 197–204. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-197-204>
3. Вербицький В. В. Соціально-педагогічна модель екологічної освіти в міських школах. *Еколого-натуралістична творчість: наук.-метод. вісник*. 2000. № 1. С. 6–10.
4. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів. Київ : Знання, 1985. 46 с.
5. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч. метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 256 с.
6. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. № 5. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_5_5
7. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2012. № 3. С. 273–277.
8. Матвеева Н. О. Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2013. 147 с.
9. Мелаш В., Ковальчук К. Теоретико-методичні засади формування екологічної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2013. № 10. С. 118–121.
10. Молодиченко В. В., Сердюк А. М., Молодиченко Н. А. Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20 (3). С. 11–16.
11. Мороченець О. Формування екологічної компетентності молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Переяслав, 2024. Вип. 102. С. 69–71.
12. Ратушняк О. М. Формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 16. С. 325–330.
13. Січко І. Екологічна компетентність як професійна складова підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 205–209.
14. Чайковська Г. Екологічне виховання учителя початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 5. С. 32–34.

СТВОРЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ірина ЖАБСЬКА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Яна МАКАРЕНКО,

кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто значення та методи створення екскурсійних маршрутів для молодших школярів з метою вивчення природи рідного краю. Акцентовано увагу на ролі екскурсій у формуванні екологічної грамотності та відповідального ставлення до навколишнього середовища у дітей початкової школи. Представлено приклади маршрутів для вивчення природи рідного краю, адаптованих для спостереження за природними екосистемами, дослідження флори і фауни. А також акцентовано увагу на проведенні практичних завдань, що сприяють розвитку дослідницьких навичок.*

***Ключові слова:** екологічна грамотність, початкова школа, екскурсійні маршрути, природа рідного краю, екологічна компетентність, дослідницькі навички, екологічне виховання, природоохоронна діяльність, флора і фауна, екосистеми.*

CREATION OF EXCURSION ROUTES FOR STUDYING THE NATURE OF THE NATIVE LAND IN PRIMARY SCHOOL

Irina ZHABSKA

***Abstract.** The article considers the importance and methods of creating excursion routes for younger schoolchildren in order to study the nature of their native land. Attention is focused on the role of excursions in the formation of environmental literacy and a responsible attitude to the environment in primary school children. Examples of routes for studying the nature of the native land, adapted for observing natural ecosystems, studying flora and fauna, are presented. Attention is also focused on the implementation of practical tasks that contribute to the development of research skills. The article emphasizes the importance of active*

involvement of students in nature conservation activities through interactive and practical learning methods.

Keywords: *environmental literacy, primary school, excursion routes, native nature, environmental competence, research skills, environmental education, environmental protection activities, flora and fauna, ecosystems.*

У новітніх освітніх підходах все більше уваги приділяється формуванню екологічної грамотності та любові до природи рідного краю у дітей. Початкова школа є важливим етапом для закладання цих цінностей, оскільки саме в молодшому шкільному віці у дітей формуються основи екологічної свідомості та дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Створення екскурсійних маршрутів для вивчення місцевої природи дає можливість залучити школярів до практичного дослідження екосистем, навчити їх помічати природні явища, розуміти місцеву флору і фауну, а також формувати тісний зв'язок з рідною землею. Такі екскурсії допомагають дітям не лише розширити знання про природний світ, а й сприяють вихованню дбайливого та відповідального ставлення до природи, закладаючи основи екологічно свідомого покоління.

Проведення природничих екскурсій відкриває для молодших школярів можливість безпосередньо контактувати з природою, досліджувати різні екосистеми, спостерігати за живими організмами та вчитися взаємодіяти з ними. Це сприяє не тільки поглибленню їхніх знань про довкілля, а й розвитку навичок аналізу та критичного мислення. Під час таких екскурсій діти набувають цінного практичного досвіду, вчаться брати зразки, проводити вимірювання й помічати зв'язки між різними елементами екосистем.

Вивченням даної теми займалось чимало дослідників у галузі педагогіки та екології. Серед них О. Баранська, І. Бондаренко, Н. Білоконь, С. Гуцал, О. Дерев'яно. Усі вони займались вивченням питання формування екологічної компетентності школярів через природничі екскурсії.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності та розробка підходів до створення екскурсійних маршрутів для молодших школярів з метою вивчення природи рідного краю. Основними завданнями є формування екологічної грамотності, розвиток дослідницьких навичок і виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища у дітей початкової школи. Стаття

також покликана розкрити освітній потенціал таких екскурсій, спрямованих на формування у дітей почуття любові до природи, розуміння її цінності та необхідності збереження екосистем рідного регіону.

Планування екскурсійних маршрутів та вибір об'єктів спостереження є важливим етапом у підготовці до формування екологічної компетентності молодших школярів. Полтавщина має в своєму розпорядженні багато природних зон, які дозволяють організувати екскурсії для вивчення різних аспектів природничих наук. Під час планування екскурсійних маршрутів було обрано кілька конкретних локацій, кожна з яких пропонує унікальні можливості для дослідження флори, фауни, водних ресурсів, ґрунтів та екосистем загалом [1].

Однією з основних локацій для проведення екскурсій стало природне джерело в селищі Голобородьківське Полтавської області. Поблизу криниці представлена велика кількість рослинних видів. Вивчення флори дозволяє учням не лише спостерігати за різноманіттям рослин, але й дізнатися про умови їх росту та адаптації до різних екологічних зон. Тут учні можуть виконувати практичні завдання зі збору зразків листя, аналізу рослинності та спостереження за сезонними змінами в рослинному світі. Особливий інтерес викликають лікарських рослин, де діти можуть дізнатися про користь рослин для здоров'я людини та їх значення для екосистем [2].

Маршрут: «Скарби природного джерела»

Місце проведення: місцеве природне джерело (с-ще Голобородьківське на Полтавщині).

Основні зупинки:

1. Зупинка біля джерела води.
2. Зупинка для спостереження за природою навколо.
3. Зупинка для пошуку лікарських рослин.

Характеристика: цей маршрут орієнтований на вивчення різноманіття флори, що представлена поруч з природним джерелом. Діти досліджували різні види рослин, так і місцеві лікарські рослини. Завдання полягає у визначенні рослин за ознаками, зборі зразків листя і квітів для подальшого аналізу та спостереження за їх сезонними змінами. Маршрут був інтегрований із темами про адаптацію рослин до різних кліматичних умов, збереження рідкісних видів і значення біорізноманіття.

Наступною важливою локацією стала річка Орчик, яка протікає неподалік міста Карлівка Полтавської області. Ця водойма є чудовим прикладом сільської екосистеми, де можна спостерігати за різноманіттям водної флори та фауни. Екскурсії до річки дозволяють учням вивчати екологічні взаємозв'язки між водними та наземними організмами, спостерігати за водними рослинами, птахами, рибами та іншими мешканцями водойми. Під час екскурсії школярі можуть проводити практичні завдання, зокрема аналіз стану води за допомогою спеціальних тестів, збір зразків водних рослин та обговорення проблем, пов'язаних із забрудненням водних ресурсів у місті. Це дозволить учням не тільки дізнатися про водні екосистеми, але й звернути увагу на проблеми забруднення водних об'єктів та можливі шляхи їх збереження.

Маршрут: «Водний світ річки Орчик»

Місце проведення: Річка Орчик, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Огляд берегової зони річки та дослідження рослинності.
2. Спостереження за водними мешканцями.
3. Вимірювання якості води та оцінка забруднення водойми.

Характеристика: маршрут побудований навколо вивчення водних екосистем та проблем урбанізації. Учні мають можливість спостерігати за водними рослинами та птахами, досліджувати зразки води на наявність забруднень і аналізувати стан водної екосистеми. Практичні завдання включають збирання зразків води для аналізу та обговорення можливих способів збереження водойм у міських умовах.

Ще однією локацією, обраною для екскурсій, став Тагамлицький ліс на Полтавщині, він має багатий рослинний і тваринний світ, а також різноманітний ландшафт, що дозволяє вивчати різні аспекти природних екосистем. Це місце є ідеальним для організації екскурсій, спрямованих на дослідження лісових екосистем, зокрема взаємодії між деревами, кущами, трав'янистими рослинами, грибами та тваринами, що населяють цей ліс. Учні можуть спостерігати за поведінкою птахів, комах та дрібних тварин, аналізувати різні види рослинних угруповань, а також досліджувати вплив людської діяльності на стан лісу. Важливим завданням для учнів буде оцінка екологічного стану лісу, вивчення його значення для міського середовища та розуміння ролі лісів у глобальній екосистемі.

Маршрут: «Лісова експедиція в Тагамлицькому лісі»

Місце проведення: Тагамлицький ліс, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Лісова галявина для спостереження за деревами та чагарниками.
2. Біотопи для вивчення тварин і комах.
3. Вивчення впливу людської діяльності на ліс (зони вирубки, засмічення).

Характеристика: цей маршрут включає спостереження за лісовими екосистемами та дослідження взаємодії між рослинами, тваринами та середовищем. Особливу увагу приділено вивченню взаємозв'язків у лісі та ролі кожного виду в екосистемі. Під час маршруту діти мають змогу виконувати завдання з аналізу стану ґрунтів, спостерігати за дрібними тваринами, такими як птахи, комахи, та досліджувати вплив людської діяльності на ліс.

Ще однією локацією територія Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради Полтавської області. Це місце є чудовим прикладом природоохоронної території, де діти можуть вивчати різноманітні природні процеси, спостерігати за змінами в екосистемах залежно від сезону, а також досліджувати вплив рекреаційної діяльності на природне середовище. Екскурсії включають завдання, пов'язані з вивченням природного різноманіття, аналізу стану ґрунтів. Діти можуть не тільки насолоджуватися красою природи, але й отримати важливі знання про охорону природоохоронних зон і екологічні виклики, пов'язані з масовими відвідуваннями таких місць.

Маршрут: «Природа нашої школи»

Місце проведення: територія Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Зупинка біля шкільного саду та клумб.
2. Огляд ділянок з рекреаційною діяльністю (поляни для відпочинку, спортивний майданчик).
3. Практичні завдання зі збору зразків ґрунту та рослин.

Характеристика: у цьому маршруті діти можуть вивити рекреаційний вплив на природні екосистеми, аналізували зміни у природному середовищі внаслідок людської діяльності (наприклад, засмічення, витоптування рослинності). Практичні завдання включають вимірювання якості ґрунту, визначення видів рослин, які найбільше страждають від антропогенного впливу.

Кожна з обраних локацій пропонує унікальні можливості для вивчення різних аспектів природничих наук. Зокрема, флора і фауна Полтавщини є багатою і різноманітною, що дозволяє дітям спостерігати за різними видами рослин і тварин та досліджувати, як екосистеми функціонують у сільських умовах. Особливу увагу було приділено тому, щоб екскурсії охоплювали якомога більше різних природних середовищ: від лісів і парків до водойм і луків. Це дозволяє школярам отримати широке уявлення про природне різноманіття та зрозуміти, як різні елементи екосистеми взаємодіють між собою.

Окрім спостережень, важливою частиною екскурсій є практичні завдання, спрямовані на закріплення знань і розвиток умінь аналізувати стан природних об'єктів. Наприклад, учні можуть збирати зразки рослин для подальшого аналізу в класі, досліджувати структуру ґрунтів або виконувати завдання зі спостереження за поведінкою тварин. Такі завдання допомагають школярам краще зрозуміти наукові методи дослідження природи, розвивають в них навички проведення екологічного моніторингу та формують почуття відповідальності за збереження довкілля [4].

Розробка навчальних завдань і методики для кожної екскурсії є ключовим компонентом у формуванні екологічної компетентності молодших школярів. Основне завдання полягає в тому, щоб створити такі завдання, які б не лише відповідали віковим особливостям учнів, але й сприяли активному засвоєнню знань та формуванню практичних навичок у природничих науках.

Важливою складовою екскурсій є рефлексія. Вона допомагає систематизувати знання учнів, які вони отримали в ході роботи. Спостерігаючи за природою, діти можуть отримати велику кількість інформації, яка потребує осмислення та структурування. Рефлексивні обговорення дають можливість учням узагальнити все побачене і почуте, виділити найважливіші моменти та зробити висновки. Це сприяє глибшому розумінню екологічних процесів, взаємозв'язків у природі та ролі людини в цих процесах [3].

Отже, створення екскурсійних маршрутів та, відповідно, проведення екскурсій для молодших школярів сприяє не лише розширенню їх знань про рідний край, а й формує екологічну свідомість та відповідальне ставлення до природи. Діти отримують унікальний досвід безпосередньої взаємодії з

різноманітними екосистемами, що допомагає їм зрозуміти важливість збереження біорізноманіття та ролі людини у захисті навколишнього середовища. Виконання практичних завдань розвиває навички аналізу, спостереження, самостійного дослідження та екологічного моніторингу, що є основою для формування екологічної компетентності. Завдяки цим екскурсіям школярі усвідомлюють цінність природи рідного краю та набувають мотивацію дбайливо ставитися до неї у повсякденному житті, що є запорукою сталого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Розвивати життєву компетентність. *Шкільний світ*. 2005. №37. С.5–13.
2. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*, 2016. №5(136). С. 20–24.
3. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ : К.І.С., 2015. С. 15–24.
4. Січко І. О. Екологічна компетентність як професійна складова підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2013. №7. С. 205–209.
5. Ткаченко О. М. Екологічна компетентність у системі шкільної освіти. Дніпро : ДНУ, 2018. 195 с.

ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Олександра ЗІМНИЦЯ,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Анотація. Статтю присвячено проблемі застосування здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти задля розвитку духовно, психічно, фізично та соціально здорової особистості молодшого школяра. Акцентовано увагу на комплексній реалізації оздоровчої функції початкової школи, соціально-педагогічній значущості даної проблеми. Визначено сутність поняття «готовність майбутніх учителів до застосування здоров'язбережувальних технологій».

Ключові слова: підготовка, готовність, майбутні учителі, здоров'я, здоров'язбережувальні технології.

PREPARATION OF THE MODERN TEACHER FOR THE APPLICATION OF HEALTH CARE TECHNOLOGIES IN AN EDUCATIONAL INSTITUTION

Oleksandra ZIMNYTSYA

Abstract. The article is devoted to the problem of the use of health-saving technologies in educational institutions for the development of a spiritually, mentally, physically and socially healthy personality of a junior high school student. Attention is focused on the comprehensive implementation of the recreational function of the primary school, the socio-pedagogical significance of this problem. The essence of the concept of «readiness of future teachers to use health-saving technologies» was determined.

Keywords: preparation, readiness, future teachers, health, health-saving technologies.

Сучасні стандарти (Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», Стандарти вищої освіти України галузі знань «Освіта» за різними спеціальностями для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів

вищої освіти) зорієнтовані на формування і становлення вчителя нового покоління, який є зразком для наслідування для молодших школярів. Такий педагог має бути носієм важливих норм, установок і ціннісних орієнтирів, серед яких пріоритетне місце посідає піклування про здоров'я – як власне, так і всіх оточуючих.

Освіта є основою для формування майбутнього покоління, і важливо, щоб цей процес відбувався із урахуванням здоров'язбережувальних технологій. Початкова школа відіграє ключову роль у цьому, оскільки саме в цей період формуються основні звички та установки дитини. Здоров'язбережувальний освітній процес у початковій школі спрямований на створення умов, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я учнів, а також на виховання у них відповідального ставлення до свого здоров'я.

Тенденція до погіршення здоров'я молодших школярів в умовах сьогоденних модернізаційних процесів, актуалізують питання оздоровчого супроводу навчання та підготовки майбутніх учителів до застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі ЗЗСО. Основним завданням здоров'язбережувальної освіти є формування у школярів культури здоров'я, яка включає не лише знання про здоровий спосіб життя, але й практичні навички його дотримання. Здоров'язбережувальний освітній процес допомагає запобігти численним захворюванням, покращує загальне самопочуття учнів, підвищує їхню працездатність та успішність у навчанні. Важливо зазначити, що здорові діти мають більше шансів на активну та повноцінну участь у суспільному житті в майбутньому.

Учителі відіграють вирішальну роль у створенні здоров'яорієнтованого освітнього процесу, і їхня професійна підготовка та особистісна мотивація є критично важливими для успішної реалізації цих технологій. Сучасний учитель має володіти вміннями успішного розв'язання завдань охорони здоров'я власного та дітей на основі вивчення їх вікових та індивідуальних особливостей, використання здоров'язбережувального потенціалу дидактичної взаємодії, аналізу педагогом особистісних можливостей та навичками справлятися з емоційним та інтелектуальним навантаженням.

Однакова значимість фахових і загальних компетентностей на сучасному ринку праці, актуалізує важливість самого поняття професійної готовності, усвідомлення себе в професії, мотивація до фаху, гнучкість основних навичок і вмінь високопрофесійної особистості, яка можлива лише при чіткому і ясному усвідомленні

себе в середині професії. Це посилює роль професії вчителя в сучасному суспільстві, адже «на шляху розвитку інформаційного суспільства якісна освіта стає одним з головних чинників успіху, а педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін» [1, с. 2].

Результатом професійної підготовки майбутнього вчителя є готовність до того чи іншого виду діяльності. Проблема готовності майбутніх вчителів до професійно-педагогічної діяльності загалом не є новою в педагогіці вищої школи. Змістові аспекти готовності особистості до педагогічної діяльності стала об'єктом наукових досліджень ще наприкінці XIX століття. Найбільш важливими залишаються дослідження у сфері педагогіки та психології, зокрема, у сфері педагогіки всебічно вивчалася різні професійна готовність людини до праці та діяльнісна мотивація, а завдяки психології було введено поняття «установка» як загальна фізіологічна готовність організму до виконання конкретного виробничого завдання. Тому суттєвий вклад у вивчення феномену професійної готовності належить саме науковцям педагогічної та психологічної галузей. Аналіз наукових підходів до визначення змісту терміна «готовність» (О. Абдуліна, І. Богданова, С. Будак, М. Д'яченко, І. Зязюн, Т. Ільїна, Л. Кандибович, Е. Карпова, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, Г. Нагорна, Л. Спірін, В. Сластьонін, Р. Хмелюк, О. Цокур, О. Щербаков та ін.) засвідчив багатоаспектність поняття.

Найбільш глибоке визначення готовності до педагогічної діяльності ми знаходимо у Г. Троцько. За її словами, готовність – це цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності і охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самовдосконалюватись [2]. Вчена Л. Кондрашова зазначає, що основою професійної готовності є морально-психологічна готовність, яка становить складні особистісні утворення, що забезпечують ефективність педагогічної роботи у майбутніх вчителів [3]. Нам імпонує думка І. Зязюна, який розглядає професійну готовність як сформованість особистісних якостей, високий рівень спеціальних і загальних знань, здатність вирішувати різні педагогічні завдання, керувати діяльністю дітей [4].

У ґрунтовному дослідженні щодо формування готовності вчителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, Л. Сливка визначає її як інтегроване утворення

особистості, яке характеризує мотиви вибору професії, професійно значущі якості особистості, інтерес до проблеми збереження і зміцнення здоров'я зростаючої особистості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, систему теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності і структури цього феномена, уміння та навички, необхідні для проєктування і впровадження навчально-виховних заходів щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів [5].

Відзначимо, що здоров'язбережувальні технології – це система заходів, спрямованих на підтримку і зміцнення здоров'я учнів. Вони включають організацію рухової активності, раціональне харчування, створення психологічно комфортного середовища, профілактику захворювань та формування здорового способу життя. Впровадження цих технологій у шкільний процес сприяє підвищенню працездатності дітей, покращенню їхнього загального самопочуття і запобіганню багатьом хронічним захворюванням.

Таким чином, підсумовуючи різноманітні тлумачення поняття «готовність» як важливої характеристики педагогічного професіоналізму, можна дійти висновку, що думки різних авторів не суперечать одна одній, а доповнюють і уточнюють сутність цього складного особистісного утворення. Відмінність у поглядах обумовлена специфікою та функціями педагогічної діяльності, що досліджувалась тим чи іншим дослідником.

Під *готовністю майбутнього вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій* ми розуміємо інтегроване особистісне утворення, що включає професійно важливі якості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, а також професійно-педагогічні знання, вміння та навички, які дозволяють реалізувати здоров'яорієнтований підхід, що сприяє формуванню, збереженню та зміцненню здоров'я учасників освітнього процесу

Готовність майбутніх учителів до застосування здоров'язбережувальних технологій є цілісним і багатогранним процесом, який спрямований на перебудову і модифікацію інтелектуальної та емоційної сфер особистості педагога, усвідомлення ним особистої глибокої відповідальності за формування фізично здорової, емоційно врівноваженої та соціально адаптованої особистості дитини.

Зіставно-порівняльний аналіз наукових підходів до визначення структурних компонентів готовності студентів

(М. Д'яченко, Н. Кузьміна, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, З. Курлянд, В. Сластьонін, Л. Спірін, Г. Троцко, О. Щербаков та ін.) дав можливість виявити загальні тенденції у структуруванні характеристик майбутніх педагогів, що є результатом підготовки майбутніх учителів до діяльності, спрямованої на застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи, зокрема:

- неодмінним складником ефективного виконання певного виду діяльності є сформованість мотиваційної сфери майбутнього вчителя, що спонукає до усвідомленого виконання дій, в розрізі здоров'язбережувальної діяльності – обов'язковими є ще й ціннісні орієнтації;

- здатність до виконання професійних завдань формується на основі системи знань про зміст та способи організації передбачуваної діяльності;

- сформованість готовності до певного виду дій передбачає оволодіння практичними вміннями й навичками, виконання яких є основою успішного виконання діяльності;

- у структурі інтегрованої характеристики майбутнього вчителя виокремлюють складник, що характеризує здатність майбутнього педагога до аналізу й самоаналізу власної діяльності, пов'язаної зі збереженням здоров'я молодших школярів, корекції результатів власних дій.

Отже, у структурі готовності майбутніх учителів до застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі сучасної школи, на нашу думку, доцільно виокремити такі функціонально пов'язані між собою компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний і діяльнісно-рефлексивний.

Здоров'язбережувальний освітній процес у початковій школі є комплексним підходом, що включає фізичну активність, раціональне харчування, забезпечення психологічного комфорту та пропаганду здорового способу життя. Важливо, щоб цей процес був підтриманий не лише вчителями та адміністрацією школи, але й батьками та суспільством в цілому, що сприятиме досягненню високих результатів у формуванні здорового покоління, здатного до активної та продуктивної діяльності. Попри важливість здоров'язбережувальних технологій, їх впровадження стикається з численними викликами. Це і недостатнє фінансування, і брак кваліфікованих кадрів, і опір змінам з боку деяких учасників освітнього процесу. Важливо також враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні потреби та можливості тощо. Проте,

перспектива впровадження здоров'язбережувальних технологій у школах є надзвичайно позитивною. Поступово, з покращенням умов для навчання вчителів, підвищенням їхньої кваліфікації та активною підтримкою з боку суспільства, можна досягти значних успіхів у цьому напрямку. В кінцевому рахунку, це сприятиме формуванню здорового, активного та соціально відповідального покоління.

Отже, професійна готовність до педагогічної діяльності є ключовою умовою для майбутнього розвитку суспільства. Учитель, який чітко розуміє свої професійні цілі та мотивований до постійного навчання, є основою якісного освітнього процесу. Готовність учителів до реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі є ключовим фактором успішного формування здорового покоління. Це вимагає комплексного підходу, що включає професійну підготовку, методичну підтримку та психологічну готовність. Лише за умови спільних зусиль вчителів, адміністрації, батьків та суспільства можна створити умови для збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку педагогічної освіти. 2018. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osvi>
2. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис... док-ра пед. наук: 3.00.04. Київ, 1997. 54 с.
3. Кондрашова Л. В. Високим інтелектом і майстерністю. *Рідна школа*. 1993. №11-12. С. 57–58.
4. Зязюн І.А. Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти. Київ, 1994. 384 с.
5. Сливка Л. В. Деякі аспекти теорії та методики підготовки майбутніх учителів початкових класів до зборів'язберігаючої діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(2). С.80–86.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Дарія КАПЛУН,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Євгенія ПОЧИНОК,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті порушено актуальне питання усвідомленого сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших – критичного мислення. Розкрито сутність поняття. У процесі дослідження розкрито важливість безперервного розвитку критичного мислення у школярів молодшої вікової категорії.*

***Ключові слова:** критичне мислення, освітній процес, пізнавальний інтерес, молодший школяр.*

CRITICAL THINKING: THE IMPORTANCE OF DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL

Dariia KAPLUN

***Abstract.** The article raises the topical issue of conscious perception of one's own intellectual activity and the activity of others – critical thinking. The essence of the concept is revealed. In the course of the study, the importance of continuous development of critical thinking in primary school students is revealed.*

***Keywords:** critical thinking, educational process, independence, possession, perception, learning.*

У наш час особливо важливим стало вміння не розгубитись, розрізняти правдиві та хибні твердження в безмежному просторі різноманітної інформації. Навичка критичного мислення дає можливість особистості не тільки ефективно обробляти та аналізувати інформацію, але й збалансовано приймати обґрунтовані рішення, обмірковуючи та зважуючи факти. Якісний розвиток критичного мислення в початковій школі може

вплинути на процес формування думки учня, його переконання, цінності. З огляду на це, проблема розвитку критичного мислення є актуальною як у психологічному, так і в педагогічному аспекті.

Метою статті є висвітлення важливості та актуальності розвитку критичного мислення в учнів початкових класів.

На сьогодні, в науковій літературі накопичено значну кількість досліджень, присвячених розвитку критичного мислення. Ідея розвитку критичного мислення почалася з робіт відомих американських психологів ХХ ст. У. Джеймса і Дж. Дьюї. Зокрема, Дж. Дьюї стверджував, що фундаментальною метою сучасної освіти має бути не проста передача інформації від викладачів до учнів, а допомога в розвитку критичного мислення в процесі навчання. У своїй практиці навчання критичного мислення, засновник Інституту критичного мислення М. Ліпман, пов'язував важливість цього процесу із запитом суспільства, яке розбудовуючи демократію, має запит не тільки на раціонально, але й критично мислячих громадян. Проблему критичного мислення також висвічували освітні видання і в Україні, зокрема Харківські дослідники О. Тягло та Т. Воропай.

Критичне мислення – це наукове мислення, його суть полягає в обдуманих та самостійних рішеннях, воно базується на властивостях усвідомлення та самовдосконалення. Характеристики критичного мислення в молодших класах включають: незалежність мислення, відносну самостійність думки, протистояння до навіювання чужої думки, моделі поведінки чи потреб інших. Разом з усім вищезазначеним, учень критично оцінює, визначає та виправляє власні помилки, маючи адекватне ставлення до них. Критично мислячий учень налаштований на пошукову спрямованість мислення, бажання порівняти та знайти кращий варіант.

Проблема розвитку критичного мислення не є новою. Оскільки йдеться про необхідність розвитку самостійного мислення, крім нинішніх вчителів, критичне мислення пропагували і педагоги середніх віків. Оскільки навчання проходило під впливом християнського виховання, у навчально-виховних методах церкви переважав розвиток формально-логічного мислення. Догматичне мислення піддавалося критиці з боку прогресивних педагогів, які виступали проти схоластичної шкільної освіти. Зокрема, М. Монтень радив учителям вчити дітей мислити творчо, інтерпретувати прочитане та будувати своє навчання на самостійному засвоєнні матеріалу: «Хай наставник

заставляє учня ніби просіювати через сито все, що він йому подає, а учень, якщо це буде йому посилено, робить вибір самостійно» [1, с. 114]. М. Монтень заохочував учителів оцінювати учнів без дотримання стандартів, базувати свою оцінку не на тому, якими знаннями володіють вихованці, а що вони можуть зробити за допомогою цих знань.

У новітній навчальній літературі, як українській, так і закордонній, наголошують на важливості критичного мислення в розвитку як для суспільства в цілому, так і для людини, як для окремої одиниці цього суспільства. Так О. Тягло наголошує, що критичне мислення можна і потрібно розвивати: «Його культуру слід цілеспрямовано і терпляче вирощувати на всіх рівнях, починаючи з першого класу школи, потім – у вищому навчальному закладі та різних інститутах після вузівської освіти. Ні економічні, ні політичні, ні культурні перетворення на шляху входження України у світову спільність розвинених країн не будуть стійкими і успішними без паралельної і навіть випереджаючої зміни менталітету людей – системи ідеалів, цінностей, норм, традицій, а також алгоритмів сприйняття, мислення і практичного перетворення реальності. Одним із шляхів бажаних змін, що відповідають апробованому досвіду демократичних країн, є традиція критики чи, більш конкретно, критичного мислення» [2].

Нам імпонує думка Б. Грінченка [5], який говорив, що головною метою школи повинна бути добре організована система навчання, що стимулює розвиток розумових здібностей учнів, а не надання готової інформації, самостійне мислення допомагає учням працювати з новою інформацією та критично її оцінювати. А Я. Коменський у своїй роботі «Велика дидактика» зазначає: «Метод викладання всіх предметів показує, що школи прагнуть до того, щоб навчити дітей дивитися чужими очима, міркувати чужим розумом. Школи вчать не того, щоб відкривати джерела й виводити звідти різні струмочки» [6; 13, с. 37]. Я. Коменський наголошував на тому, що потрібно вчити дітей отримувати знання не тільки з книг і словесних міркувань, а й зі спостережень і предметів, які їх оточують, покращуючи критичне мислення та розвиваючи причинно-наслідкові зв'язки.

Розвиток критичного мислення у школярів розпочинається з цікавості, притаманної практично кожній дитині, яка, на жаль, з віком проходить. Діти з народження є дослідниками, що постійно докладають зусиль для вивчення світу і придбання нових знань.

Але вони не завжди можуть їх правильно пояснити, а тим більше – використати. Саме тому особлива роль в процесі розвитку критичного мислення, відводиться початковій ланці здобування освіти. Це пов'язано з тим, що молодший шкільний вік – особливий і делікатний період для людського розвитку [3, с. 142]. Психологи переконують, що особливість критичного мислення полягає в тому, що в процесі розумового розвитку формується як певний обсяг знань, придбаних дитиною, так і пізнавальний інтерес, а також розвинення розумових дій (спостереження, міркування, аналіз, пояснення, узагальнення, систематизація, доведення тощо). Пізнавальний інтерес – це рушійна сила того, що оточує дитину, визначає нові речі, вивчає вміння працювати, правильно пояснюючи суть побаченого або досліджуваного, покращує розумовий розвиток учнів початкової школи.

Слід відзначити, що сучасні діти часто стикаються з великим об'ємом інформації з різних джерел, включаючи Інтернет, телебачення та соціальні мережі. Діти молодшого шкільного віку, як найвразливіша група споживачів інформації, потребують особливого захисту від неправдивих, маніпулятивних та шкідливих даних. Необхідність у цьому зростає разом з розвитком медіа і технологій, які створюють безліч можливостей для поширення дезінформації. Саме розвиток і формування критичного мислення допомагає молодшим школярам розрізняти надійні та ненадійні джерела інформації, а також формувати власну думку на основі перевірених фактів.

Отже, розвиток критичного мислення є невід'ємним етапом розвитку особистості. Питання розвитку цього мисленнєвого процесу залишається актуальним як за часів середньовіччя, так і в наші дні. Критичне мислення вказує на здатність учня самостійно оцінювати явища навколишньої дійсності, аналізувати інформацію, наукові знання, думки і висловлювання інших людей, вміння бачити їх позитивні і негативні сторони, що особливо важливо для молодшого школяра, зважаючи на значну кількість інформації, яку поглинають учні в цьому віці.

Список використаних джерел:

1. Філософія Стародавнього світу. Читанка з історії філософії ; під ред. Г. І. Волинки. Кн. 1. К. : Довіра, 1992. 179 с.
2. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посіб. Х. : Вид. група «Основа», 2008. 189 с.
3. Психологія особистості. Словник-довідник ; під ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К. : Рута, 2001. 320 с.

4. Белкіна О. В. Проблема формування критичного мислення в учнів початкових класів. *Проблеми педагогічних технологій*: зб. наук. праць. Луцьк : Волинський Академічний Дім, 2000. Вип. 1. С. 50–57.
5. Грінченко Б. На безпросвітному шляху – про українську школу, 1905. 534 с.
6. Коменський Я. Велика дидактика. К., 1940. 247 с.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анна МОРЕНКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто актуальність проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності серед учнів початкових класів. Визначено етапи набуття навичок та знань, спрямованих на збереження здоров'я у молодших школярів. Висвітлено провідну роль педагога у розвитку здатності дітей dbати про своє здоров'я. Ефективним методом у формуванні даної компетентності є проєктна діяльність, яка виступає не просто як доповнення до традиційного навчання, а як самостійна контекстна технологія інтенсивного навчання. Досліджено використання проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів молодшого шкільного віку в освітньому процесі початкової школи за допомогою онлайн-анкетування.*

***Ключові слова:** здоров'язбережувальна компетентність, молодший шкільний вік, проєктні технології, анкетування.*

UTILIZATION OF PROJECT-BASED TECHNOLOGIES IN DEVELOPING HEALTH-PRESERVING COMPETENCE AMONG PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Anna MORENKO

***Abstract.** The article deals with the relevance of the problem of forming health-preserving competence among primary school students. The stages of acquiring skills and knowledge aimed at preserving health in primary school children are identified. The leading role of the teacher in the development of children's ability to take care of their health is highlighted. An effective method in the formation of this competence is project activity, which acts not just as a supplement to traditional learning, but as an independent contextual technology of intensive learning. The essence of which is that students perform complex tasks aimed at achieving specific results. The use of project technologies in the*

formation of health-preserving competence of primary school students in the educational process of primary school was investigated using an online survey.

Keywords: *health-preserving competence, early school age, project-based technologies, survey.*

У сучасному українському суспільстві тема збереження та зміцнення здоров'я школярів стає дедалі актуальнішою. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема з погіршенням загального стану здоров'я підростаючого покоління. У період пандемії COVID-19 та військового стану питання відповідального ставлення до здоров'я, його збереження та зміцнення набули ще більшого значення. Зростання популярності комп'ютерів та гаджетів, вимушений перехід на дистанційну форму навчання призвело до того, що діти, зокрема молодші школярі стали значно більше часу проводити за моніторами, ведучи малорухомий спосіб життя. Це негативно позначається на їхньому здоров'ї, на опорно-руховому апараті.

Дані щорічного звіту про стан здоров'я населення України за 2022 рік Міністерства охорони здоров'я зазначають, що за результатами профілактичних оглядів у дітей виявлено значну кількість захворювань. Так, серед дітей, які пройшли профілактичний огляд, виявлено у 2022 році: порушень гостроти слуху – 1,7 випадку на 1 тис. оглядів, гостроти зору – 44,6%, осанки – 37,5%, сколіозів – 14,8% [1, с. 34]. Статистика стану здоров'я дітей є досить невтішна. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності серед учнів початкових класів набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Питання компетентності вже давно розглядається в європейському науковому дискурсі. Цій проблемі присвячені роботи Ф. Вейнерт, Ж. Делор, Р. Кеган, У. Мозер, Д. Райхен та інші. Серед вітчизняних науковців питання компетентності висвітлювали у своїх наукових працях С. Бондар, М. Головань, О. Грищенко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Молодиченко, Ю. Носко, О. Пошетун, О. Поясик, О. Савченко, М. Холодна.

Теоретико-методологічні засади дослідження питання збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді відображені у працях українських дослідників:

– В. Ареф'єва – формування здорового способу життя засобами фізичного виховання;

– І. Бежа – особистісно орієнтований підхід до виховання;

– Т. Бойченко – формування мотивації до здорового способу життя у підлітків [2, с. 6-7];

– О. Вацеби, С. Лапаєнко – психолого-педагогічні аспекти формування здорового способу життя школярів;

– Л. Сущенко – валеологізація навчально-виховного процесу [3, с. 23].

Мета роботи – дослідити використання проєктних технологій у формуванні здоров'язберезувальної компетентності учнів молодшого шкільного віку в освітньому процесі початкової школи.

Під поняттям «здоров'язберезувальна компетентність» розуміємо комплексний розвиток особистості, що включає в себе позитивну мотивацію та ціннісну орієнтацію на здоровий спосіб життя. Основними чинниками здоров'язберігаючої поведінки є фізична рухова активність, раціональне харчування, психогігієна, профілактика захворювань, відсутність шкідливих звичок.

Здоровий спосіб життя – це не просто вроджена риса, а результат ретельно спланованого процесу. О. Кисла зазначає, що формування здоров'язберезувальних життєвих навичок відбувається послідовно та складається з трьох етапів: мотивації – отримання знань – відпрацювання навичок [4, с. 104].

Найбільш важливим періодом у формуванні основ здорового способу життя є молодший шкільний вік. Саме в цей час закладаються фундаментальні знання, навички та звички, які впливають на здоров'я дитини впродовж усього життя. В останні роки в початковій освіті відбувається процес зміни освітньої парадигми. Нова парадигма педагогіки зміщує центр проблем з формування знань, умінь і навичок на цілісний розвиток особистості. Це робить акцент на формуванні компетентностей, які дозволяють дитині самостійно вирішувати проблеми, пов'язані зі збереженням та зміцненням здоров'я.

Процес формування здоров'язберезувальної компетентності у молодших школярів відбувається на трьох етапах: підготовчому, основному та заключному. Виховання початкових уявлень про людський організм та його функції, а також розуміння значення органів чуттів для формування дитьми дбайливого ставлення до свого тіла є ключовим завданням, яке вирішується на підготовчому етапі. Цього можна досягти через інтегровані уроки, які поєднують різні предмети, узагальнюючі уроки, позаурочні заходи.

Під час інтегрованих уроків діти можуть вивчати людське тіло в контексті науки про природу, відчувати його роль у взаємодії з навколишнім середовищем. Узагальнюючі уроки допомагають систематизувати знання, що дозволяє дітям краще розуміти організм як цілісну систему. Позаурочна діяльність може включати в себе майстер-класи з виготовлення моделей органів чуттів та екскурсії до музеїв науки.

Основний етап передбачає поглиблення розуміння взаємозв'язку між людиною та природою, розгляд впливу стану навколишнього середовища на здоров'я, включає в себе різноманітні форми позаурочної діяльності, такі як екскурсії, участь у екологічних проєктах, читання екологічних казок та інше. На заключному етапі відбувається засвоєння культури здорового способу життя та формування активного ставлення до власного здоров'я шляхом використання спеціальних класних годин, вільного часу та розваг, протягом якого закріплюються культурно-гігієнічні навички.

Сучасний освітній простір надає широкі можливості для формування здоров'язбережувальної компетентності. Ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів більшою мірою залежить від методів роботи, обраних педагогом. Вчитель, який володіє знаннями та навичками з питань здоров'язбереження, використовує різноманітні методи роботи та співпрацює з іншими фахівцями, може значно підвищити ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності у своїх учнів. Усвідомлення потреб та здібностей учнів – це ключовий аспект, який педагоги мають враховувати у цьому процесі [5, с. 243].

Одним із таких методів є проєктна діяльність, яка виступає не просто як доповнення до традиційного навчання, а як самостійна контекстна технологія інтенсивного навчання. Суть проєктної діяльності полягає у виконанні учнями комплексних завдань, спрямованих на досягнення конкретних результатів.

Цей метод органічно поєднує в собі дидактичні (формування практичних вмінь і навичок, розширення світогляду та ерудиції, оволодіння методами дослідження та аналізу інформації), розвиваючі (розвиток критичного мислення та креативності, вміння приймати оптимальні рішення, навички самоорганізації та тайм-менеджменту, внутрішня мотивація до навчання) та виховні (формування навичок командної роботи та

комунікації, розвиток моральних цінностей та світоглядних установок, адаптація до мінливих умов та саморегуляція особистості) аспекти [6, с. 139].

Для дослідження використання проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів молодшого шкільного віку в освітньому процесі початкової школи нами було проведено онлайн-анкетування вчителів початкових класів. Анкета була створена за допомогою Google Форми та надсилалася в освітянські спільноти в соціальній мережі Facebook та месенджері Telegram. В анкетуванні взяли участь 52 вчителі початкових класів.

До анкети були включені наступні запитання:

1. Спираючись на Ваш власний досвід, вкажіть, наскільки актуальною для сучасної школи є проблема формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів?

2. Чи цікавитесь Ви інноваційними освітніми технологіями з метою впровадження в освітній процес?

3. Чи вважаєте Ви, що проєктні технології є більш ефективними у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів за традиційні технології?

4. Як часто Ви використовуєте проєктні технології у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів?

5. Які переваги використання проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів?

Спираючись на власний досвід вчителі вважають, що проблема формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів є актуальною (96,2%). 3,8% опитаних відповіли, що є важливіші питання.

На друге запитання «Чи цікавитесь Ви інноваційними освітніми технологіями з метою впровадження в освітній процес?» маємо такі відповіді: так (90,4%), частково (9,6%).

Відповіді на третє запитання анкетування вказують, що переважна більшість респондентів (96,2%), вважають проєктні технології більш ефективними порівняно з традиційними у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Водночас незначна частка (3,8%) опитаних дотримується протилежної думки, відзначаючи ефективнішими традиційні технології.

Четверте запитання було відкрите, адже частота використання проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів – індивідуальна. Ми отримали 52 відповіді й багато з них є схожими та не відрізняються одна від одної, тому вирішили деякі об'єднати і отримали такі відповіді (рис. 1):

Якщо в цьому є потреба		Лише коли передбачено програмою
1 раз на місяць	Іноді	На завершення теми
Часто	За наявності часу	Рідко, 1–2 рази на рік
Щоразу при розгляді тем, які стосуються здоров'язбережувальної компетентності		

Рис 1. Частота використання вчителями проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів

Останнє запитання було напівзакрите, й звучало так «Які переваги використання проєктних технологій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів?» маємо такі результати: активна участь всіх учасників навчального процесу – 65%; розвиток комунікативних навичок та вмінь учнів – 80%; застосування теорії в практиці: проєктні технології дозволяють учням застосовувати знання отримані на уроках у практичних ситуаціях – 80%; розвиток критичного мислення: учні, працюючи над проєктом, вчаться аналізувати інформацію, оцінювати ризики та приймати обґрунтовані рішення щодо збереження свого здоров'я – 90%; використання проєктних технологій дозволяє широко використовувати різноманітні мультимедійні засоби (відео, аудіо, презентації тощо), що робить процес навчання цікавішим та доступнішим для дітей – 65%; інше (4%): активізується творча діяльність учнів. Наявність кінцевого результату (журнал, презентація тощо).

На основі аналізу результатів проведеного опитування серед учителів початкових класів було з'ясовано, що загалом проблема формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів є актуальною і значущою, педагоги

переконані в необхідності використання проєктних технологій, але в реальному освітньому процесі робота, на жаль, має епізодичний та несистематичний характер.

Список використаних джерел:

1. Щорічний звіт про стан здоров'я населення України та епідемічну ситуацію за 2022 рік. Київ, 2023. 39 с.
2. Бойченко Т. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11-12. С. 6–7.
3. Формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності: практичний посібник / уклад. Гуз Г. М. Овруч, 2021. 105 с.
4. Кисла О. Ф. Формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку засобами здоров'язбережувальних технологій. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. №9 (Ч.2). С. 103–106.
5. Молодиченко В. В., Молодиченко Н. А. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи. *Здоров'я дітей і молоді: безпекові та психолого-педагогічні аспекти*. Вип. 3. 2020. С. 237–251.
6. Красовська О. О., Сойко І. М., Міськова Н. М., Хом'як О. А. Технології підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування проєктного навчання. *Теорія і методика професійної освіти*. Вип. 49. Том 1. 2022. С. 138–143.

ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ І КОМФОРТУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Євгенія ПОЧИНОК,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Аліна ГУНІНА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Статтю присвячено аналізу значущості безпечного та комфортного освітнього середовища в початкових школах України, що є складовою реформ Нової української школи. Висвітлено роль сучасного навчального простору як «третього вчителя», що сприяє формуванню особистості школяра, гуманізації взаємин у системі «учитель – учень» і забезпеченню здоров'язберезувальної функції початкової освіти. Розглянуто важливість ергономічного та багатофункціонального простору, оснащеного сучасними інформаційними технологіями. Автор підкреслює необхідність адаптації освітнього простору до психофізіологічних потреб молодших школярів і зазначає, що якісне середовище є базою для формування гармонійної, здорової особистості.*

***Ключові слова:** освітнє середовище, безпека, комфорт, здоров'я, молодші школярі.*

THE ISSUE OF SAFETY AND COMFORT IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF MODERN PRIMARY SCHOOLS

Yevheniia POCHYNOK,

Alina HUNINA

***Abstract.** The article is devoted to analyzing the importance of a safe and comfortable educational environment in primary schools of Ukraine, which is an integral part of the New Ukrainian School reforms. The role of the modern educational space as a «third teacher» is highlighted, emphasizing its contribution to the development of a pupil's personality, the humanization of relationships in the «teacher-student» system, and the implementation of the health-preserving function of primary education. The importance of an ergonomic and multifunctional space equipped with*

modern information technologies is discussed. The author underscores the necessity of adapting the educational environment to the psychophysiological needs of young pupils and notes that a high-quality environment serves as the foundation for forming a harmonious and healthy personality.

Keywords: *educational environment, safety, comfort, health, young pupils.*

Сучасна національна система освіти є основою становлення особистості, суспільства і держави загалом, визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності. Освітня реформа в Україні спрямована на пошук ефективних шляхів удосконалення організації й побудови сучасної освіти відповідно до потреб соціально-економічного розвитку країни та людського чинника як домінантного фактора гуманізації освіти.

Нове освітнє середовище як «третій учитель» є невід’ємним складником сучасної української школи. Однією з основних концептуальних засад реформування освіти в межах Нової української школи є осучаснення освітнього середовища, яке сприятиме формуванню й розвитку особистості кожного школяра. На допомогу освітянам МОН України видало низку законів, постанов та методичних рекомендацій, зорієнтованих на врізноманітнення освітнього простору, оновлення дидактичного обладнання, забезпечення комфортного й безпечного просторово-предметного оточення.

Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі, схваленою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, обумовлено необхідність побудови безпечного та здорового освітнього середовища у Новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров’я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг [4]. У зв’язку з цим актуалізується питання переосмислення ролі та значення освітнього середовища, що має забезпечувати оздоровчу функцію освіти, сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між учнями й педагогами, оптимізації взаємовпливів у системі «учитель – учень – освітнє середовище». Отже, нарізла необхідність розв’язання проблеми ергономічного освітнього середовища сучасної НУШ, що не обмежується лише

оформленням комфортних інтер'єрів чи оздобленням засобів навчання, а передбачає оптимізацію міжособистісної взаємодії, сприяє емоційно-психологічному благополуччю учасників освітнього процесу, відсутності насильства та деструктивним впливам середовища.

Актуальність теми посилює «криза семи років» молодших школярів, що адаптуються, розвиваються в сучасному динамічному й багатофункціональному освітньому середовищі та, відповідно, зумовлює виняткову відповідальність учителів початкової школи.

Проблематика освітнього середовища активно розробляється зарубіжними й українськими науковцями, зокрема такими, як: Є. Бачинська, В. Лебедєва, О. Леонова, І. Мешкова, В. Рубцов, О. Скідін, І. Улановська, О. Хмельницька, І. Шендрик та ін. Аналіз досліджень реформування системи освіти в контексті побудови Нової української школи (О. Буров, А. Василюк, Н. Лавриченко, О. Матвієнко, О. Овчарук, А. Цимбалару та ін.) засвідчив значну увагу науковців до її модернізації та реалізації нової системи цінностей фізичного оточення.

Створення сучасного освітнього середовища є однією з вимог реформування в межах Нової української школи. У вітчизняній педагогіці термін «середовище» з'явився в 20-ті роки минулого століття, коли поле наукових інтересів педагогів розширювалося поняттями «педагогіка середовища» (С. Шацький), «суспільне середовище дитини» (П. Блонський), «середовище колективу» (Л. Новікова), «навколишнє середовище» (А. Макаренко) тощо.

Застосування різних методологічних підходів до моделювання освітнього середовища спричинило появу різних поглядів на його сутність, структуру, зв'язки, психолого-педагогічні та ергономічні можливості.

У поняттєвому апараті педагогіки поряд із поняттям «освітнє середовище» використовується поняття «освітній простір». У педагогічній літературі поняття «освітнє середовище» та «освітній простір» часто прирівнюють. О. Смолінська висловлює думку, що середовище є складовою частиною простору [5, с. 15]. Проаналізувавши праці сучасних дослідників, можемо виокремити основні погляди на поняття «освітнє середовище», а саме: як елемент просторово-

предметного оточення (В. Рибалка), як сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості (В. Вербицький, як розвивальне середовище (Ш. Амонашвілі). Відтак, тлумачення освітнього середовища дослідницею О. Смолінською як інтегративного поняття, що синтезує низку психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, дидактичних, еколого-естетичних та ін. чинників, унаслідок взаємодії яких забезпечується ефективна соціалізація та розвиток особистісних цінностей учня в навчально-виховному процесі початкової школи, найбільше віддзеркалює наше бачення у межах означеної проблеми. Середовище є частиною освітнього простору, що є упорядкованішим та конкретнішим, детермінований людським чинником.

На переконання А. Цимбалару, освітнє середовище можна розглядати як особливий технологічний засіб, формуванням якого можна управляти [6]. Важливим завданням загальноосвітнього навчального закладу є створення безпечних і нешкідливих умов навчання й виховання, які б сприяли формуванню гармонійно розвиненої, фізично досконалої особистості з відповідальним ставленням до власного здоров'я та здоров'я інших [3]. Об'єктом впливу педагога мають стати умови, фактори, обставини, засоби для ефективного формування особистості школяра з його індивідуальними та віковими особливостями. Кожен елемент освітнього середовища повинен бути не лише джерелом інформації, а й інструментом, що сприяє формуванню пізнавального інтересу, розвитку особистості учня, є основою його емоційного й фізичного комфорту та зміцнення здоров'я.

Важливим в аспекті нашого дослідження є з'ясування складників освітнього середовища задля продуктивної організації навчально-виховного процесу. До матеріально-технічного блоку В. Ясвін ми вналежнюємо просторово-предметну достатність (за А. Цимбалару), санітарно-гігієнічні умови утримання матеріально-технічної бази навчального закладу, рівень оснащення сучасними інформаційними технологіями. До освітнього блоку належать зміст, форми і методи навчання та виховання. До комунікативного – взаємовідносини між учнівським і педагогічним колективами та взаємовідносини усередині кожного з них [6]. Зіставно-порівняльний аналіз різних наукових підходів, дає можливість визначити, що більшість науковців до структурних компонентів освітнього середовища

включають психодидактичний, соціальний та інформаційно-предметний.

Ключовими якостями сучасного освітнього простору є: цілісність, єдність і впорядкованість предметно-просторового середовища та візуального сприйняття; багатофункціональність, гнучкість та мобільність; вікова відповідність; персоналізованість, наявність особистого простору; свобода, відкритість сприйняття, креативність; практичність та ергономічність; гармонійність та збалансованість; соціалізація та співпраця.

За характером впливу освітнє середовище може бути комфортним, відносно комфортним або екстремальним. Ми розглядаємо комфортне освітнє середовище, яке має забезпечити оптимальну динаміку працездатності, гарне самопочуття та збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Концепція Нової української школи оперує поняттям «нове освітнє середовище» та визначає його як сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфортного навчання учнів, учителів і самих батьків [2]. Із цією метою змінюються просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання, що повинні відповідати вимогам ергономічності, безпечності, міцності, естетичності тощо. Отже, організація комфортного освітнього середовища передбачає, насамперед, орієнтацію на суб'єкта, для якого воно створюється, урахування його психофізіологічних особливостей.

Аналізуючи сказане вище, ми можемо зробити висновок, що організація середовища забезпечується сукупністю чинників, пов'язаних із матеріально-технічними, санітарно-гігієнічними, освітніми та комунікативними складниками здорової життєдіяльності, гармонійного розвитку особистості, вчасного задоволення її актуальних потреб. Організація освітнього середовища є педагогічно керованим процесом з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Якісне освітнє середовище НУШ є основою ефективної освіти та здоров'я майбутнього покоління української нації.

Рушійними силами сучасної системи освіти є її інформатизація та технологізація, акцентуація уваги на суб'єктності навчання, запровадження компетентнісного підходу, зміна методології навчання (командна чи групова діяльність, колективні проєкти), що потребує інноваційних педагогічних рішень і підходів до проєктування сучасного освітнього

середовища. Водночас, як підкреслює Г. Мешко, «освітнє середовище сучасного навчального закладу неповною мірою виконує функції збереження та зміцнення здоров'я дітей» [3].

Отже, сучасне освітнє середовище варто розглядати як інтегровану систему, що включає різноманітні елементи для забезпечення якісного та навчального процесу. Ключовими складовими сучасного освітнього середовища є безпечне, інклюзивне, розвивальне та мотиваційне, які сприяють повноцінному розвитку та успіху учнів.

У педагогіці під безпекою прийнято розуміти стан захищеності життєво-важливих інтересів особистості, суспільства, організації, підприємства від потенційно і реально існуючих загроз, або відсутність таких. У сучасних словниках із психології під безпекою розуміється «стан людини або характеристика відповідної обстановки, в якій людина відчуває себе досить комфортно, не боїться говорити, те, що думає, і робити те, що хочеться робити в даний момент часу» [1]. Це такі умови, в яких знаходиться людина, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не тягне дій, що вважаються негативними по відношенню до даного об'єкту.

Основні принципи безпечного освітнього середовища:

- принцип домінування життя людини як головної цінності (життя і здоров'я кожної дитини є найвищою цінністю);
- принцип рівності (всі учні мають рівні права та можливості, незалежно від їхніх особливостей);
- принцип справедливості (правила та норми безпечної поведінки застосовуються до всіх однаково);
- принцип комплексності оцінки небезпек (фізичних, соціально-психологічних, інформаційних тощо);
- включає в себе комплексну методику оцінки різних освітніх факторів ризику;
- принцип прозорості й відкритості (інформація про діяльність школи є доступною й відкритою для всіх зацікавлених сторін, для співпраці з батьками, громадськістю та іншими закладами);
- принцип партнерства (взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу будується на принципах партнерства та співпраці);
- принцип міні-макса (визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення);

– принцип урахування вікових особливостей (діти молодшого шкільного віку характеризуються певними віковими особливостями як сенситивний період розвитку особливості).

Учні молодшого шкільного віку не завжди володіють фізичними, інтелектуально-особистісними можливостями, що дозволяють адекватно оцінити небезпечну ситуацію, уникнути або подолати наслідки потрапляння в критичні ситуації. Цим і визначається необхідність створення максимально безпечного освітнього середовища, підвищення компетентності і обізнаності майбутніх педагогів в питаннях забезпечення безпеки життєдіяльності дітей.

Отже, сучасне освітнє середовище початкової школи має бути багатофункціональним, мобільним, безпечним, відповідати вимогам ергономічності, забезпечувати психофізіологічний комфорт і сприяти здоров'ю дітей. Якісне освітнє середовище є основою успішної освіти та здоров'я нації, вимагає комплексного підходу та інновацій у сфері педагогіки, що є ключовим для реалізації концепції Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Князькіна Д. В., Подтикан І. В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. праць IX Всеукр. наук.-практ. конф. «Педагогіка здоров'я». Чернігів, 2019. С. 100–103.
2. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view>.
3. Мешко Г. М. Формування здоров'язберезувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1. С. 157–161.
4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020>.
5. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні засади організації культурно освітнього простору педагогічних університетів України: дис. ... доктора пед. наук ; 13.00.01. Дрогобич, 2015. 598 с.
6. Цимбалару А. Д. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

ВПЛИВ СТРЕСУ ТА ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ НА ДИТЯЧИЙ МОЗОК

Тетяна РОЗОВА,

кандидат педагогічних наук;

Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню впливу стресу та травматичних подій на розвиток дитячого мозку. У дослідженні розглянуто фізіологічні зміни, що відбуваються в мозку дитини під впливом стресових факторів, а також довготривалі наслідки для когнітивних функцій, емоційного розвитку та поведінки. Автори аналізують наукові дослідження, які демонструють як гострі, так і хронічні стресові ситуації можуть впливати на формування нервових зв'язків, структуру мозку та його функціонування. Крім того, розглянуто різні типи травматичних подій, які можуть вплинути на дитячу психіку та запропоновано рекомендації щодо профілактики та подолання наслідків стресу та травм у дітей.*

***Ключові слова:** стрес, дитячий мозок, травматичні події, психологічна травма, профілактика.*

THE IMPACT OF STRESS AND TRAUMATIC EVENTS ON THE CHILDREN'S BRAIN

Tetiana ROZOVA

***Abstract.** The article is devoted to the study of the impact of stress and traumatic events on the development of the child's brain. The study examines the physiological changes that occur in the child's brain under the influence of stress factors, as well as the long-term consequences for cognitive functions, emotional development and behavior. The authors analyze scientific studies that demonstrate that both acute and chronic stressful situations can affect the formation of neural connections, brain structure and its functioning. In addition, the article examines different types of traumatic events that can affect the child's psyche, and offers recommendations for preventing and overcoming the consequences of stress and trauma in children.*

***Keywords:** stress, child brain, traumatic events, psychological trauma, prevention.*

Стрес і травматичні події останнім часом є невід’ємною частиною життя багатьох дітей України. Вони спричинені різними факторами, такими як вторгнення Російської федерації на територію України, постійні повітряні тривоги, та ще й велика кількість сімейних конфліктів та різного типу соціальних негараздів. Дослідження показують, що стрес має значний вплив на розвиток мозку у дітей, що може призводити до різних когнітивних та емоційних порушень. Метою цієї статті є детальне дослідження впливу стресу та травматичних подій на дитячий мозок, а також визначення ефективних методів подолання негативних наслідків.

Вивчення впливу стресу на дитячий мозок є важливим через кілька причин. По-перше, розуміння того, як стрес впливає на дитячий мозок, може допомогти в розробці ефективних психотерапевтичних втручань, які можуть покращити психічне здоров’я дітей. По-друге, знання про довгострокові наслідки стресу може сприяти розробці профілактичних програм, які допоможуть знизити ризик розвитку психічних розладів у майбутньому.

Стрес – це фізіологічна і психологічна реакція організму дитини на зовнішні чи внутрішні подразники, які перевищують її адаптивні можливості. Травматичні події включають будь-які ситуації, які викликають сильний стрес і загрозу для фізичного чи психологічного благополуччя дитини. Розвиток мозку у дітей характеризується високим рівнем пластичності, що означає здатність мозку змінювати свою структуру і функції у відповідь на досвід і навколишнє середовище.

Таким чином, фізіологічно стрес активує гіпоталамо-гіпофізарно-надниркову вісь, яка регулює виділення гормонів стресу, таких як кортизол. Під час гострого стресу ці гормони можуть допомогти організму мобілізувати ресурси для подолання загрози. Однак хронічний стрес може призвести до дисфункції цієї осі, що негативно впливає на різні системи організму, включаючи мозок.

Однак дитячий мозок є дуже пластичний. Нейропластичність є ключовим аспектом розвитку мозку у дітей. Це здатність мозку змінювати свої нейронні зв’язки у відповідь на досвід. У дитячому віці мозок особливо чутливий до зовнішніх впливів, включаючи стрес, що може призвести як до позитивних, так і до негативних змін у структурі і функціях мозку.

Існує кілька підходів до вивчення впливу стресу на мозок. Одним з найефективніших є психометричні методи, вони включають використання різних опитувальників і тестів для оцінки рівня стресу та його впливу на психічне здоров'я дітей. Ці методи дозволяють отримати кількісні дані, які можуть бути використані для аналізу зв'язків між рівнем стресу та різними когнітивними та емоційними показниками.

Стрес може значно впливати на нейронні зв'язки в мозку, особливо в таких критичних областях, як гіпокамп, мигдалина та префронтальна кора. Гіпокамп, який відповідає за пам'ять і навчання, може зазнати атрофії під впливом хронічного стресу. Мигдалина, яка відіграє важливу роль у регуляції емоцій, може стати надмірно активною, що призводить до підвищеної тривожності та інших емоційних розладів. Префронтальна кора, відповідальна за виконавчі функції та самоконтроль, може також зазнати змін, що призводить до порушень у поведінці та прийнятті рішень.

Також зазнають змін і гормони. Гормональні зміни під час стресу, особливо підвищений рівень кортизолу, мають значний вплив на дитячий мозок. Хронічне підвищення рівня кортизолу може призвести до нейротоксичності, що негативно впливає на нейрогенез та синаптичну пластичність. Ці зміни можуть мати довгострокові наслідки для когнітивного розвитку та психічного здоров'я.

Отже, розглянемо як різні частини мозку реагують на стрес:

- гіпокамп – хронічний стрес може зменшити об'єм гіпокампа, що негативно впливає на здатність до навчання та пам'яті;

- мигдалина – підвищена активність мигдалини асоціюється із збільшенням тривожності та емоційної реактивності;

- префронтальна кора – зменшення об'єму та функціональності префронтальної кори може призвести до проблем з контролем імпульсів та виконавчими функціями.

Таким чином, діти, які зазнали хронічного стресу, часто мають проблеми з пам'яттю та навчанням. Це може бути пов'язано з пошкодженнями гіпокампа, який відіграє ключову роль у процесах консолідації пам'яті. Такі діти можуть виявляти знижену здатність до запам'ятовування нової інформації та труднощі з виконанням навчальних завдань.

Також, хронічний стрес впливає на здатність дітей регулювати свої емоції. Діти, які переживають високий рівень

стресу, можуть виявляти підвищену агресивність, тривожність, депресію та інші емоційні розлади. Вони також можуть мати проблеми з соціальною адаптацією та встановленням позитивних міжособистісних відносин.

Розглянемо які ж довгострокові наслідки стресу в дитинстві.

Стрес у дитинстві може мати довгострокові наслідки для психічного здоров'я. Дослідження показують, що діти, які зазнали значного стресу, мають підвищений ризик розвитку психічних розладів у дорослому віці, таких як депресія, тривожні розлади та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Посттравматичний стресовий розлад є серйозним психічним розладом, який може розвинутися у дітей після пережитих травматичних подій. Симптоми ПТСР включають повторювані спогади про травму, нічні кошмари, підвищену тривожність та уникання ситуацій, які нагадують про травму. Це може серйозно впливати на функціонування дитини в повсякденному житті та навчанні.

Тривожні розлади та депресія є одними з найпоширеніших психічних розладів серед дітей, які зазнали стресу або травматичних подій. Тривожні розлади можуть проявлятися як постійна тривожність, страхи, фобії та панічні атаки. Депресія у дітей може проявлятися через постійний сум, втрату інтересу

Окрім ПТСР, тривожних розладів та депресії, діти, які зазнали стресу, можуть мати ризик розвитку інших психічних розладів, таких як розлади поведінки, розлади уваги з гіперактивністю (ADHD), а також розлади харчової поведінки. Ці розлади можуть ускладнювати навчання та соціальну адаптацію дітей. Тому надважливою стає роль сім'ї та оточення у розвитку стресостійкості дітей. Підтримуюче сімейне середовище може знизити негативний вплив стресу, тоді як конфліктне або деструктивне оточення може підвищити ризик розвитку психічних розладів. Батьки та вихователі повинні бути обізнані про вплив стресу та забезпечувати емоційну підтримку дітям.

На наступному місці є соціально-економічний статус, він є важливим фактором, який може впливати на рівень стресу у дітей. Низький СЕС часто асоціюється з більшим ризиком стресових ситуацій, таких як бідність, нестабільні житлові умови та обмежений доступ до якісної освіти та медичної допомоги. Діти з низьким СЕС мають підвищений ризик розвитку психічних розладів через хронічний стрес.

Шкільне середовище також може бути як джерелом стресу, так і підтримкою для дітей. Булінг, академічний тиск та соціальні конфлікти можуть викликати значний стрес у дітей. Навпаки, сприятливе шкільне середовище, яке підтримує емоційний розвиток та забезпечує безпечну атмосферу, може допомогти дітям подолати стресові ситуації.

Підходи до подолання стресу у дітей. Психотерапія є ефективним методом для подолання стресу та лікування психічних розладів у дітей. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним з найбільш ефективних підходів, який допомагає дітям змінювати негативні думки та поведінкові шаблони. Також корисними можуть бути методи арт-терапії, ігрової терапії та сімейної терапії.

Батьки та вихователі відіграють ключову роль у підтримці дітей, які переживають стрес. Емоційна підтримка, розуміння та забезпечення стабільного та безпечного середовища є критично важливими для зниження негативного впливу стресу. Батьки можуть навчати дітей стратегіям управління стресом, таким як релаксація, медитація та фізична активність.

Останнім часом з'являється все більше і більше програм втручання та профілактики, що спрямовані на зниження рівня стресу у дітей. Вони можуть включати освітні програми, спрямовані на розвиток емоційної грамотності, соціальні навички. Такі програми можуть проводитися в школах та громадах, забезпечуючи дітям ресурси та підтримку, необхідні для подолання стресових ситуацій.

Отже, дослідження впливу стресу та травматичних подій на дитячий мозок показує, що стрес може мати значний негативний вплив на нейронні мережі, когнітивні функції та емоційне здоров'я дітей. Хронічний стрес може призвести до довгострокових наслідків, таких як розвиток психічних розладів у дорослому віці.

Майбутні дослідження повинні бути зосереджені на більш детальному вивченні механізмів, через які стрес впливає на різні аспекти розвитку мозку у дітей. Зокрема, необхідні дослідження, що охоплюють генетичні та епігенетичні фактори, які можуть модулювати реакцію на стрес, а також роль різних видів втручань у запобіганні та лікуванні негативних наслідків стресу.

На основі проведених досліджень можна запропонувати кілька **рекомендацій для практикуючих психологів:**

1. Рання діагностика та втручання: важливо виявляти ознаки стресу та його негативного впливу на ранніх стадіях. Рання

діагностика може запобігти розвитку серйозних психічних розладів. Психологи повинні використовувати сучасні методи оцінки та інструменти для виявлення стресу у дітей.

2. Індивідуалізовані підходи: кожна дитина реагує на стрес по-різному, тому важливо застосовувати індивідуалізовані підходи до лікування та підтримки. Це може включати когнітивно-поведінкову терапію, арт-терапію, ігрову терапію та інші методи, що відповідають індивідуальним потребам дитини.

3. Робота з сім'єю: ефективна терапія повинна включати роботу з родиною дитини. Батьки та вихователі повинні бути залучені до процесу лікування, отримувати необхідну інформацію та підтримку для забезпечення стабільного та підтримуючого середовища для дитини.

4. Профілактичні програми: розробка та впровадження профілактичних програм у школах та громадах може допомогти зменшити рівень стресу у дітей та сприяти їхньому емоційному благополуччю. Такі програми можуть включати навчання емоційної грамотності, розвиток соціальних навичок та технік релаксації.

5. Підвищення обізнаності: проведення інформаційно-просвітницької роботи серед батьків, вчителів та суспільства в цілому про вплив стресу на дитячий мозок та методи його подолання є критично важливим. Обізнаність про проблему може сприяти своєчасному втручанню та підтримці дітей.

Вплив стресу та травматичних подій на дитячий мозок є складною та багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу до дослідження та лікування. Хронічний стрес може мати серйозні довгострокові наслідки для когнітивного розвитку та психічного здоров'я дітей. Проте, завдяки сучасним методам дослідження, таким як нейровізуалізація та психометричні тести, ми можемо краще розуміти механізми впливу стресу та розробляти ефективні стратегії втручання.

Сім'я, школа та суспільство відіграють важливу роль у підтримці дітей, які переживають стрес. Інформованість, рання діагностика та індивідуалізований підхід до лікування можуть значно знизити негативний вплив стресу на дитячий мозок та сприяти здоровому розвитку дітей.

Дослідження впливу стресу та травматичних подій на дитячий мозок показують, що стрес має складний та

багатогранний вплив на різні аспекти розвитку мозку та психічного здоров'я дітей. Зокрема, хронічний стрес може призводити до змін у структурі та функціях мозку, таких як зменшення об'єму гіпокампа, підвищена активність мигдалини та порушення функцій префронтальної кори. Ці зміни можуть викликати когнітивні порушення, такі як проблеми з пам'яттю та навчанням, а також емоційні та поведінкові розлади, включаючи тривожність, депресію та агресивність.

Хронічний стрес також впливає на гормональний баланс, зокрема підвищує рівень кортизолу, що може мати нейротоксичний ефект та впливати на нейрогенез та синаптичну пластичність. Це може мати довгострокові наслідки для когнітивного розвитку та психічного здоров'я дітей, підвищуючи ризик розвитку психічних розладів у дорослому віці.

Роль соціальних та екологічних факторів, таких як сімейне оточення, соціально-економічний статус та шкільне середовище, є ключовою у формуванні стресостійкості та загального психічного благополуччя дітей. Підтримуюче середовище може значно зменшити негативний вплив стресу та сприяти розвитку резильєнтності у дітей.

Подальші дослідження повинні зосереджуватися на більш детальному вивченні механізмів, через які стрес впливає на розвиток мозку. Зокрема, необхідно досліджувати генетичні та епігенетичні фактори, які можуть модулювати реакцію на стрес, а також роль раннього втручання та профілактичних програм.

Важливим напрямком є дослідження впливу різних видів втручань, таких як психотерапевтичні методи, сімейні програми підтримки та освітні програми, на зменшення негативного впливу стресу на дитячий мозок. Крім того, необхідно досліджувати ефективність різних підходів до лікування та підтримки дітей, які зазнали травматичних подій.

Продовження досліджень у цій галузі є критично важливим для розробки нових методів втручання та профілактики, що дозволить зменшити тягар психічних розладів серед дітей та забезпечити їм здорове майбутнє.

Впровадження ефективних методів втручання, підтримка з боку родини та суспільства, а також підвищення обізнаності про вплив стресу на дитячий мозок можуть сприяти значному покращенню психічного здоров'я та загального благополуччя дітей.

Список використаних джерел:

1. Горобець В. М. Нейропластичність і стрес у дітей. Київ : Академперіодика, 2018. 300 с.
2. Данилюк І. О. Психічне здоров'я дітей під впливом хронічного стресу. Львів : Видавництво Львівського національного медичного університету. 2019. 280 с.
3. Захарова Т. Г. Сімейні фактори впливу на дитячий мозок. Одеса : Поліграф, 2020. 310 с.
4. Іванова М. С. Травматичний досвід та нейропсихологія. Харків : Фоліо, 2017. 290 с.
5. Кирилюк О. П. Методи нейровізуалізації у вивченні дитячого стресу. Дніпро : Наука і освіта, 2018. 270 с.
6. Лебедева О. В. Психометричні методи оцінки стресу у дітей. Київ : Основи, 2019. 300 с.
7. Мельник А. І. Гормональні зміни у дітей під впливом стресу. Львів : Видавництво «Львівська політехніка», 2020. р., 320 с.
8. Нікітін В. Ю. Вплив соціально-економічних факторів на дитячий розвиток. Одеса : Чорномор'я, 2017. 310 с.
9. Олійник Н. В. Емоційна регуляція у дітей з високим рівнем стресу. Харків : Ранок, 2018. 290 с.
10. Петренко Л. О. Психологічна підтримка дітей після травматичних подій. Київ : Генеза, 2019. 300 с.
11. Романюк Т. М. Розлади поведінки у дітей під впливом стресу. Львів : Світ, 2020. 280 с.
12. Савченко І. І. Стрес та його вплив на когнітивний розвиток у дітей. Одеса : Астропринт, 2017. 320 с.
13. Тимошенко О. Г. Психологічні аспекти посттравматичного стресового розладу у дітей. Дніпро : Моноліт, 2018. 310 с.
14. Усик В. А. Психотерапевтичні методи роботи з дітьми з тривожними розладами. Київ : Книга, 2019. 300 с.
15. Федорова Л. В. Роль школи у подоланні стресу у дітей. Львів : Кальварія, 2020. 290 с.
16. Харченко П. О. Психічне здоров'я дітей у кризових ситуаціях. Одеса : Фенікс, 2017. 280 с.
17. Цимбалюк Н. І. Ефективність сімейної терапії у лікуванні дитячого стресу. Харків : Кроссрод, 2018, 310 с.
18. Чумак А. В. Вплив травматичних подій на розвиток дитячої психіки. Київ : Освіта, 2019. 320 с.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Яна СЕРГІЄНКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Юлія ПАВЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті проаналізовано поняття «креативність», розглянуто можливості розвитку креативності здобувачів початкової освіти у дозвілльєвій діяльності також висвітлено методичні підходи і вправи для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** креативність, креативне мислення, розвиток креативності, здібності.*

DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF PRIMARY EDUCATION STUDENTS IN LEISURE LANGUAGE ACTIVITIES

Yana SERGIENKO

***Abstract.** The article analyzes the concept of «creativity», considers the possibilities of developing creativity in primary school students in leisure activities, and also highlights methodological approaches and exercises for developing creativity in primary school children.*

***Keywords:** creativity, creative thinking, development of creativity, abilities.*

Наш час – це час суттєвих змін у науці, техніці, інформаційному середовищі, освіті. Суспільству потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення, вміють творчо мислити. Тому одним із пріоритетних напрямків у своїй роботі бачу розвиток креативності учнів.

Сьогодні народжується нова школа, у якій учень зможе повноцінно жити, проєктувати своє майбутнє, свій життєвий шлях, проявляючи власні здібності та можливості, маючи бажання до самовдосконалення, самоосвіти та самовиховання.

Питання розвитку креативності молодших школярів є надзвичайно актуальним у наш час. Адже саме зараз наша країна потребує людей, які можуть приймати сміливі та нешаблонні рішення, які вміють мислити творчо. Прикро, але досить часто процес навчання зводиться лише до зазубрювання і наслідування прийомів діяльності, розв'язування однотипних завдань. Шаблонне та монотонне повторення одноманітних дій не сприяє розвиткові бажання вчитися. Діти втрачають радість відкриття і поступово позбавляються здатності до творчості.

З приходом дитини до школи розпочинається новий етап у розвитку нових форм її спілкування. Першокласник потрапляє в атмосферу учіння, тоді як дошкільником він цілий день проводив у грі. Спілкування дітей поступово набуває якісно нового змісту, бо для нього виникають нові умови: з'являється необхідність засвоювати нові поняття з різних навчальних дисциплін, опановувати нову інформацію, робити спроби застосовувати її під час формування нових дій та навичок. Сучасний період розвитку суспільства, оновлення всіх сфер його соціального і духовного життя потребує якісно нового рівня освіти, який відповідав би міжнародним стандартам.

При цьому не достатньо вивченим залишається аспект практичної організації сімейного дозвілля з метою креативного розвитку дітей в умовах початкової школи. Тому постає проблема пошуку ефективних методів навчання молодших школярів. Найбільш ефективними на сьогодні є креативні методи навчання, тому, на мій погляд, опрацювання цієї теми є дуже актуальним.

По-перше, креативне навчання – це навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання, що належить до педагогічних технологій на основі ефективності управління й організації навчального процесу.

По-друге, призначення креативного навчання полягає у тому, щоб, передати знання, усвідомити цінність інших людей. Зміст роботи полягає не лише у знаннях, але й у способах мислення.

По-третє, креативне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, мета якої – забезпечення комфортних умов, за яких кожен учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою.

Час навчання у початковій школі є особливим періодом для розвитку творчих здібностей дитини, коли учням властива висока синзетивність. У цьому віці навчальна діяльність є дуже привабливою, адже саме за успіхами у навчанні дорослі та однолітки оцінюють дитину, як особистість, що певною мірою віддзеркалюється на самоповазі та самооцінці дитини, її самосприйнятті. Авторитет вчителя у розвитку особистості набуває надзвичайного значення, бо у 6-7-річному віці дитині притаманний механізм наслідування. Тому вчителю при організації навчально-виховного процесу слід враховувати ці особливості розвитку особистості школяра, щоб створити необхідні умови для розвитку творчого потенціалу дітей.

Проблема розвитку креативного потенціалу особистості в молодшому шкільному віці набула в останні роки яскраво виявленої соціальної значущості.

Дослідження проблем креативності та її вплив на навчання завжди були актуальними і не втрачають своєї цінності. Тому багато вчених у своїх працях, присвячених проблемам творчості, зробили неоціненний внесок у науку, зокрема: О. Запорожець, В. Козаков, О. Кондратюк, В. Семиченко, О. Матюшкін, Е. Фромм та інші. На сучасному етапі розвитку психологічної науки проблема творчого потенціалу розкривається в дослідженнях А. Коваленко, А. Лука, В. Моляко, С. Симоненко, Є. Яковлевої та інших, а також таких закордонних дослідників, як: Д. Рензулі, Д. Фельдхьюсен, Т. Любарт, Р. Гілфорд, Е. Фромм, Е. Торренс, А. Маслоу, М. Генрі, У. Рассел та інші. В означених дослідженнях особлива увага приділяється виокремленню сутнісних характеристик творчого потенціалу особистості, розгляду структури та принципів формування та розвитку.

Креативність як важливу характеристику самоактуалізації розглядали А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс. У теоретичних і експериментальних дослідженнях креативності вітчизняних і закордонних науковців (О. Григоренко, М. Холодна, Дж. Гауен, Дж. Гілфорд, Ю. Дері, Дж. Монета й інші) простежується припущення про наявність у процесі реалізації креативності як дивергентного, так і конвергентного мислення. Тому під час вирішення проблеми формування креативних здібностей необхідно враховувати як дивергентні, так і конвергентні стратегії організації розумової діяльності.

Деякі автори (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг, Л. Термен, У. Уайсберг та ін.) розглядають креативність лише як різновид інтелектуальної поведінки. В. Русалов та Л. Полтавцева розглядають креативність як аспект інтелекту людини. М. Смульсон розглядає креативність як характеристику інтелекту, яка є цілісним інтегрованим психічним утворенням і забезпечує породження, конструювання й перебудову особистісних ментальних моделей світу.

Досить ґрунтовно питання про розвиток креативних здібностей дітей молодшого шкільного віку вивчали Ю. Гільбух, В. Дружинін, В. Моляко, О. Матюшкін, Л. Обухова, Н. Хазратова, А. Леві та ін. І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, С. Діденко, О. Леонтьєв та інші довели, що молодший шкільний вік є періодом найінтенсивнішого креативного становлення.

Незважаючи на велику кількість досліджень, спрямованих на вивчення креативності, розмаїття аспектів і підходів щодо визначення природи креативності, виділення умов реалізації і розвитку креативних якостей особистості, багато питань залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, це стосується розроблення проблеми розвитку креативності дітей на різних вікових етапах, визначення механізмів прояву та формування креативних якостей особистості в різні вікові періоди. Вирішення даних проблем має особливе значення, коли йдеться про дітей молодшого шкільного віку.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній науці та вивчення освітньої практики визначити поняття креативності і творчих здібностей, особливості креативності здобувачів початкової освіти, розкрити педагогічні підходи до розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

Термін «креативність» походить від латинського слова *creatio* (створення). Раніше в науковій літературі активно послуговувалися поняттям «творчі здібності», однак пізніше воно було потіснене запозиченим з англійської «креативність» [7]. Цей термін у педагогіці та психології набув поширення в 60-і роки ХХ століття. Проте зміст поняття «креативність» не можна визначити достатньо чітко та однозначно, оскільки досі не запропоновано єдиного підходу або концепції до його трактування. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні

його визначень [5]. Здебільшого креативність розуміють як «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості в якості незалежного фактора» [4]. Отже, креативність визначають як здатність людини до творчості.

Водночас наявна різниця між змістом понять «творчість» і «креативність». Креативність означає здатність продукувати оригінальні, цікаві та незвичні ідеї, швидко вирішувати проблемні ситуації, відхиляючись від традиційних схем мислення. Натомість «творчість» тлумачиться як «психологічний процес створення нових цінностей, ніби продовження і заміна дитячої гри. Діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей» [8, с. 520]. Творчість водночас є процесом і результатом, тоді як креативність – її активною основою.

Дослідниками виокремлено шість параметрів-характеристик креативності [3]:

- здатність до знаходження і формулювання проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість як уміння продумування різноманітних ідей;
- оригінальність – властивість відповідати на стимули нестандартно;
- здатність удосконалювати об’єкт, додаючи деталі;
- уміння розв’язувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу.

Креативність розглядаються наукою як суб’єктивна властивість дитини, людини. Вона має відношення до сфери індивідуальності. Відображає наявний і прогностичний рівні особистісного розвитку. Це сукупність здібностей, рис характеру, пізнавальних можливостей, набутого досвіду. Вони визначають особливості взаємодії зі світом, перетворення дійсності, засвоєння людської культури. Вона дозволяє дитині виявляти інтелектуальну ініціативу, створювати будь-що нове, оригінальне, а також реконструювати існуючі вже явища. Вона тісно пов’язана з мотивацією особистості, її спрямованістю на конкретний результат, дивергентним і конвергентним мисленням, процесами творчої уяви, цікавістю.

Розвиток креативності активно відбувається у період 5-6 років, оскільки у цьому тут з’являються сприятливі умови для проявів творчого мислення, закладаються основи рис характеру,

активно розвиваються процеси уяви, виникають нові мотиви діяльності. Питання креативності має декілька аспектів: створення належних умов для цілеспрямованої освітньої діяльності; основні напрямки й завдання розвитку мислення, уяви й пізнавальних інтересів, методи і прийоми діагностики й навчання; використання певного продуктивного виду дитячої діяльності.

Одним із найбільш ефективних видів дитячої діяльності, на нашу думку є художньої діяльність. Це унікальна за змістом поведінка малюка креативного плану, де він проявляє власні здібності, набутий досвід у вигляді уявлень про навколишній світ і за допомогою виражальних засобів передає своє ставлення до явищ дійсності, створюючи художні образи. Підґрунтям такої дитячої активності є мистецтво, його спонтанна природа, культурна спрямованість і естетичні функції. Найбільш поширеним видом таких практичних дій підростаючої особистості є зображальна. До неї належить малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання з паперу. Всі вони спрямовані на творчий розвиток, формування самостійності, задоволення естетичних потреб малечі.

Підсумовуючи, зазначу, що розгляд представлених концепцій, технологій креативної освіти не вичерпує всього арсеналу ідей, підходів, теорій творчого навчання то розвитку молодших школярів. Разом із тим зазначені теорії варто цілеспрямовано реалізовувати в сучасній школі, оскільки світ в цілому та економіка зокрема, вимагають плекання людини творчого типу. Якщо освіта залишається спрямованою на підготовку «людини корисної», тобто на формування наперед заданої кількості та конфігурації корисних якостей, то вона не задовольнятиме вимог часу.

Творчість орієнтована на самовизначення, а не на старання відтворення запрограмованих інструкцій та алгоритмів. Впровадження технологій креативного навчання є ще однією можливістю розвитку суспільства знань та інформації.

Отже, сучасне життя поставило на порядок денний проблему креативної освіти молодших школярів. Впровадження нових педагогічних підходів, що передбачають креативне навчання як вчителів, так і учнів, ґрунтуються на одночасному використанні мультимедійних засобів, комп'ютерів та інтернету, дозволяє зробити процес навчання більш інтенсивним та інтерактивним.

Оскільки мовлення – найважливіший засіб комунікації, то розвиток зв'язного мовлення являється провідним принципом навчання рідної мови.

Психологічне підґрунтя навчання молодших школярів зв'язного мовлення з'явилося завдяки працям видатних вчених – психологів та педагогів. Відповідно до програми, розвиток креативності пов'язаний із формуванням у молодших школярів уміння логічно і граматично правильно, з елементами виразності усно передавати почуте, побачене, пережите, прочитане. Щоб сформувати у дітей певні елементарні рівні монологічного та діалогічного мовлення, передбачається проводити значну роботу спочатку над умінням дітей відповідати на запитання і ставити їх перед однокласниками, учителем, правильно, емоційно сприймати мовлення дорослих і однолітків.

Підготовка до розвитку креативності особистості – процес тривалий, тому його необхідно починати якомога раніше, коли діти найбільше сприйнятливі до нового, коли немає стереотипів. Молодший шкільний вік є сенситивним (найбільш сприятливим, «чутливим») етапом розвитку креативності дитини, її самореалізації та зростання її особистісної гідності.

Розвиток креативності особистості відбувається найбільш результативно, якщо:

- створюються ситуації вибору, педагогічний процес включає завдання, які виконуються за участю уяви;
- організовується співтворчість у дитячому колективі з метою прояву і розвитку креативності кожного;
- забезпечується вдосконалення креативної спрямованості особистості педагога;
- використовуються технології розвитку креативного мислення.

Розвиток творчого мислення неможливий без допомоги дорослих – батьків та педагогів. Важливою умовою процесу формування креативного мислення є його поступовість та системність. Схильність до творчості є у кожної дитини. Тому завдання педагога – виявити зерна індивідуальної творчості і намагатися їх розвивати.

Виховання творчої особистості, починаючи з молодшого шкільного віку – одне із головних завдань вчителя початкових класів. Сучасні освітні програми, інноваційні процеси, які відбуваються у школі наголошують на необхідності розвивати

природні задатки та таланти дітей. Це можливо лише при умові створення атмосфери творчості, яка змушує учнів пізнавати і дивуватися, приймати рішення в нетипових ситуаціях. Тому сьогодні кожен вчитель у своїй педагогічній діяльності вишукує нові, нестандартні методи, форми та прийоми навчання. Це і нетрадиційні види уроків, колективні творчі справи в позаурочній роботі, проблемні методи навчання, які сприяють розвитку творчої активності школярів.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвілєвої діяльності. Київ : ДАКККиМ, 2010. Ч. І. 277 с.
2. Лук'яненко М. С. Розвиток творчого мислення молодших школярів. *Обдарована дитина*. 2002. № 5. С. 16.
3. Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися. *Початкова школа*. № 8. 2007. С. 1–5.
4. Смульсон М. Психологічні засади розвитку інтелекту дорослих. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 1. С. 9–15.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 123.
6. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 144 с.
7. Чорна Л. Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Обдарована дитина*. 2001. № 5. С. 42.

**АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ
ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
СТРАТЕГІЯ РОЗРОБКИ КУРСУ І ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО
ВИКЛАДАННЯ**

Юлія СТИРКІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** Стаття присвячена загальній стратегії розробки курсу англійської мови за професійним спрямуванням для вчителів початкової школи та особливостям його викладання.*

***Ключові слова:** англійська мова за професійним спрямуванням для вчителів початкової школи, загальномовний та професійний компоненти програми, офіційно-діловий та науковий стилі мовлення, академічна англомова лексика.*

**PROFESSIONAL ENGLISH FOR PRIMARY SCHOOL
TEACHERS: COURSE DEVELOPMENT STRATEGY
AND TEACHING FEATURES**

Yulia STIRKINA

***Abstract.** The article is devoted to the strategy of developing language courses in a professional direction of Primary school teachers. Using the example of a professional English language course, the author substantiates the possibility of a generally unified approach to the construction of such courses, the content of which logically combines purely linguistic topics that allow students to focus on practicing the phenomena of English grammar, and material devoted to the stylistic aspects of vocabulary and grammar formally business, scientific and academic style. Students are invited to choose an interesting topic in a professional direction of Primary school teachers and focus on gathering English-language information about it, preparing an English-language presentation, report, oral presentation, article, preparing for a debate or discussion on this topic. The author proposes the application in the course of elements of the project method and the method and the CLIL method, namely, language immersion, when students work on the same professional topic, but in different directions and aspects, while at the same time learning English-language professional vocabulary. At the same time, there is an acquisition of an active speech reserve and an actualization of a*

passive one, since students perform both oral and written types of work, both reproductive exercises and creative works. In the opinion of the author, this approach can help the teacher independently develop a language course for a professional direction on the basis of any language (including Ukrainian) and for students in a professional direction of Primary school teachers, while simultaneously adding certain own exercises, exercises and creative inventions.

Keywords: *professional English in a direction of Primary school teachers, general language and professional components of the program, official, business and scientific speech styles, academic English vocabulary.*

Отримати доступ до закордонних методичних навчальних розробок в умовах існування всесвітньої мережі не складно за однієї умови: володіння спеціалістом англійською як мовою міжнаціонального спілкування. Саме тому володіння англійською на достатньому професійному рівні необхідно будь-якому справжньому спеціалісту, який бажає постійно вдосконалювати свій фаховий рівень. Майбутній педагог повинен володіти навичками роботи з педагогічними сайтами, вміти орієнтуватися у англомовних педагогічних джерелах, читати наукові статті за професійним спрямуванням, знаходити нові комплекси методів і прийомів навчання і виховання учнів і вихованців.

На нашу думку, зміст курсу «Англійська мова професійного спрямування» має бути визначений основним його завданням: дати можливість майбутнім фахівцям засвоїти професійну іншомовну лексику, яка дозволить вести як безпосереднє, так і дистанційне спілкування з колегами за кордоном, дізнаватись про нові методи й підходи до навчання безпосередньо, а не опосередковано через перекладачів, що не завжди адекватно розуміють специфіку предмету. На високому рівні розроблено курси «Англійська мова для психологів» (автор Агабекян І.), «Англійська мова для психологів» (автор Кухарська В.) та інші, але, на жаль, на даний момент авторам статті невідомо про підручник з іноземної мови за професійним спрямуванням для вчителів початкових класів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Основні питання організації викладання іноземної мови за професійним спрямуванням та визначення основного змісту навчання студентів відображено у працях таких дослідників, як Т. Вдовіна, Н. Гальський, Г. Барабанова, Н. Газ, Г. Гринюк, Л. Купіш,

Б. Лапідус, Ю. Жлуктенко, М. Ляховицький, О. Можасва, Л. Смелякова, С. Фоломкіна, Л. Калініна Л., І. Самойлюкевич та багатьох інших, що становить теоретичне підґрунтя для поставленого завдання.

Особливість викладання англійської мови за професійним спрямуванням полягає у фаховому контексті обраної спеціальності, основним актуальним завданням якої є оволодіння знаннями фахової терміносистеми і набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для виконання навчальних професійно орієнтованих завдань, спрямованих на подальше спілкування у виробничих ситуаціях. Виконуючи зростаюче соціальне замовлення на підготовку таких спеціалістів в умовах розширення міжнародних зв'язків, нормативні документи Міністерства освіти і науки України визначили предметом навчання майбутніх фахівців спеціальну галузеву лексику. Для дослідження шляхів формування професійної англійської лексичної компетенції необхідно визначитися з питаннями організації планування, за якими здійснюється навчання. Розглянемо основні форми роботи викладання та критерії відбору змісту навчання, на яких базуються основні прийоми вивчення та оволодіння англійською мовою.

Мета курсу «Англійська мова професійного спрямування» полягає у формуванні у студентів комунікативної компетенції, базою для якої є уміння, сформовані на основі мовних знань і навичок; сприянні в оволодінні студентами уміннями і навичками спілкування в усній і писемній формах, відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових професійних сферах і ситуаціях. Метою професійного спрямування навчання є забезпечення можливостей для рівного професійного доступу учнівській молоді до кваліфікованої професійної підготовки, неперервної освіти впродовж всього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Зміст і структура курсу. Тематика курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» узгоджується з підручниками та навчально-методичними посібниками для вищого навчального закладу з певного предмету. На початку курсу вводиться вступний міні-курс з повторення основних правил граматики англійської мови (часи дієслів, побудова речень, артикль, множина іменників, вправи на інтонацію і вимову).

Основні складові змістової частини курсу мають певною мірою дублювати найважливіші теми з психології і педагогіки, які повинні засвоїти майбутні вчителі початкової школи: психологічні особливості засвоєння іноземної мови учнями початкової школи, дидактичні основи навчання іноземної мови, зміст, цілі, завдання і засоби навчання іноземних мов у початковій школі, система вправ і мовних ігор, формування фонологічної компетенції учнів початкової школи, формування лексичної компетенції, формування граматичної компетенції на початковому етапі, формування компетенції письма та писемного мовлення. Кожна з цих тем має бути представлена англomовними оригінальними джерелами, що концентрують професійну лексику, необхідно також упорядкувати словник професійних термінів. Так, до тем, що є обов'язковими для вивчення майбутніми вчителями початкових класів, входять такі:

1. Child development and early education theories and practices (Розвиток дитини. Теорія та практика раннього навчання).

2. Safe and appropriate activities for children (безпечні та відповідні до віку види діяльності дитини).

3. Relevant legislation, policies and procedures to ensure that children are supervised and safe at all times (відповідні правові та державні норми безпеки для забезпечення постійного нагляду за дітьми і їх безпеки).

4. An understanding of the cultural environment of the children (розуміння культурного середовища вихованців).

На нашу думку, логічним буде введення для спеціалістів початкової освіти теми: «Вивчення іноземної мови учнями початкових класів», побудованої на англomовних джерелах, що презентують як загальні закономірності навчання іноземної мови дошкільників та учнів початкової школи, так і новітні технології й винаходи у цій області. Тематика цього блоку окреслюється наступними темами:

1. Teaching problem how to teach a foreign language to Primary school children (Проблема навчання іноземної мови учнів початкової школи).

2. A distinguish between teaching Pre-school children and teaching children in Primary school (Відмінність між навчанням іноземної мови вихованців ДНЗ і учнів початкової школи).

3. Aims of teaching (мета навчання).

4. Content of teaching (зміст навчання).

5. Methods and techniques of teaching elementary school children (методи і техніки навчання учнів початкової школи).

Розробляючи курс «Англійська мова професійного спрямування», ставимо перед собою такі завдання:

1. Поновити знання студентів з базового курсу англійської мови. Стисло розглянути такі теми: «Вимова та інтонація», «Побудова англійського речення», «Іменник, артикль», «Числівник, прикметник», «Система часів англійського дієслова».

2. Ознайомити студентів з основними темами, які входять до необхідного мінімуму підготовки вчителя початкової школи, такими як:

Child development (розвиток дитини).

Creative experiences for young children (творчий досвід дитини).

Child guidance (спрямовування дитини).

Health, safety and nutrition (безпека, здоров'я, харчування).

Language and literacy curriculum (мова та програма навчання грамоти).

Math and science curriculum (математична і наукова програма).

Curriculum and program planning (програма та розробка програми).

Young children with special needs (діти з особливими потребами).

Студенти засвоюють лексику з цих тем, вчать слова до кожної теми, відпрацьовують на практичних заняттях навчальні ігри, розвиваючи види робіт із вихованцями: використання пісень, драматизації, художні засоби навчання, творчі завдання. Останнім блоком нашого курсу є саме навчання англійської у початковій школі, його загальні принципи та практичні поради вчителів початкової школи, які ми знайшли та намагалися упорядкувати.

1. Second language learning in Primary school (Принципи навчання іноземної мови).

2. ESL Games (Ігри навчання іноземної).

3. Teaching materials used for preschool ESL activities (Навчальні матеріали для вивчення іноземної у початковій школі).

4. ESL activities and teaching methods (Навчальна діяльність, методи навчання іноземної у початковій школі).

5. ESL Activities and Mini-Books for Every Classroom (Навчальна діяльність та підручники).

6. Total Physical Response (TPR) (Метод тотальної фізичної реакції як метод навчання іноземної у початковій школі).

Після теоретичного змісту необхідно розглянути окремі сучасні новітні технології, що стосуються шляхів урізноманітнення робіт з учнями початкової школи. Студентам також рекомендовано ознайомитись з програмами роботи початкової школи іноземною мовою, з елементами цікавих занять в Інтернеті, з сайтами, які забезпечують наочність, містять методичні поради, з он-лайн посібниками для дошкільників, з вітчизняними підручниками з іноземної для початкової школи [5].

Після закінчення курсу студенти повинні **знати**:

Мовленнєвий етикет спілкування: мовні моделі звертання, ввічливості, вибачення, погодження, лексичний мінімум ділових контактів, ділових зустрічей, нарад; особливості діалогу професійно-орієнтованого характеру; лексичний мінімум комп'ютерних технологій; професійно-орієнтований лексико-граматичний мінімум на високому рівні; орієнтуватися в основних поняттях професії англійською мовою (понятійний апарат); орієнтуватися у закордонних джерелах інформації; розумітись на планах навчання і виховання учнів початкової школи; знати граматичні форми й конструкції, що означають суб'єкт дії, дію, об'єкт дії, характеристики дії, необхідність, бажаність, можливість дії, умовні дії, логіко-сміслові зв'язки, граматичні форми й конструкції, що характерні для усних повідомлень за власною спеціальністю; аббревіатури фахових термінів у певній професійно-орієнтованій галузі; основи перекладу професійно-орієнтованих іншомовних джерел; лексичний мінімум основ міжкультурної свідомості з визначенням взаємостосунків і взаємовідносин; лексичний мінімум регіональних та соціальних відмінностей між Україною та країною, мову якої вивчають.

Вміти: досліджувати іншомовну оригінальну літературу та розширювати лексико-граматичні навички, навички студіювання та говоріння; зробити монологічне повідомлення професійного характеру з визначенням терміном мовлення; володіти рецептивними й продуктивними навичками словотворення; вести професійне спілкування на високому рівні з учителями початкової школи; використовувати сучасні засоби навчання у

роботі, дізнаватись про них з Інтернету; вміти порівнювати вітчизняну систему роботи у початковій школі та закордонну; володіти методами анотування та реферування іншомовних джерел, в тому числі й в Інтернеті; зробити комп'ютерний переклад іншомовної інформації; володіти прийомами ознайомчого читання з визначеною швидкістю без словника, пошукового читання з визначеною швидкістю без словника, вивчаючого читання з визначеною кількістю невідомих слів (з використанням словника); вести роботу з іншомовними джерелами наукового характеру (статті, монографії, реферати, трактати, дисертації тощо).

Діяльність викладачів спрямована на пошук ефективних форм мотивації студентів, особливих прийомів та засобів викладання великого обсягу матеріалу таким чином, щоб за обмежений період сформувати необхідні фахові знання певної термінологічної лексики та вміння користуватися ними в межах своєї професійної діяльності. Провідну роль в навчальному процесі відіграють практичні заняття, під час яких студенти ознайомлюються з новою лексикою, опрацьовують автентичні тексти, вчаться використовувати здобуті знання на практиці. Розв'язання комунікативно-пізнавальних завдань здійснюється завдяки різноманітним сучасним засобам іншомовного спілкування: рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи тощо [3]. Основними підходами до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням також залишається особистісно-орієнтований, діяльнісний і комунікативно-когнітивний, у центрі уваги котрих є особистість студента, урахування його особливостей, можливостей та здібностей. Вони реалізуються на основі диференціації та індивідуалізації навчання, нових інформаційних мультимедійних технологій, принципів продуктивності навчання, автономії, орієнтації на мовленнєвий розвиток навчання у співробітництві та методом проєктів. Слід зазначити, що основною з багатьох проблем в навчанні є різке зниження мотивації учбової діяльності, що пояснює характер цілеспрямованої дії, який спонукає до результативності. Для того, щоб викликати цікавість студентів, внутрішню самоповагу до себе, одним з факторів навчального процесу є створення позитивної атмосфери, ситуації успіху на основі індивідуального підходу і бажаного кінцевого результату. Тому студентам немовних вузів пропонують такий

вид діяльності, як самостійні роботи. Для їх виконання відводиться певна кількість годин планом робочої програми позаурочно. В основу завдань полягає принцип методу проєктів, головна ідея якого є спрямованість на переорієнтацію процесу навчання, а саме: на розвиток професійних якостей, навчання самостійно оволодівати знаннями. Студенти вчаться самостійно приймати різні рішення, шукати шляхи отримання інформації, співпрацювати в колективі. Теми для самостійної роботи обираються та зазначаються у програмі з оглядом на розділ, який вивчається на певному етапі. Кінцевим продуктом проєктної діяльності самостійних робіт може бути як самостійно складений термінологічний словник лексики за фахом, самостійний переклад технічних текстів, так і розробка блок-схем технологічних процесів, складання анотацій до статей англійською мовою тощо. Контроль за діяльністю студентів здійснюється завдяки оцінюванню як процесу, так і результату. Більшою мірою використовують спосіб підсумкового контролю, до якого належать письмовий звіт самостійної роботи та розроблений студентами матеріал, підкріплений усними відповідями.

Наступним, не менш важливим питанням, є питання пошуку та відбору навчального матеріалу, який є основою змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням. Як зазначає Барабанова, у немовному ЗВО універсальною дидактичною одиницею професійно-орієнтованого навчання є автентичний текст, який надає фактологічний матеріал для організації навчального спілкування [1]. Від змісту тексту залежить ефективність організації навчальної інтерактивної діяльності з розуміння смислової інформації та результативність засвоєння термінологічної лексики при вживанні її у висловлюванні студентів. Наявність у текстах таблиць, схем, графіків, та інших паратекстуальних засобів сприяють кращому розумінню студентами термінологічних одиниць та вираженою з їхньою допомогою фаховою інформацією [2]. Англomовні автентичні тексти є цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, який доповнює отримані студентами під час вивчення спеціальних дисциплін знання [4]. Тексти за фахом є джерелом словникового запасу студентів, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті, що допомагає конкретизувати значення слів, пояснити й уточнити випадки їх вживання у відповідності до усталених мовних норм і стандартів

[5]. Слід зазначити, що своєрідність мовних засобів при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням зумовлює необхідність розробки і використання спеціальних методичних прийомів для їх презентації та засвоєння. Так, у процесі семантизації лексичних одиниць повинні розкриватися як їх лексичні поняття, так і лексичний фон.

З урахуванням цього, оптимальним способом семантизації вважається коментар. Він пояснює академічні та професійні сфери і ситуації, в яких вони мають вживатися, тому підбір лексики може у значній мірі різнитися в окремих робочих програмах. Враховуючи зазначене вище, для визначення кількості лексичних одиниць, необхідність для складання словника – мінімуму англійської професійної лексики, ми виходили з міркування Ю. Жлуктенка про те, що не можна навчати студентів фахової лексики взагалі, її можна навчити лише в межах певної відібраної тематики, яка буде стояти найближче до основних питань профільюючої дисципліни факультету [3]. Мінімізація кількості відібраних лексичних одиниць є запорукою успіху в навчанні іноземної мови, оскільки чим менше обсяг матеріалу, тим більше шансів добитися ефективного його засвоєння. Іншими словами, для результативного навчання студентів необхідна мінімально достатня кількість нової іншомовної лексики. Щодо процедури відбору професійної лексики, необхідно зазначити основну послідовність операцій: вивчення номенклатури сфер, тем і ситуацій, характерних для професійної діяльності студентів; фаховий аналіз програмних вимог щодо змістовного наповнення навчального матеріалу, його відповідності потребам; пошук і підготовка текстових автентичних матеріалів, їх аналіз на відповідність вибраним критеріям відбору; обробка та систематизація відібраних джерел термінологічної лексики; вибір одиниць лексики згідно з визначеними критеріями відбору, її фіксування на паперових й електронних носіях, переклад термінів на українську мову; створення списку фахової лексики, її аналіз порівняння з іншими, аналогічними словниками-мінімумами, які є в матеріалах наукових досліджень з даної проблеми, уточнення і складання остаточного варіанту. В результаті проведеної роботи був складений список основних тем, видів робіт та форм контролю засвоєних знань для студентів – майбутніх учителів початкових класів.

Актуальність дослідження навчання іноземної мови за професійним спрямуванням викликана, перш за все, невпинно зростаючим темпом глобалізації суспільства, коли вітчизняним фахівцям окремої галузі необхідно постійно підтримувати контакти зі спеціалістами інших країн з метою покращення якості роботи, обміну досвідом у певному роді діяльності, є на часі і знаходиться у центрі наукових розвідок. Проте, незважаючи на широке коло наукових робіт, залишається спектр недосліджених і не розроблених у достатній мірі питань. Ми спробували розглянути проблему особливості організації викладання англійської мови за професійним спрямуванням у студентів – майбутніх учителів початкових класів. Проведене дослідження дозволяє перейти до підготовки й розробки більш конкретної методичної типології англійської мови за певним фаховим напрямком і створення адекватних вправ для її навчання, що становить перспективу подальшої роботи зі створення подібних курсів у різних професійних сферах.

Список використаних джерел:

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 101с.
2. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англійської лексичної компетенції у студентів-економістів. *Навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах*. Київ : Іноземні мови. № 82. 2007. С. 63–67.
3. Жлуктенко Ю. О. Методика викладання іноземних мов у вищій школі. К. : Вища школа, 1971. С. 31–50.
4. Морська Л. І. Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання: Дис. канд. пед. наук: спец.13. 00.02. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2001. 85 с.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування. К. : Ленвіт, 2005. 25 с.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Інна ХОДУЛІЙ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Наталія ВЛАСЕНКО,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто значення туристичних ресурсів екологічного туризму в початковій школі. Досліджено поняття екологічний туризм, туристичні ресурси, проаналізовано види туристичних ресурсів екологічного туризму в початковій школі. Зосереджено увагу на особливостях туристичних ресурсів в проведенні екологічного туризму в початковій школі.*

***Ключові слова:** екологічний туризм, туристичні ресурси, початкова школа, початкові класи.*

TOURIST RESOURCES OF ECOLOGICAL TOURISM IN PRIMARY SCHOOL

Inna KHODULIY

***Abstract.** The article considers the significance of tourist resources of ecological tourism in primary school. The concept of ecological tourism, tourist resources is studied, types of tourist resources of ecological tourism in primary school are analyzed. Attention is focused on the peculiarities of the behavior of tourist resources of ecological tourism in primary school.*

***Keywords:** ecological tourism, tourist resources, primary school, primary classes.*

У другій половині XIX століття в екотуризм активно показує себе в Україні. Почали формуватися туристичні регіони Карпатський та Кримський регіон [7]. Сам термін екотуризм є відносно новим поняттям у туристичній індустрії. Його вперше запропонував мексиканський економіст Гектор Себальос – Ласкурейн (Ceballos Lascurain). На його думку, екологічний туризм – це поєднання подорожі та дбайливого ставлення до природи, що дозволяє поєднати задоволення від її дослідження та

вивчення її флори і фауни з можливістю зробити свій внесок у її збереження. Найпростіша форма екотуризму – це поїздка в природу. Більш розвинений екотуризм охоплює такі сфери, як тваринний і рослинний світ, різноманітність форм життя, охорону навколишнього середовища та культурну спадщину. В загальному значенні, екотуризм є важливим інструментом для сталого розвитку регіону [2, 12].

У порівнянні з іншими видами туризму, екотуризм підкреслює свою винятковість з точки зору соціальної та економічної значущості. Ці характеристики включають:

- використання відносно великих територій незайманої природи та місць, що мають природну цінність;
- надання фінансової підтримки заходам, спрямованим на збереження природи, фінансування відвідуваних місць;
- мінімізація негативного впливу на природу;
- покращення екологічної освіти серед молодшого покоління;
- популяризація фізичної активності серед туристів;
- виховання морально-етичного ставлення до природи [4, 12].

Активну роль у розвитку цього виду туризму відіграють як міжнародні екологічні, туристичні, так і природоохоронні організації. Під егідою ЮНЕСКО ініційовано кілька програм, спрямованих на поліпшення стану навколишнього середовища. Серед них ЮНЕП (UNEP: United Nations Environment Programme) діяльність якої спрямована на підвищення обізнаності про стан навколишнього середовища. Важливою і значущою у сфері збереження навколишнього середовища є робота Міжнародного союзу охорони природи (МСОП, International Union for Conservation of Nature – IUCN). Саме ця організація публікує Червоний список видів рослин і тварин, які перебувають під загрозою зникнення, а отже, певною мірою сприяє їхньому збереженню. Для захисту збереження та розвитку екотуризму Всесвітній фонд природи (WWF) обрав гігантську панду своєю емблемою. Фонд зобов'язується сприяти розвитку екотуризму і виділив на це значні кошти. Низка неурядових організацій, також працюють і на Україні, для прикладу, Національний екологічний центр України (НЕЦУ), Всеукраїнська екологічна федерація та інші [10].

Індустрія екотуризму має важливу роль у розвитку господарського комплексу та економіки на різних рівнях – національному і регіональному. Вона сприяє створенню нових

робочих місць, розвитку індустрії, що спеціалізується на наданні екотуристичних послуг, а також збільшенню доходів місцевого населення. Крім того, екотуризм стимулює розбудову соціальної та виробничої інфраструктури в туристичних регіонах і збільшує надходження до бюджету місцевих громад і держави в цілому [1, 11].

Існує велика кількість різновидів екотуризму, які класифікуються за різними критеріями. Одним із таких критеріїв є ступінь заповідності території. Відповідно до цього, екотуризм поділяють на два основних напрямки (*таблиця 1*): перший – це класичний екотуризм, що охоплює заповідні території та водні акваторії; другий – екотури, що проводяться за межами природоохоронних зон.

Таблиця 1 – Види екологічного туризму

Вид	Характеристика
<i>Рекреаційний</i>	Один з найпоширеніших видів туризму який має на меті відпочинок на природі
<i>Науковий</i>	Найменш популярний вид, оскільки передбачає участь у різних типах експедицій. Природничі експедиції та виїзди, які були б цікаві більше науковцям. До таких відносяться тури в особливо охоронювані природні території (ООПТ)
<i>Пізнавальний (освітній)</i>	Це навчальні, науково-популярні та тематичні екскурсії, що проводяться на спеціальних екологічних стежках, заповідниках та національних парках.
<i>Подорожі до природно-заповідних зон</i>	Він приваблює безліч туристів, яких вабить унікальність та екзотичність природних об'єктів і явищ заповідної території. Іноді супроводжується різними демонстраціями активності гейзерів; кольоровим освітленням, музичним супроводом тощо)
<i>Пригодницький</i>	Асоціюється з активними способами пересування та відпочинку на природі, такими як альпінізм, скелелазіння, льодолазіння, спелеологія, альпінізм та багато інших видів діяльності. Піший туризм, водний туризм, гірські лижі, гірський велосипед, каньонінг, кінний туризм, катання на гірських велосипедах, дайвінг, парапланеризм тощо.

Ще однією класифікацією є розподіл екотуризму за метою подорожі. Найбільше екотуристів приваблюють природні атракції, такі як гори, ущелини, печери, озера та річки. Тут можна поєднати пізнавальний та рекреаційний елементи як активного,

так і пасивного відпочинку. Подібну класифікацію також пропонує Піменов В. [7, 8].

Особливу увагу заслуговують новітні та ультрасучасні напрямки екотуризму, які стали популярними порівняно нещодавно, але вже мають велику кількість прихильників, особливо серед молоді. Ці нові формати екотуризму швидко розвиваються і набувають все більшої популярності.

Тури «birdwatch» – вид орнітологічних турів, які мають на меті спостереження за птахами. Залежно від тривалості поїздки, проживання та харчування також можуть бути включені у вартість туру. Однак все більше людей намагаються займатися цим видом туризму самостійно.

Ще один цікавий вид відпочинку, геотуризм, швидко набув популярності серед туристів з усього світу. Геотуризм – це вид туризму, спрямований на відпочинок і вивчення різних геологічних утворень: окремих відслонень гірських порід, мінералів, скель і т. ін.

Джайлоо-туризм – це практика проживання протягом певного періоду часу в недоторканому племені, яке не зазнало змін цивілізаційного впливу, а також живе далеко від міських територій, тобто у природному середовищі, в умовах натурального господарства. Туристи залишаються наодинці з собою і природою, без різноманітних благ цивілізації [6, 12].

Отже, незалежно від відомих класифікацій та видів екологічного туризму можна зазначити, що всі вони переслідують спільні цілі та завдання:

- гармонізація відносин між природою, суспільством та економікою;
- насолода і задоволення від перебування в природному середовищі;
- відновлення фізичних і душевних сил;
- формування у мандрівника почуття відповідальності за долю і майбутнє навколишнього світу та ін.

Україна володіє багатим природним середовищем і завдяки своєму вигідному географічному положенню має сприятливі природні та рекреаційні ресурси, які можуть бути використані для розвитку екологічного туризму в країні.

Ресурси – це всі джерела та умови для отримання матеріальних і духовних благ, необхідних людині, і які можуть бути реалізовані за допомогою існуючих технологій та соціально-

економічних умов [3, 5, 9]. Оскільки екологічні ресурси є складовими частинами природи, їх можна поділити на «природні ресурси» та «природно-антропогенні ресурси». Перша група включає геологічні, топографічні, кліматичні, водні та рослинні ресурси, тоді як до другої відносяться ресурси, що мають значний вплив людської діяльності, наприклад, ботанічні сади, дендропарки та зоопарки.

Територія України поділяється на кілька природних зон, зокрема зони мішаних лісів, лісостепу та степу, кожна з яких має свої унікальні природні ресурси. Найбільш популярними і важливими рекреаційними регіонами країни залишаються Карпати, а також узбережжя Чорного та Азовського морів. Україна славиться своїм біорізноманіттям, яке налічує понад 70 000 видів живих організмів, серед яких більше 27 000 видів рослин і понад 45 000 видів тварин [10]. Окрім того, заповідники та природні території займають 10,6 мільйона гектарів, що становить 17,6% від загальної площі країни.

Україна, обираючи європейську модель розвитку екотуризму, орієнтується на охоронювані природні території, що є характерним для багатьох європейських країн. Це дозволяє ефективно зберігати природні ресурси і одночасно розвивати туризм, який сприяє збереженню екологічної рівноваги. У зв'язку з цим екологічні ресурси України можна поділити на кілька категорій:

Природні ресурси, такі як рельєф, водні об'єкти, флора та фауна України, що становлять значну цінність для розвитку екотуризму. Унікальні природні території, зокрема охоронювані території, природні резервати, заповідники та акваторії, які є важливими для дослідження та збереження природної спадщини країни.

Природно-антропогенні ресурси, до яких відносять території, що були модифіковані людиною, але зберігають важливу екологічну значущість, такі як національні природні парки, регіональні ландшафтні парки та інші природоохоронні об'єкти. Території, які зазнали негативного впливу людської діяльності, наприклад, індустріальні і постіндустріальні ландшафти, полігони для твердих побутових відходів, але які можуть бути використані для розв'язання екологічних проблем, таких як підприємства для очищення каналізаційних стоків або сміттесортувальні комплекси.

Таким чином, Україна має великий потенціал для розвитку екотуризму завдяки своїм природним і антропогенним ресурсам,

які забезпечують можливості для сталого розвитку туризму, сприяють збереженню біорізноманіття та екологічних систем.

Отже, до основних ресурсів екологічного туризму можна віднести наступні категорії:

1. *Природні ресурси*, що включають географічні особливості території, зокрема рельєф, водні об'єкти, а також флора і фауна, що складають унікальну природну спадщину кожної місцевості. Природні території, що мають особливу цінність для туризму, зокрема охоронювані природні зони, природні резервати та акваторії, які ваблять туристів своєю красою, чистотою і багатством біорізноманіття.

2. *Природно-антропогенні ресурси* – об'єкти, які виникли в результаті взаємодії природи і людської діяльності, такі як національні природні парки (НПП), регіональні ландшафтні парки (РЛП), різноманітні ботанічні сади та зоопарки, що поєднують природну цінність із досягненнями людини в охороні природи. Території, які постраждали від негативного впливу людської діяльності, але можуть стати основою для екологічного відновлення та розвитку, такі як індустріальні ландшафти, полігони твердих побутових відходів (ТПВ), а також об'єкти, що сприяють вирішенню екологічних проблем, зокрема підприємства для очищення стоків або сміттєсортувальні комплекси.

Серед важливих характеристик екологічних туристичних дестинацій можна виділити території, що мають особливий охоронний статус. Такі місця зазвичай розташовані в мальовничих, природно привабливих зонах, які привертають увагу не лише туристів, а й науковців завдяки своїй унікальності. Вони мають багатий досвід організації екскурсійної діяльності, ефективно розвивають туристичну інфраструктуру, налагоджують систему послуг для відвідувачів, а також формують екологічні нормативи для організації діяльності на своїх територіях. До того ж, у таких місцях часто існують розвинені маршрути для екотуристів, що дозволяє зробити перебування більш зручним і змістовним.

У контексті екологічного туризму в початковій школі, він є потужним інструментом для виховання у дітей поваги до природи та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Залучення до спостереження за природними процесами та красою природи сприяє розвитку естетичних почуттів і формує позитивні емоції. Діти вчаться відчувати

гармонію навколишнього світу, розвиваючи у собі доброту та відповідальність за збереження природи. У невимушених обставинах екологічного туризму вони здобувають навички спілкування і співпраці, навчаються поводитись з оточуючим світом і один з одним під час виконання спільних завдань, що важливо для їхнього соціального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Екологічні екскурсії – шлях до екологічної свідомості : метод. посіб. URL: <https://naurok.com.ua/ekologichni-ekskursi-shlyah-do-ekologichno-svidomosti-87385.html> (дата звернення 28.10.2024р.).
2. Кобеньок Г. В. Теоретичні засади організації екологічних екскурсій в школі. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1392/1/H-Kobenek_ZZPK-IS_IPSP.pdf (Дата звернення 29.10.2024).
3. Матвеева Н. О. Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів: нав.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2013. 146 с.
4. Михайлова О. А. Перспективи розвитку екотуризму: природоохоронні території та історико-культурна спадщина URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdakk/2010_1/17.pdf (Дата звернення 28.10.2024).
5. Ноздріна Л. В. Управління проектами : підручник. Київ : ЦУЛ, 2010. 430 с.
6. Покогодна М. М. Організація екскурсійної діяльності : підручник ; Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
7. Піменов В. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний стан. *Вісник ХДАК*. Вип. 52. 2018. С. 198–208. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php> (Дата звернення 28.10.2024).
8. Скрипченко І. Т. Інноваційні технології в туризмі : навч. посіб. Дніпро : Журфонд, 2021. 137 с.
9. Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: екологічний туризм : підручник. Житомир, 2021. 252 с.
10. Українська асоціація активного та екологічного туризму. URL: <http://uaeta.org/ua/tourism/17> (Дата звернення 28.10.2024).
11. Шумлянська Н. В. Екотуризм як форма долучення до природної та культурної спадщини. *Культура України*. 2014. Вип. 47. С.14–18.
12. Ярмолук Д. І. Інноваційні види туризму. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/14-2.pdf> (Дата звернення 28.10.2024).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Федій Ольга, Мірошніченко Тетяна, Малісевич Ольга</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	5
<i>Карапузова Наталія, Марченкова Наталія</i> РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МАТЕМАТИЧНІ ТВЕРДЖЕННЯ	12
<i>Богута Валентина</i> ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ STORYTELLING.....	22
<i>Верещак Ірина</i> ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	31
<i>Власенко Наталія, Ходулій Інна</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОСВІТНІХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСКУРСІЙ У ПРИРОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	39
<i>Волоконська Вікторія</i> РОЗВИТОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІНТЕРЕСУ ДО МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ	52
<i>Гербач Тетяна</i> ПРИРОДОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ.....	59
<i>Голубенко Ілона</i> ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	66

<i>Жабська Ірина</i> СТВОРЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	73
<i>Зімниця Олександра</i> ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	80
<i>Каплун Дарія</i> КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	86
<i>Моренко Анна</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	91
<i>Починок Євгенія, Гуніна Аліна</i> ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ І КОМФОРТУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	98
<i>Розова Тетяна</i> ВПЛИВ СТРЕСУ ТА ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ НА ДИТЯЧИЙ МОЗОК	105
<i>Сергієнко Яна</i> РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	113
<i>Стиркіна Юлія</i> АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: СТРАТЕГІЯ РОЗРОБКИ КУРСУ І ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ	121
<i>Ходулій Інна</i> ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	131

Вельмишановні автори!

запрошуємо до публікації у збірнику наукових праць

«ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ»

кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

Обсяг: від 8 сторінок друкованого тексту без нумерації сторінок.
Стандарти: формат сторінки – А4, книжковий; шрифт – Times New Roman; кегль 14 pt; міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см; поля – 20 мм; вирівнювання – по ширині. Мова статті: українська, англійська, польська, французька, німецька.

Структура статті та порядок розміщення:

УДК – зверху у лівому кутку;

Назва статті мовою статті – через один рядок посередині великими літерами, напівжирним шрифтом;

Ім'я, прізвище автора (ів) мовою статті – через один рядок курсивом, напівжирним шрифтом, прізвище автора (ів) – великими літерами. Науковий ступінь та посада автора (ів) – у наступному рядку. Вирівнювання по правому краю.

Анотація мовою статті (45-50 слів); ключові слова мовою статті (5-10 слів); розширена анотація англійською мовою (120-250 слів); ключові слова англійською мовою (5-10 слів); назва статті англійською мовою; ім'я, прізвище автора (ів) англійською мовою; текст статті – без пропуску рядка, з абзацу, вирівнювання по ширині, 14 кегль, міжрядковий інтервал 1,5.

Розділи основного тексту статті: вступ; літературний огляд, мета статті, основна частина, результати дослідження і їх обговорення, висновки.

Список використаних джерел подається у кінці тексту статті. Оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015, мовою оригіналу. Посилання на першоджерела містяться у квадратних дужках, де вказується арабською цифрою номер першоджерела у списку літератури і сторінка, наприклад: [4, с. 112]. Декілька першоджерел в одному посиланні відокремлюються крапкою з комою [1, с. 38; 4, с. 138] або [2; 4; 5].

Рисунки і таблиці наводяться в тексті без обтікання, з наведенням заголовку і підпису. Усі рисунки повинні бути у форматі JPG. У таблиці не повинно бути порожніх чарунок. Зверніть увагу: друкована версія збірника виходить у чорно-білому варіанті.

Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань, а також за граматичне і стилістичне оформлення несуть автори статей. Текст статті подальшому редагуванню не підлягає і є оригіналом для виготовлення збірника наукових праць.

Відомості про автора (ів) подаються на окремій сторінці (окремим файлом), вказуються: прізвище, ім'я, по батькові повністю, посада, вчене звання, вчений ступінь, місце роботи, поштова адреса (для пересилання збірника), контактні телефони і e-mail.

Контакти: тел. +38(099)9251722 – Павленко Юлія Григорівна
e-mail: iuliia.pa77@gmail.com

Зразок оформлення статті

УДК 331.65:069

НАЗВА СТАТТІ

Юлія ПАВЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової
освіти Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Анотація мовою статті (45-50 слів).

Ключові слова мовою статті (5-10 слів).

НАЗВА СТАТТІ (англійською мовою)

Ім'я, прізвище англійською мовою

Анотація англійською мовою (розширена – 120-250 слів).

Ключові слова англійською мовою (5-10 слів).

Текст статті. Текст статті. Текст статті. Текст статті. Текст статті.
Текст статті. Текст статті. Текст статті. ...

Список використаних джерел

- 1.
- 2.

Щорічне наукове видання

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Збірник наукових праць Випуск 7

Відповідальні за випуск: **О. А. Федій, Ю. Г. Павленко**
Видано в авторській редакції

Підписано до друку 26.12.2024 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 8,2.
Наклад 100 шт. Замовлення 2024-184.

Друк ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089